

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті
Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова

Тілдер арқылы дүниені тану: ел, тарих, мәдениет
Студенттер VI Халықаралық ғалыми-практикалық конференциясының
материалдары

Познание мира через языки: страна, история, культура
Материалы VI Международной студенческой научно-практической
конференции

Қостанай, 30 апреля 2021 г.

УДК 80/81 (63)
ББК 81.2
Ш 50

Редакционная коллегия:

Журсиналина Г.К., канд. филол. наук, доцент, зав. центра языковой подготовки КРУ имени А. Байтурсынова;

Радчук О.А., канд. филол. наук, и.о. зав. центром полиязычия КРУ имени А. Байтурсынова;

Баяхметова А.А., канд. филол. наук, доцент центра языковой подготовки КРУ имени А. Байтурсынова;

Омарова З.К., ст. преподаватель центра языковой подготовки КРУ имени А. Байтурсынова;

Абаева А.Ж., преподаватель центра языковой подготовки КРУ имени А. Байтурсынова;

Тілдер арқылы дүниені тану: ел, тарих, мәдениет: Студенттер VI Халықаралық ғалыми-практикалық конференциясының материалдары= Познание мира через языки: страна, история, культура: Материалы VI Международной студенческой научно-практической конференции. – Костанай: КРУ имени А. Байтурсынова, 2021. – 224 с.

ISBN 978-601-7481-95-7
УДК 81
ББК 81.2

В сборник включены материалы докладов участников IV Международной студенческой научно-практической конференции «Познание мира через иностранный язык: страна, история, культура». В сборнике представлены результаты исследований по проблемам взаимодействия языка, литературы и культуры, социально-политическим проблемам стран изучаемых иностранных языков, а также проблемам роли иностранного языка в системе профессионального образования. Материалы сборника будут интересны всем, кто интересуется вопросами страноведения и культуры.

ISBN 978-601-7481-95-7

СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ 1. ЭТНИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	
Абильбекова Б.Т. Тыйым сөздердің ұлттық тәрбиедегі мәні	5
Барамбаева Д.Р., Гущина А.В. Фитонимы и зоонимы в английском языке	10
Конарбаев Р.Д. Музеи этнических культур	15
Кеңесбек А. Стрела, летящая через века (на основе произведения м. Утемисова)	21
Омарова Д. Іс құжатын жүргізу пәнін қашықтан технологиялары	27
Таспаева А.Н. Метонимия түріндегі тұрақты тіркестердің семантикасы	33
Титаренко О.В. Сакральный смысл во взаимосвязи празднований и традиций народов мира	37
СЕКЦИЯ 2. СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВА: ОТ ИСТОРИИ К СОВРЕМЕННОСТИ	
Абилкасова С. Modern apps as a way to improve English	43
Елисеев А. М. Генная инженерия сквозь призму социальных проблем общества	45
Kuchynska M. A. A system of value orientations of modern youth In ukraine: formation, development, challenges	48
Сағындық Д. Қазіргі қоғамның әлеуметтік-саяси мәселелері	52
Сорока М. А. Fair trade: positive and negative aspects	57
Сорока А. А. The impact of the shadow economy on the living standards of the population	61
Таспаева А.Н.Тіл тағдыры – ұлттың басты мәселесі	65
СЕКЦИЯ 3. ТЕКСТ: ПРАГМАТИЧЕСКИЙ, КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ, КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТЫ	
Абитов Т.А. Пути изучения английского языка с помощью интернета	70
Arystan B.S. Phraseologisms in jurisprudence study	77
Гарькуша Я. И. The influence of external circumstances in a singer's life on using address in lyrics	80
Жалелов Т. К. Мультфильмдер арқылы ағылшын тілін үйрену	87
Коротких А.А. Жұмбақтардың этнолингвистикалық сипаты	93
Куцегулова Д.С. Цель изучения английского языка у молодежи казахстана	98
Қуанышбаева Линара Көркем мәтіндегі прагматикалық сипат туралы	104
Roienko L. V. Pathogenic text as a tool of mass manipulation	110
Самойлов К.В. Политкорректность как языковое явление в США	115
Смаковая А.П. Analysis of the UK legal system as a reflection of mentality	120
Fedorova A. The influence of the discovery of acrylamide on consumer	124

preferences of the "healthy food" products group	
СЕКЦИЯ 4. НОВЫЕ АСПЕКТЫ В ОБРАЗОВАНИИ, НАУКЕ И КУЛЬТУРЕ В РАМКАХ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»	
Асанова Т.Д. Actual problems of foreign language education and linguodidactics	129
Аскарова Т.А. Ыбырай Алтынсарин хаттары-тарихи дерек көзі	136
Байжаркенова А. Б. Память-кладезь знаний	140
Байсеитова М.Т. Жамбыл Жабаев – дара тұлға	144
Gissa P.B. Values and ideals of the new generation of young professionals	150
Гукова В.Ю. Формирование учебных компетентностей в обучении иностранных языков студентов технических специальностей Украины	158
Журсиналина Г .Қ., Құрмашева Ж. М., іс- тәжірибедегі көптілді және билингвалды білім беру	163
Захаров С. Switching to the Latin alphabet in Kazakhstan	169
Ковальчук Е. В. Синергетика как универсальный метод исследования эволюции	174
Крысина В.А. Вклад Ыбрая Алтынсарина в развитие Костанайской области	180
Макатова К.А. «Рухани жаңғыру» мақаласы аясында шетел тілін меңгерудің маңыздылығы	185
Сайран А. Ахмет Байтұрсынұлы – әдістемеші ғалым	188
Сеитова Д.А. Ахмет Байтұрсыновтың қазақ тіл білімінің дамуына қосқан үлесі	193
Тансыкбаева К.Н. Использование инновационных технологий на занятиях по русскому языку в вузе	198
Таушарова Ж. Ценности и идеалы нового поколения молодых специалистов	203
Толыбай Ж.М. Student's motivation in learning foreign languages: English language within the framework of the „Rukhani Zhangyru“ program	208
Тыртышняя И.И. Реалии дистанционного образования	212
Умиртай А.С. Еліміздің болашағы - “рухани жаңғыру”	215
Яводчак Г.В. Роль самостоятельной работы студентов нелингвистических специальностей в обучении иностранных языков	220

СЕКЦИЯ 1. ЭТНИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай
өңірлік университеті
ИТИ 2 курс студенті Қасқырбай
Ақкенже
ғылыми жетекші Тілдерді даярлау
орталығының аға оқытушысы
Абильбекова Б.Т.

ТЫЙЫМ СӨЗДЕРДІҢ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕДЕГІ МӘНІ

Түйін: Зерттеп отырған ғылыми жұмысымыздың тақырыбы: «Тыйым сөздердің ұлттық тәрбиедегі мәні» Зерттеу жұмысымыздың басты мақсаты – тіліміздегі тыйым сөздердің мағыналық астарын түсініп, ол сөздердің ұрпақ тәрбиесінде мәнін және маңыздылығын ашу, тілімізде қаншалықты белсенді және қолдану өрісінің кеңдігін, жұмсалыу орнын және сонымен қатар ұлттық тәрбиедегі тыйым сөздердің келер ұрпаққа берері және оның маңыздылығы туралы саралап айқындау.

Кілт сөздер: (тыйым сөздер, ырымдар, тәрбие, салт-дәстүр)

Ұрпақ санасында ұлттық қасиетерді қалыптастыру тіл мен дін, салт пен сана, ұлттық дәстүр арқылы жүзеге асады. Халқымыз ғасырлар бойы даланың қатал табиғатымен бетпе-бет келгенде, шапқыншы жаумен шайқасқанда, бейбіт өмірдің мамыражай тірлігінде жинақталған бай тәжірибесінен көрген-түйген қорытындысы ретіндегі ырым-тыйым сөздердің ұрпақ тәрбиесінде қазір де мәні жойылған жоқ. Ізгілікті аңсаудан туған ырымдар, бәле-жала кесапаттан сақтандыратын тыйымдардың тәрбиелік мәні өте зор. Ырымдар мен тыйымдар халқымыздың әлеуметтік өмірінде, тұрмыс-тіршілігінде жас буын тарапынан бұлжымай орындалып отырған. Тыйым сөздерді заң ретінде қабылдаған. Егер осы мәселеге тереңірек көз салсақ, ырымдар мен тыйымдар құқықтық норма деңгейінде қолданылғанын

аңғарамыз. Әлеуметтік өмірдегі түрліше қарым-қатынаста адамдардың әрекеті үстінде көрсететін мінез-құлқын анықтайтын, жалпыға міндетті ережелердің жиынтығы ретінде танылады. Міне, осындай деңгейде ырым-тыйым сөздерді халқымыз пайдаланып, баршаға бірдей, міндетті түрде орындатқан. Мұның өзі қоғамдағы үлгі-өнеге, әдептіліктің негізгі қағидасы болып қалыптасқан. Сондықтан қазіргі біздің ортамызда олқы соғып отырған имандылықтың, сұйылып бара жатқан адамгершіліктің негізі болып саналатын тыйым сөздер кесел мен кесапат атаулыдан, жүгенсіздік, тәртіпсіздік атаулыдан сақтандырушы қалқан, инабаттылық пен ізгіліктің қайнары еді.

Тыйым сөздер жағымсыз, келеңсіз әрекетті тоқтатуға арналған. Жат пиғылдан, орынсыз қылықтан, теріс мінезден сақтандыруға бағыттала қолданылған. Адамдардың бойындағы адамгершілік, имандылық қасиеттерінің өлшеміндей деңгейде пайданылған. Бұл тыйым сөздердің мән-мағынасының қаншалықты екенін аңғартса керек.

Мысалы, *күлді баспа, ақты төкпе, көкті жұлма, ұяны бұзба* – бұл сөздер жоғарыда айтқан ойымыздың толық дәлелі болады. Тыйым сөздер балалардың есі кірген кезден-ақ қолданылғандықтан, ойы айқын, жас ерекшелігіне сай түсінікті, нақты тұжырымдарды білдіреді. Балаларды ертеден-ақ жаман әдет, жат қылықтан сақтандырады. Мұндай өнегелі, мейірімді сезімге, адами құндылыққа үйрететін бұл сөздердің естілуі қаталдау болғанымен, жас баланың жанына төгер шуағы мол, нұрлы. Қысқа да нұсқа, айтылу екпіні де ерекше тіркестер шоғыры жас адамды сол айтылғанды орындауға еріксіз мойын ұсындырғандай. Өйткені ойлы, мағынасы терең бұл сөздер баланың өмірлік есте сақтауына да жеңіл. Бұл талдап, талқылауды қажет етпейтін, сөзсіз орындалуға тиісті өмірлік міндеттей мәнді тұжырымдар. Оны үлкендердің ұрпағына сөзсіз орындатуы халықтың бала тәрбиесіндегі ұстанымы болған. Атаның тілін бала қайтару, айтқанын орындамау адамшылық жолдан таюмен тең саналған. Мұны көргенсіздік, шектен шыққандық деп білген. Сондықтан, әр жас ата салтынан

аспай, айтқаны қалтқысыз орындалған. Міне, қазақи тәрбиенің құдіретті ерекшелігі осы жерден көрінеді. Ата салтын тәрбие үдерісінде басшылыққа алудың мәні де осыдан көрінеді. Біздіңше, адам қоғамының барлық түрінде де тыйым сөздер қажет. Тіршілік болған соң күнгейі мен көлеңкесінсіз болмайды. Сол кереғарлықты реттеп отыру үшін нанымдық, сенімдік, моральдық-этникалық, құқықтық нормалар сияқты тыйым сөздер де әлеуметтік ортаны реттеп отырады. Қоғам мүшелерін игі мақсаттарға бағыттап, адамдар арасындағы үйлесімділікті қамтамасыз етуге мүмкіндік туады.

Тыйым сөздердің мағынасына үңілсек, тәрбиенің әр саласын аңғаруға болады. Оларды шартты түрде былай бөлуге болады: біріншіден, адамның түрлі қарым-қатынасына байланысты пайда болған; екіншіден, табиғаттағы тылсым күштердің киесі ұру, аруақтың қаһарынан, пәле-жаладан қорғануға арналған. Біздің былай бөлуіміз қолданылу үстіндегі мазмұнын жіктеуден туған. Адамдардың өзара қарым-қатынасына байланысты туған тыйым сөздерде үлкен-кішінің арасындағы, әке мен балаға қатысты, ағайын арасындағы, адамның жеке басына байланысты тыйым сөздердің үлгілері бар. Олар: *нанды баспау, дастарханды аттамау, табалдырықты баспау, үлкенге дауыс көтермеу, ата-ананың назарына қалмау, ағайынға пышақ, қайрақ, балта, ит сыйламау, т.б.* Енді екінші топқа жататындар: *отқа түкірме, үйді айналма, ауылға қарай шаппа, айды қолмен көрсетпе, айға, молаға қарап зәр сындырма, жағыңды, бүйіріңді таянба, т.б.* Бұл сөздер пәле-жаладан аулақ болу, табиғаттағы тылсым күштің құдіретінен, аруақ пен тәңірдің киесінен сақтандыруға арналған нанымнан туғанын байқауға болады. Қандай топқа жататын сөз болса да, адами қасиеттерді қалыптастыруда қоршаған орта, жан-жануар мен табиғаты қорғау, имандылық, адамгершілік негізінде ұлттық мінез-құлық қалыптастыратыны даусыз.

Тыйым сөздердің мазмұнынан тәрбиенің бірнеше түрін көруге болады. Атап айтсақ: **адамгершілік, әдептілік, имандылық, экологиялық, гигиеналық** және тағы басқа түрлерге бөлуге болады.

Адамгершілік адам болмысы үшін басты көрсеткіш екені белгілі. Мұндай адами сезімдерді қалыптастыратын сөздердің қатары көп. Оларда адамды сыйлау, қайырымды болу, өтірік айтпау, еңбекті бағалау, т.б. тәрбиелік ұғымдар қамтылған. Мысалы: *адамға қарап күлме, біреуді алдама, кісі ақысын жеме, үлкеннің бетінен алма, жақсыдан үйрен, жаманнан жирен, кемтарға күлме, ұрлық қылма, зорық жасама, арыңды сатпа, аманатқа қиянан жасама.*

Әдептілік – адамдармен қарым-қатынаста көрінетін сыпайыгершілік, ізеттілік таныту арқылы өз ортасында сүйкімді, жұғымды, көрсететін ерекше қасиет. Ол адамгершілікпен, имандылықпен қанаттас жүретін ұғым. Біздің мұны ерекше бөліп көрсетуіміз бүгінгі қоғам үшін орны мен маңызы ерекше болғандығынан. Мұндай сөздерге: *үлкенін алдын кесіп өтпе, үлкенге әрқашан орын бер, үлкеннен бұрын сөйлем, үлкеннен бұрын тамаққа қолыңды созба, топа даурығып сөйлем, кісінің үстінен аттама, тосып сөйле т.б.* жатады.

Имандылық туралы баспасөз беттерінде аз айттылып жүрген жоқ. Қазіргі қоғамда оның орны ойсырап тұрғаны баршаға мәлім. Жоғарыда атап өткеніміздей, имандылық ұғымы өте кең. Адамгершілік, тәртіптілік, сыпайыгершілік ұғымдарының бәрін де қамтиды. Біз бұл жерде дінді қадірлеу, хадис талабын орындау, жан тазалығын сақтау деген ұғымдармен қатысты сөздерді көрсеттік. Олар: *дінді сатпа, құранды баспа, тәңірге, аруаққа, құранға тіл тигізбе, өлім үстінде жаман сөз айтпа, өлген адамды жамандама, намазды бұзба, қабірді баспа, жұма кір жума, т.б.*

Экологиялық тәрбие – қоршаған ортаға қамқорлық, залал тигізбеу, тылсым күдіретті бағалауға арналған сөздер жатады. Олар – *көкті жұлма, ұяны бұзба, суға түкірме, ағын суға кір шайма, малды теппе, аққуды атпа,*

бұлақты бітеме, жәндікті өлтірме, суға зәр сындырма, құмырсқаның илеуін баспа, қара суды сапырма, бұлақты былғама, ағашты кеспе, т.б.

Тазалық тәрбиесінде жас ұрпақтың дені таза, тәні сау болып өсуі үшінжеке бас тазалығын сақтауға арналған тыйым сөздердің орны ерекше. Олар: *аяғыңды жоғары көтерме, сыпырғышпен ұрма, шалбарыңды жастанба, дәрет суын аяқ асты төкпе, сыпырындыны, күлді шашпа, құдыққа түкірме, саусағыңды сорма, қолға жұққан суды сілікпе, тамақтың үстінен аттама, итке ожаумен ас құйма, шелектегі суға аузыңды батырма, т.б.*

Эстетикалық тәрбиеге қатысты адамның сыртқы көрінісінің жарасымдылығы мен жүріп-тұру әдебіне байланысты сөздер бар. Олар: *шашыңды жайма, тақымыңды көрсетпе, езуіңді керме, талтайып отырма, шаш-тырнағыңды өсірме, бөркіңді теріс киме, кіндігіңді ашпа.*

Халқымыздың ғасырлап жасаған қазынасын шағын мақалада қамту мүмкін емес және оны мақсат етпедік. Біздің айтпағымыз ұлтымыздың асыл қазынасы-тыйым сөздерді пайдалана отырып, қазіргі ұрпақ бойындағы жамандық атаулыдан құтылудың қамын жасауды ата-аналарға ұсынғымыз келеді. Ата салтын пайдалана отырып, айтқанын ұрпағына орындатар есті ата-ананың назарын ырым-тыйым сөздерге аударғымыз келеді. Ата дәстүріне иек артпай тәрбиенің көсегесі көгермейтінін баса айтқымыз келеді.

Қазақтың тыйым сөзі – ұлттық тәрбие көзі. Халқымыздың қанына сіңген тектілігі, адамгершілігінің жоғары болуы, әртүрлі келеңсіз көріністерден, әбес қылықтардан аулақ болғаны – осы қазақтың тыйымының арқасы, яғни тыйым сөздердің мән-мағынасына тереңнен үңіліп, бой ұрсақ, оның астарында маңызды да, мәнді, адам баласына, әсіресе, жас, өскелең ұрпаққа қажетті асыл дүниелер жатқандығын аңғаруға болады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1.Кенжеахметұлы, С. Қазақ халқының салт-дәстүрі. Алматы: Алматы кітап баспасы ЖСШ, 2010-312б.

2.Қаралұлы, А. Қазақы тыйымдар мен ырымдар//Ұлттық дүниетаным. Алматы: Өнер, 1998-586.

3.Какенова І. Тыйым сөздер тәрбие құралы //Тәрбие құралы журналы, №3, 2009, №3 - 25-326.

Барамбаева Д.Р., студентка 1 курса.

Гущина А.В., студентка 1 курса

Научный руководитель: Айкенова Б.А.,
преподаватель центра языковой подготовки;

Костанайский региональный
университет им. А. Байтурсынова

ФИТОНИМЫ И ЗООНИМЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В данной статье анализируются фразеологизмы с использованием флористических и зооморфных компонентов. Актуальность темы обусловлена важностью употребления фразеологизмов в нашей речи, потому что именно свойства фразеологизмов, такие как образность, экспрессивность и слитность значение делают нашу речь ярче, эмоциональней, более образной и выразительной.

Ключевые слова: фитонимы, зоонимы, фразеологизмы, идиомы

Фразеологизм (идиома) — свойственно определенному языку устойчивое словосочетание, смысл которого не определяется значением отдельно взятых слов, входящих в его состав [1].

Фразеологизмы играют особую роль в создании языковой картины мира. Природа значения фразеологических единиц тесно связана с фоновыми знаниями носителя языка, с практическим опытом личности, с культурно-историческими традициями народа, говорящего на данном языке. Фразеологизмы приписывают объектам признаки, которые ассоциируются с

картиной мира, подразумевают целую дескриптивную ситуацию, оценивают ее, выражают к ней отношение [2].

В основу анализа был положен сравнительно - сопоставительный метод для определения национально - специфичных и универсальных черт фитонимов и зоонимов в английском языке.

Фитонимы – названия различных растений, так и плоды этих растений являются компонентами фразеологических сочетаний, что находит интересное применение их в языке и является отражением национальной культуры и ее самобытности. Фитонимическая фразеология в английском языке представляет собой знак действительности, позволяющий исследовать развитие особенностей культуры, его реалии, традиции, ценности, а также менталитет данной нации.

В английской фразеологии встречается выражение *sour grapes*, которое означает притворство к ненужности определенной вещи, так как нет возможности приобрести ее; притворное равнодушие, ложная дозволенность; притворное пренебрежение. Зачастую люди прикрывают свою невозможность приобретения данной покупки, делая вид, что она им не нужна. Хотя в подсознании они просто не могут себе ее позволить. Жители Великобритании в данной ситуации предпочитают использовать эту идиому. Корни данного выражения исходят из басни Эзопа, а именно «Лиса и виноград», в которой лиса прикрыв то, что у нее не получилось достать виноград с ветки, обвинила его кислым.

Также можно встретить такое выражение, как *A bad apple* – плохой среди хороших, паршивая овца, подлый человек. Сравнить данное выражение можно с гнилым яблоком. То есть *bad apple* – человек, который нагнетает обстановку в окружении других людей и тем самым раздражает их. Фразеологизм произошел от одной пословицы - *a bad apple spoils the barrel*, которая переводится как «одно гнилое яблоко может испортить всю горсть».

В английской речи можно услышать следующий фразеологизм: *A top banana* - человек, который держит за собой команду, лидер, командир. Данное выражение используется в качестве обозначения важного человека. «Главный банан» – это важный человек в каком-либо коллективе [3].

Shrinking violet — в переводе застенчивая фиалка. Значением является действие цветка, а именно то, как он изредка начинает сворачиваться, а именно скрываться от самого человека. Носителями английского языка однажды был подмечен этот фразеологизм и в дальнейшем они стали называть так скромных и скрытных людей. Для примера можно привести выступления на публике или же на лекциях, ведь не всем людям легко выступать, без всякой боязни и стеснения.

Pushing up the daisies — означает собирать ромашки. На первый взгляд кажется достаточно милым и красивым выражением, но значение данной идиомы довольно поражающее – «быть мертвым». Более подробной расшифровкой является представление того, как человек лежит под землей и тем самым является удобрением для только подрастающих ромашек.

Shake like a leaf — в значении трястись как (осиновый) лист. Когда мы находимся в стрессовых и волнительных ситуациях по нашему телу невольно пробегает дрожь. Она заставляет нас потрястись. Здесь же и сравнивается, что трясется человек, как листик на ветру. Особенно на важные рода событий ответственное собеседование, конкурс, первая встреча, экзамены и прочее.

Lead up the garden pass — значит вести по садовой дорожке, обманывать, водить за нос. Рассмотрим значение «вести по садовой дорожке», для наиболее понятливого восприятия подойдет выражение «ввести в заблуждение». Также сюда подходят такие ситуации, когда человек вас кормит обещаниями, нагло врет, заставляет верить в ложь.

Come up smelling like roses — дословно означает пахнуть розами, а в значении выходить сухим из воды. В наших пониманиях и визуализациях запах роз – запах честного, доброжелательного и добропорядочного человека.

Также здесь подойдет значение «приходить с запахом роз», что понимается, как быть на первый взгляд сомнительным человеком, но впоследствии тем, кто отстоит свою репутацию и заставит всех надолго себя запомнить [4].

Зоонимы (отдельные слова и компоненты фразеологизмов), широко представленные во всех языках мира, относятся к самым древним и активно употребляемой лексике. По сравнению с другими объектами окружающего мира животные ближе человеку по формам существования и телесности. Из живых существ только животные, как и люди, обладают собственными привычками, особенностями поведения, каждому присущ свой особый нрав. В силу этого включение знаний о животном мире в систему образных средств характеризующих человека, расширение знаний о самом человеке через поиски сходства с образами братьев наших меньших – закономерный способ познания человеком самого себя.

Зоонимия считается родовидовой частью лексического состава языка, которая может быть выделенной в самостоятельную область. Хорошо известно, что зоонимы занимают важное место в отражении национально-культурных особенностей социума. Животные всегда играли немаловажную роль в жизни человека, в особенности в древние времена, когда люди и звери сосуществовали в естественном соседстве. Соответственно, постепенно животные стали символическими носителями человеческих качеств. Так и возникли фразеологические единицы с компонентом-зоонимом, ставшие неотъемлемой частью современного английского языка.

Лошадь является трудолюбивым и сильным, выносливым животным. Большое количество зоонимов, связанных с лошадью, в процессе исторического развития стали ассоциироваться с трудолюбием, например: *dark horse* – темная лошадка (участник состязаний, победивший вопреки ожиданиям большинства); человек, удививший всех своими достижениями, способностями. Пример: *You certainly hide your bushels under your lights, you dark horses!* «*to work like a horse*» - «пахать как лошадь» и «устать как лошадь» [5].

Также прототипом трудолюбия можно выделить и собаку. Собаку можно ассоциировать с детством, с теплом и искренними эмоциями. *Puppy love* – «*puppy*» это щенок, а «*puppy love*» – «щенячья любовь», то есть детская влюбленность, юношеское увлечение. Есть вариант – «*calf love*», то есть «телячья любовь», оно значит то же самое. Пример: *I had a crush on my next door neighbor, but that was just puppy love.* (Мне очень нравилась соседка, но это была детская влюбленность.) [6].

Как в русском, так и в английском языке нельзя оставить пчелу без внимания – это символ трудолюбия. *Busy as a bee*. Значение: быть очень занятым, буквально «трудиться, как пчелка». «*Lo, suche sleighes and subtilitees In wommen be, for ay as busy as bees*». Сегодня это выражение – «трудиться, как пчелка» – используется, чтобы описать человека, чрезвычайно загруженного делами, трудолюбивого и деловитого. Пример: *My son is working on his science project. He's been as busy as a bee all day.* (Мой сын работает над научным проектом. Весь день трудится, не покладая рук.) [6].

Результаты анализа говорят о том, что фразеологические единицы с компонентом-зоонимом представляет с собой многовековые наблюдения человека над внешним видом и повадками животных, передают отношение людей к «меньшим братьям». Выделенные особенности фитонимических фразеологизмов передают определенные характеристики человека, действия различного рода финансовое и эмоциональное состояние, а также проблемы ментального здоровья. Более того, подробное изучение и сбор информации об этимологии английских фразеологизмов с компонентами фитонимами и зоонимами способствуют сохранению культурного и лингвистического наследия.

Литература:

1. Фразеологизм [Электронный ресурс]: Википедия. Свободная энциклопедия. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Фразеологизм>
2. Аверина М.А. Семантическая организация компонентов-зоонимов в русских поговорах / М.А. Аверина // Инновации в науке. 2013. № 21. С. 29-34.

3. <https://lingua-airlines.ru/articles/delicious-idioms/>
4. <https://www.englishdom.com/blog/18-anglijskix-idiom-o-cvetax-s-primerami-upotrebleniya/>
5. Саламатина О.А. Роль компонентов-зоонимов в формировании общего фразеологического значения английских фразеологических единиц // Международный студенческий научный вестник. – 2016. – № 5-3. – С. 428-430.
6. <https://www.fluentu.com/blog/english-rus/идиомы-про-животных-на-английском/>

Студент: Конарбаев Райымбек Диканович,

2 курс, факультет «ИТ Технологий»

Научный руководитель: Дин Гуансунь

Китайский Университет Минзу

МУЗЕИ ЭТНИЧЕСКИХ КУЛЬТУР

В современных условиях существенно изменились механизмы трансляции этнической культуры. Одним из новационных социальных институтов инкультурации стал музей. Его фондовые собрания, экспозиционная деятельность, музейные праздники, интерактивные технологии позволяют приобщать посетителя к этнической культуре в рациональной и чувственно-эмоциональной форме.

Ключевые слова: этнические культуры, нации, национальные музеи, культурные реликвии, университет.

Культура народа задает предметную область этнографии, или этнологии уже по определению дисциплины. При всем многообразии современных подходов к пониманию и сущности этноса, образующих широкий спектр мнений, от признания его объективной данностью до объявления психологическим конструктом, инвариантным остается следующее положение. Во все времена и во всех регионах мира существовали общности,

сложившиеся на основе культуры. Осознание общности их членами позволяет придавать ей статус этнической. Таким образом, этнос и культура - понятия комплементарные.

В этнологии принято разграничивать понятия «культура этноса» и «этническая культура». В первом делается акцент на сочетании универсальных и специфических культурных элементов, во втором - на индивидуальных, своеобразных, присущих определенному этносу или группе этносов. Этническая культура включает в себя две сферы - материальную и духовную. Первая призвана преобразовывать биофизическую среду, в том числе и самого человека, вторая - воздействовать на его психику с целью регуляции поведения[1]. Каждая из сфер, в свою очередь, делится на две подсистемы, в результате чего структура этнической культуры приобретает четырехчленность. Культура, включающая орудия труда, связана с созданием продукта, культура жизнеобеспечения - его потреблением, социо-нормативная культура - регулированием поведения, когнитивная - способами познания мира. Взаимопроникновение подсистем сообщает многоплановость отдельным элементам культуры, вещам и явлениям, а также их сложноорганизованным сочетаниям, образующим крупные области - хозяйство, семейный быт, верования, обряды, мифология, фольклор, декоративно-прикладное искусство и др.

При исчезновении этнической специфики из предметной повседневности воссоздание смыслового поля культуры через вещи-символы происходит в музейных уголках. Показательно, что они создаются при школах, где ведется обучение на национальном языке, центрах национальной культуры, домах культуры в поселках, где компактно расселены этнические сообщества. Держатся такие уголки на энтузиазме создателей, но примечательно то внимание, которое им уделяют представители этнических диаспор, пополняя музейные коллекции семейными реликвиями, хранящими память об ушедших поколениях[2]. Соприкосновение с этнической культурой на предметном уровне значительно усиливает эффект от

знакомства с ней, поскольку подключает к нему чувственное восприятие, оживляет, точнее овещает фольклорные сюжеты и образы. Островки народного быта становятся центрами единения диаспоры, как правило, именно здесь собираются ее представители для проведения национальных и светских праздников. Важно и то обстоятельство, что в музейных уголках отражается локальный вариант этнической культуры, что превращает их в объект, особо притягательный для этнографического изучения.

Не только и не столько музейные уголки, сколько статусные музеи призваны сегодня служить средством трансляции этнической культуры молодым поколениям. Для этого существуют все условия.

Китайский университет Минзу (китайский язык: 中央民族大学) – это университет национального уровня в Хайдяньском районе, Пекин, Китай, предназначенный для этнических меньшинств в Китае. Университет Минцзу – лучший университет в Китае для этнических меньшинств. Он стремится стать одним из лучших университетов такого рода в мире. При сильной поддержке китайского правительства он быстро развивался на протяжении многих лет. МУС является одним из самых престижных университетов Китая в области этнологии, антропологии, этнических экономик, региональной экономики, религиоведения, истории, танца и изобразительного искусства.

В юго-западном углу Центрального университета для национальных кампусов есть такое простое здание, главный вход в «Национальный музей» (Музей этнических культур), пять сверкающих персонажей, освещающий историю культуры китайского меньшинства, с посетителями со всех сторон.

Основанная в 1951 году Национальным музеем Центрального университета по делам национальностей, площадью 4800 квадратных метров, выставочной площадью 1800 квадратных метров. Это национальная 56 культурных реликвий в качестве основной коллекции, экспозиции и исследовательского объекта этнологического профессионального музея. Коллекция народных орудий труда, предметов первой необходимости, религиозных артефактов, одежды, артефактов, литературы, музыкальных

инструментов и других 14 категорий, около 20 000 штук (наборов) культурных реликвий. Среди них национальная народная традиционная одежда, большинство украшений, полностью отражает китайский народ всех национальностей в текстиле, печати и крашения, вышивке, кожаном загаре и других аспектах превосходства и превосходных навыков. Кроме того, коллекция также не является доисторической гончарной керамикой, бронзовыми барабанами Восточной династии Хань и династиями Мин и Цин Будды, Тханки, Зуту, карты Тянью, Байе, восточными восемью классиками и другими сокровищами с высокой исторической и художественной ценностью ; В первые дни основания Китайской Народной Республики люди всех этнических групп жертвовали подарки партийным и государственным лидерам, но также имели высокую политическую значимость и историческую ценность. Особо стоит упомянуть, что музейная коллекция культурных реликвий этнического меньшинства Тайваня, независимо от количества или качества, подобных музеев в стране, занимает лидирующие позиции.

Национальный музей постоянной экспозиции выставки «Китайская традиционная культура», в том числе «Выставка национальной культуры костюмов», «Выставка южных национальных костюмов» и «Выставка религиозной культуры» и т. Д. Тематические выставки включают в себя «Выставка культурной реликвии на Тайване в Миноритории», «Выставка истории Центрального национального университета», «Выставка культуры китайского меньшинства», «Выставка каллиграфии этнических меньшинств» и «Китайские национальные древние персонажи и выставочный зал древних книг».

Национальный музей Центрального университета по делам национальностей уже давно поддерживает свои преподавательские и исследовательские услуги с целью социального обслуживания и активно использует коллекцию культурных реликвий. Он проводил различные формы и размеры в Пекине, Чжаныцзяне, Нандайхэ, Куньмине, Макао, Японии,

Великобритании и Корею. Выставка в десятки раз получила хорошие социальные льготы. Лидеры партии и государства Чжоу Эньлай, Чэнь И, Улан-Фу, Ян Цзинрен, Чжу Жунцзи, Ван Чжунъю, Си Цзиньпин, Лю Яндун, Ю Чжэншэн и Принц Сианук, Премьер-министр Бхутто и другие главы иностранных государств посетили музей, а Работа музея полностью подтверждена. Например, председатель Xi Jinping после прослушивания объяснения в зале ожидания сказал с волнением «долгое знание Oh». Музей различных видов выставок стал учеником начальных и средних школ и общественности, чтобы принять национальные традиции и образование в области патриотизма. В 2006 году Национальным музеем национальностей Центрального университета по делам национальностей была определена Национальная база национального единства и прогрессивного образования Национальной комиссией по делам национальностей. Он был идентифицирован как «Пекинский образовательный фонд патриотизма университета» Пекинской муниципальной комиссии по образованию, «Район Хайдянь, Пекинская молодежная образовательная база» И выиграл Пекинскую муниципальную комиссию по образованию, Пекинское муниципальное бюро по кадрам и социальному обеспечению совместно наградило «Пекинское внешнее школьное образование Advanced Collective (2010) “.

Национальный музей Центрального университета по делам национальностей также проводит крупные национальные памятные мероприятия. Например, 26-30 сентября 2004 года «Китайская народная политическая консультативная конференция» отметила 55-ю годовщину создания Народной политической консультативной конференции «55-летие создания Китайской народной политической консультативной конференции» деятельности. Заместитель председателя Постоянного комитета Всекитайского собрания народных представителей Фу Тьешан, заместитель председателя Национального комитета ВК НПКСК Ван Чжуню, Дин Гуансюн, Бай Личэн, Абу Леди Абу Дуо Сиси, Ли Чжаичжуо и

соответствующие министерства и товарищи Национального комитета НПКСК, Постоянный комитет НПКСК, члены и соответствующие отделы. Ответственное лицо присутствовало на церемонии открытия мероприятия. Во время национальных костюмов проводилось 12 игр, аудитория более 6000 человек; национальная выставка костюмов получила более 6000 посетителей, динамичное отображение культуры одежды китайской нации и глубокое.

Как видим, этническая культура сегодня во многом предстает в ином, нетрадиционном виде. Она динамична, подчас трудноуловима и трудноузнаваема. Смена традиций происходит на протяжении не столетий, а жизни одного поколения[3]. В презентации и передаче узловых блоков культуры активно задействованы национальные праздники, основанные на обобщенных формах этнических традиций. Сферой культуры, концентрирующей в себе этническую специфику, стала духовная, наиболее представительной формой ее выражения - деятельность фольклорных коллективов. Целям сохранения и трансляции этнической культуры служат общественные и государственные организации. Механизм трансляции действует преимущественно на уровне осознания. Указанные направления трансформации этнической культуры наделяют музеи особым статусом в деле сохранения и трансляции культурного потенциала человечества, накопленного им в течение тысячелетий и этнически окрашенного.

Список литературы

1. http://www.skgii.ru/upload/docs/biblioteka/uchebniki/shavaeva_efendiev_et_nokultura_kak_mnogofunkcionalnaya_sistema_vz.pdf;
2. <https://phsreda.com/e-publications/e-publication-126.pdf>;
3. Национальная культура - этническая культура - массовая культура. "Баланс интересов" в современном обществе, Костина А.В.

Кеңесбек А., студентка 1 курса ИЭиП
Научный руководитель: Мұратқызы М.,
старший преподаватель, магистр филологии
Центра языковой подготовки;
Қостанайский региональный университет
имени А.Байтұрсынова

СТРЕЛА, ЛЕТЯЩАЯ ЧЕРЕЗ ВЕКА (НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИИ М. УТЕМИСОВА)

Аннотация. В данной статье рассматривается лирика М. Утемисова, которая отличается не только глубиной мысли и силой чувств, но и художественным совершенством. Значительная часть его стихотворений – страстная речь, призывающая соплеменников «вырвать утробу у злодея». В использовании изобразительных средств, Махамбет следует традициям акынства. Образы и краски Махамбета тесно примыкают к поэтике, которая оттачивалась в поэтических состязаниях акынов того времени.

Ключевые слова: лирика, казахская поэзия, дух эпохи, история народа, символ свободы, боец, справедливость, судьба народа.

Введение. Махамбет Утемисов – певец, вышедший из среды аристократии, открыто вставший на сторону народных масс. Развив традиции героических певцов, преобразовал образы казахской поэзии, усилил социальные мотивы, что привело к появлению гражданской лирики в истории казахской поэзии. Жанры лирических песен-стихов Махамбета довольно многообразны: среди них есть и песни-обращения к друзьям или врагам, построенные в форме речи-призыва или обличения, и песни-плачи (жоктау), и толгау, и элегии. В истории казахского народа Махамбет занимает особое место. Дерзкий герой, пламенный летописец, он отразил в своей огненной поэзии мятежный дух эпохи. Имя его стало символом неугасимой борьбы и свободолюбия народа, испытавшего много потрясений и бедствий и во все времена умевшего ценить сворк героев. Бесстрашие,

решительность, поразительный дар убеждения, непоколебимая уверенность в своей правоте — эти неизменные качества мудрых предшественников сохранены и в творчестве Махамбета, прекрасного оратора, вдохновенного борца за народное счастье, одного из народных вождей. Литературное наследие поэта поэтому состоит в основном из стихов, отражающих жизнь борцов за социальную справедливость, их внутренний полный драматизма мир, а одной из главных тем его лирики является тема народа[1.34].

Объект и методика исследования. Творчество Махамбета Утемисова являет собой совершенно новую для казахской литературы идейно-художественную систему, новый тип творчества. В нем отразились народные чаяния и мечты, думы и настроения в момент наивысшего напряжения и драматизма. До Махамбета никогда еще в казахской степи не раздавался такой мощный поэтический голос, как голос этого певца гневной мощи родного народа и его стремлений к справедливости, к свободе. Махамбет Утемисов-дерзостно смелый борец против произвола и насилия [2,196]. Он утвердил в казахской литературе гражданскую лирику, высокий патриотический дух, идею борьбы. В других произведениях «Призыв к походу», «На наше дело нужен черный нар», созданных поэтом, когда повстанцы, вынужденные отступать на левый берег Яика, испытывали неуверенность и колебания, он призывает их не страшиться временных неудач, бороться до победы, приносить в случае необходимости в жертву великому делу не только свое благополучие, но и жизнь. В стихотворениях «Аргмак достигнут стрелой», «Мглистый день», «Оставший лебедь», «Нарын» отражены поражение повстанцев, гибель руководителя восстания Исатая Тайманова, жесткая расправа врагов с пленными повстанцами. «Кто не успел укрыться в степях, толпой в Оренбург ты угнал, злодей» - так поэт обращался к хану Джангиру [3.75]. После разгрома восстания Махамбет Утемисов создает ряд песен – «Песня в изгнании», «Великая мечта», «Чибис», «Остарым мечом я был», где он вспоминает о боевом прошлом, о храбрых батырах, их доблестных делах, прославляет их героизм. Болью и

горечью проникнуты его песни, где говорится о том, что были допущены промахи, ошибки, цель восстания не была достигнута. В гражданской поэзии, в патриотически страстных стихах Махамбета Утемисова четко и ясно вырисовывается и лирический герой, облик самого поэта борца. Прежде всего бросается в глаза драматичность положений, своеобразность обстоятельств и психологического состояния лирического героя. [4.7].

Результаты. Социально-политические стихи Махамбета Утемисова, предельно ясные по теме и идее, блистательны и по художественному выражению. Поэт значительно расширил выразительные возможности казахского стиха. Стихи М.Утемисова, объединённые пафосом оптимизма, патриотизма, борьбы, ненавистью к деспотизму, к власти, близки к стилю гражданско-героического романтизма. Это горячие из сердца идущие монологи («Пока скакуна не смиришь ты, ездок», «Мглистый день», «Великая мечта», «Оставшийся лебедь», «Песня в изгнании»), оды («Беркут мой», «Таким я был, да, я таков»), элегии («Аргамак, настигнутый стрелой», «Нарын», «Чибис») и размышления («Что лучше?», «Если озеро станет бледно водой», «Как на севере красный изен») и др. Возвышенному пафосу стихов, приносящихся как бы с всенародной трибуны, сообщая им торжественность и эмоциональную приподнятость, служат выразительные эпитеты, метафоры, сравнения. Ряд стихов поэта изобилует словами социально-политической окраски: «герой», «батыр», «стяг», «клич боевой», «поход», «в дни войны», «битва», «воля», «вольность», «битва с рабством», «плен», «ставка хана», «злодей», «народа», «что делать, если твой народ забыт». Эпитеты гиперболичны и эмоциональны, многие из них традиционны: «острый клинок», «лихой конь», «бесконечная степь», «степной ветер», «сочные луга», «высокий и надежный лук», «черный нар», «белая юрта», «унылый и мглистый день», «горестный Махамбет», «родная крепость», «родительская, милая земля», «любимая страна», «безудержный страх», «смертельная тоска», «горючие печали», «жаркая борьба», «злые ханские сынки», «черный коршун», «рвусь в битву на огненно-рыжем коне»,

«смертельный удар», «буйный бег». Социальные ассоциации пламенных стихов поэта-войны усиливаются и метафорами, характеризующими непрестанно растущий накал страстей народных борцов. Наряду с традиционными метафорами «мой беркут», «поистине был львом», «ты-всех опережающий скакун», «лебедь я, был сокол отцом», «острым, грозным мечом я был», встречаются и метафоры, отражающие рост мятежного самосознания и художественного мужания самого Утемисова. Неизбывная тоска по отчужденности, которую Махамбет испытывал в изгнании, передается с помощью сравнения поэта с одиноким лебедем, отставшем от стаи. Так же выразительно сравнение поэта с тополем, под корни которого подкапывается враг, уподобление песен акына песням жаворонка. Глубоки по содержанию и выразительны, красивы по форме философские стихи-раздумья, стихи-размышления М. Утемисова: «Что лучше?», «Коль аргамакон твой конь рожден», «В небе жаворонок поет» и др. В них – поучительные мысли о смысле жизни, о пустой и содержательной жизни, о светлых и темных ее сторонах, о положении и судьбе народа. О чем бы поэт ни рассуждал, все его стихи пронизывает глубокая мысль о необходимости служения родному народу, родной стране[5.2]. Особенностью произведений поэта являются образы Исатая и насилия феодалов. Махамбет – поэт стоял на стыке фольклора и письменной литературы, поэтому в его стихах об Исатае традиционное фольклорное изображение героя – борца включает в себя и реалистические черты и детали. Воспевая вождя восстания, поэт не забывает говорить и о неудачах, а его роковой оплошности, которую он допустил при осаде Ханской ставки. Впервые в истории казахской литературы Махамбет создал художественный образ положительного героя-борца, образ современный поэту исторической личности, образ руководителя восстания Исатая Тайманова. Восстание – это проявление могущества духа народа, народного гнева, ненависти к эксплуататорам, врагам. На борьбу способен не каждый, а люди исключительной смелости и отваги, храбрости и самоотверженности, готовые идти за интересы народа на трудности, даже на

лишения. «Из героев героем» называет поэт Исатай Тайманов. Исатай – обладатель замечательных человеческих качеств, его отличает высокая нравственность, душевное благородство, преданность общему делу, готовность ради него пожертвовать собой. В традициях устно-поэтического творчества Махамбет описывает Исатая в стиле эпических богатырей, применяя такие художественные средства, как «...Исатай поистине был львом», «над высью гор парящий беркут мой», «тобою пущенная вдаль стрела от Яика до Волги бы дошла, и стрелы твои, частые, как град, все кровью на пути своем кропят». В стихах «Отважный герой», «Беркут мой», «Сын Таймана, Исатай» поэт подчеркивает роль и место Исатая в народной войне. Исатай отличает высокая нравственность, благородство, отвага, готовность принять смерть в борьбе за счастье своего многострадального народа. Махамбет поэтизирует бесстрашие и стойкость Исатая: «Как был ты вынослив, могуч и тверд, В борьбе беспощадной настойчив и горд! Орел мой, твой голос вольный гремел, Бесстрашен ты был, упорен и смел». Во многих произведениях Махамбета, созданных после подавления восстания, звучат мотивы одиночества, вызванные потерей друзей и соратников, необходимостью скрываться от властей. Но поэт-изгнанник остался верен прежним идеалам и мечтал продолжить борьбу за народное счастье: «Одного прошу у судьбы: Схватки новой, жаркой борьбы!», мужественно заявлял Махамбет, и в этих словах неутомимого борца ощущается его глубокая вера в то, что «возродятся дни борьбы и что они закончатся победой». Этой верой Махамбет наполнил свои последние песни, и они тоже воспринимались его врагами как острое оружие, угрожающее их благополучию. Создавая образ Исатая Тайманова, Махамбет широко использовал народные поэтические традиции. В песнях Махамбета батыр Исатай изображается «крылатым соколом», «куланом», «кошкаром», «львом», сравнивается с «китайским шелком». Все это обычные художественные средства, используемые в казахском героическом эпосе для создания образов батыров. С помощью гипербола, что тоже присуще казахской эпической традиции, поэт

подчеркивал такие качества положительного героя, как волю, силу, мужество. Кроме того, традиции устного народного творчества помогли певцу выразить идею нерасторжимого единства героя с народом. Имя всегда было значимо в степи. Имя должно быть незапятнанно, чисто, светло. Вероятно, всех народов в связи с трепетным отношением к имени обязателен обряд имянаречения. Имя было воспето и в поэзии Махамбета.

Заключение. Для философской лирики Махамбета характерен органический переход от отвлечённых суждений к злободневной публицистике. В устах Махамбета традиционный размер жыра (семи-восьмисложного силлабического стиха) получил удивительную гибкость, с одинаковой силой передавая самые различные интонации – от гнева до затаенной грусти. Нет нужды говорить, что великий казахский поэт сложил голову за честь и свободу родного народа. Пером ему служил боевой меч, а произносимые им пламенные стихотворные монологи падали не на бумагу, а в память народу, чтобы остаться в ней навсегда. Перед нами не просто творчество, а творение духа народного, воплотившееся в одном человеке.

Литература:

1. **Адибаев Х.А.** О языке казахской поэзии [Текст] / Х.А.Адибаев.–Алма-Ата: Изд-во Мектеп,–1967.–170 с.
2. **Назарова О.В., Литвиненко В.В.** Казахская литература: Учебник хрестоматия. Часть I [Текст] / О.В.Назарова, В.В.Литвиненко. –Астана: Изд-во Фолиант, 2007.–632 с.
3. **Сатпаева Ш.К., Адибаев Х.А.** Казахская литература. Учебник для студентов филологических факультетов [Текст] / Ш.К. Сатпаева, Х.А.Адибаев.–Алма-Ата: Изд-во Мектеп,–1985.–280 с.
4. **Альмуратова А.Н.** О новых переводах поэзии Махамбета Утемисова.[Текст]/ А.Н.Альмуратова.–Наука и высшая школа Казахстана.№1, 15.01.2005 г.
5. **Антонов В.** Разящее слово поэта.[Текст] / В.Антонов –Казахстанская правда.20 июня,2003 г.

Омарова Д., ЭЖҚИ 2 курс студенті
Ғылыми жетекшісі: Мұратқызы М.,
Тілдер даярлау орталығының
аға оқытушысы, филология магистрі;
А.Байтұрсынов атындағы ҚОУ

ІС ҚҰЖАТЫН ЖҮРГІЗУ ПӘНІН ҚАШЫҚТАН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аннотация. Мақалада инновациялық технология арқылы іс қағаздарды мемлекеттік тілде оқыту барысында бірнеше инновациялық әдістерді пайдалану жолдары қарастырылады.

Кілтті сөздер: құжат, заманауи, пән, оқу бағдарламасы, әдістемелік жүйе, желілік жүйе, кейс, тест тапсырмасы.

Кіріспе. Іс қағаздар тілінің замандар бойы қалыптасып, дамыған қоғам өмірімен біте қайнасқан тарихы бар. Еліміз егемендігін алып, өз алдына дербес ел болған кезеңнен соң, Қазақстан Республикасының Тіл туралы заңында «жоғарғы және арнаулы оқу орындарының бағдарламасында «Қазақ тілдерінде іс қағаздарды жүргізу» пәні өткізілсін», – деп шешім қабылдады [1,44 б]. Іс қағаздарды жүргізу ісіне үкіметіміз арнайы көңіл бөлгеннен соң, оқу бағдарламалары бойынша аталған пән барлық жерде оқытылып, ресми құжаттарды зерттеу, соған қатысты сөздіктер шығару, монографиялар жазу ісі қолға алына бастады. Т.Дүйсебаева, А.Алдашева, З.Ахметжанова, Э.Сүлейменова, Л.Дүйсембекова, Б.Шалабай, В.Салагаев, Ф.Оразбаева, Қ.Мұхамади, Ж.Макешовалардың т.б. еңбектері – осының дәлелі.

Зерттеу нысаны мен әдістемесі. Инновациялық технология арқылы іс қағаздарды мемлекеттік тілде оқыту барысында бірнеше инновациялық әдістерді пайдалануға болады. Олар: Қатысымдық әдіс, кейс әдісі, интерактивті әдіс, желілік әдіс, корреспонденттік әдіс. Қазақстандық ғалымдар Л.Керімов пен А.Әлиевалар төмендегі төрт түрлі модельді ұсынады: *кейс технологиялық модел, корреспонденттік оқыту,*

радиотелевизиялық модел, желілік оқыту. Ғалымдар сонымен бірге кейс технологиялық және желілік оқыту модельдеріне толық түсінік беріп, құрылымын көрсетеді [2,19-20 бб.].Қатысымдық әдіс арқылы оқытуда түрлі телекоммуникациялық байланыстар арқылы оқытушы мен студенттер арасында ресми, іскерлік, кәсіби қарым-қатынас орнату түрінде жүзеге асырылды.Студенттер гипермәтіндегі жаттығуларды оқып, оқылым арқылы әрбір тілдік-қатысымдық тұлғалардың мағынасын біледі, оны тілдік қарым-қатынаста пайдаланады. Тестілік тапсырмалар мен жаттығуларды жазып, жазылым арқылы ойын тиянақты, сауатты жеткізуге дағдыланады, орфографиялық заңдылықтарды игереді. Аудио немесе бейнетаспалар, бейнефильмдердегі оқу материалдарын және теледидарлық телеоқуларды тыңдап, тыңдалым арқылы материалдардағы қатысымдық және тілдік тұлғаларды естіп, түсініп, қабылдайды және оған жауап іздейді Интерактивті тақтаның көмегімен дәрістер тыңдап, айтылым арқылы ойын дәл, ұтымды, мағыналы түрде жеткізе білуге үйренеді, тілдесім арқылы қарым-қатынасқа түсіп, пікір алмасады. Компьютер арқылы оқыту кезінде жазылым арқылы әріптің, сөздің графикалық таңбасын игереді, жазатын сөздің, сөз тіркесінің, сөйлемнің мазмұн-мағынасына, формасына көңіл аударады, жазған материалдың түсінікті, жүйелі болуына мән береді. Оқылым арқылы берілген материалдың не туралы екенін анық түсінеді, оның тақырыбын айқындайды, негізгі ойды қабылдайды, пайымдайды, салыстырады, талдау жасайды. Іс қағаздарды сауатты толтыру, әдеби стиль түрлерін меңгеру студенттерді ресми қатынасқа дайындайды. Іс қағаздарға қатысты сөздерді, сөз орамдарын, құжат мәтінінде орын алған стандартты сөйлемдерді меңгереді. Студенттер қажетті құжаттарды мемлекеттік тілде құрастыра отырып, олардың мекеме, не болмаса ұйым жұмысындағы маңызын жете түсінеді. Мемлекеттік тілде іс қағаздарды жүргізуде кейс әдісі арқылы үйрету қолданылады. Кейс – бірыңғай ақпаратты кешен. Кейстің: баспалық (мәтін, диаграмма, кесте), мультимедиялық (виртуальді, компьютерлік графика), бейнелік (көркем, деректі фильм, клип) сияқты түрлері бар. Қашықтан

оқытуда баспалық, мультимедиялық түрлерінің тиімділігі анықталды. Кейс әдісін пайдалануда құжаттардың бір түріне қатысты гипертілді дәріс конспектісі, жаттығулар, ОСӨЖ, СӨЖ, слайдтар ұсынылады. *Қашықтан оқытудың білім беру бағдарламасы* мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты мен типтік бағдарламалар негізінде жасалады. Студенттер міндетті түрде қашықтан оқыту орталығының ережелерімен танысады. Ережеде қашықтан оқыту үдерісінде пайдаланылатын ұғымдар мен олардың анықтамалары қамтылады. *Қашықтан оқу процесін ұйымдастыруда* оқытудың білім беру, тәрбиелеу, дамыту, дәйектілік, жүйелілік, ЖАТ құралдарының мақсатқа сай қолданылуы басшылыққа алынады. Пәннің жұмыс оқу жоспары мен студенттердің жекеленген оқу жоспары білім беру үдерісінің негізі болып табылады. Мемлекеттік тілде іс қағаздарды қашықтан оқытуда мультимедиялық дәрістер, компьютер модельдеріндегі сабақтар, гипермәтінді жаттығулар, гиперслайдтар құралдары пайдаланылады. Студенттер электронды пошта немесе телефон арқылы кеңес ала алады. Мемлекеттік тілдегі іс қағаздарды қашықтан оқыту гипер тілдегі жаттығу-тапсырмалар; аудио бейнетаспалар, бейнефильмдер; компьютерлер; теледидарлық телеоқулар; электронды оқулықтар; тест тапсырмалары; интернет жүйесі; телефон т.б. құралдарды пайдалану арқылы іске асады. Қашық нысаны бойынша оқыту Қазақстан Республикасы Президентінің елде білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру мақсатында «Білім туралы» Заңына сәйкес әзірленді [3,66 б.].

Зерттеу нәтижесі. Кәсіби құзіреттілікті жетілдіруді қажет ететін заманда өзінің арнайы мамандығына қатысты білімді жаңартып отыру, оқытудың тиімді де ұтымды түрін қолдану қажеттігі туып отыр. Еліміздің экономикалық және әлеуметтік, мәдени жағдайына сай, қоғам өмірінің барлық салаларында өзін-өзі жетілдіріп, дамытатын, барлық іс-әрекеттерде шығармашылық бағыт ұстанатын бәсекеге қабілетті, білікті де білімді маман

тәрбиелеу – өзекті мәселе. [5,16-18 бб.].Қашықтан оқытудың әдістемелік жүйесінің тиімділігі мен артықшылықтары:

- қазақ тілінде іс құжатын жүргізу курсының мазмұнын анықтау;
- қазіргі заманғы желілік жүйенің (интернет) ерекшеліктерін пайдалану;
- іс қағаздарды мемлекеттік тілде меңгертудің ұтымды жолдарын көрсету;
- іс қағаздарды қашықтан оқыту арқылы өздік жұмыстардың, жаттығулардың, шығармашылық деңгейдің, тестілік тапсырмалардың әдістемелік ерекшеліктерін дәйектеу[4,20 б.].

«Қазақ тілінде іс құжатын жүргізу» пәнінің оқу бағдарламасы – қазақ тілін коммуникативтік тұрғыдан меңгеруді қамтамасыз етіп, сөйлесім әрекетінің барлық түрлерін (тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым, тілдесім) жүзеге асырады. Пәнді игерту барысында интерактивтік әдіс-тәсілдер, рөлдік ойындар, миға шабуыл, пікірталас және т.б. әдіс-тәсілдер мен электронды оқу құралы,мультимедиялық оқулық, аудио, бейне оқу құралдары қолданылады.

Қазақ тілінде іс жүргізу пәнін оқып-үйрену кезінде білім алушыларда келесі практикалық дағдылар қалыптасады:

1. Іс қағаздарына байланысты лексикалық қорлары қалыптасады
2. Грамматикалық емле қағидаларын меңгереді
3. Практикалық тапсырмалар арқылы сөйлемді дұрыс құрастыруға үйренеді
4. Ресми іскери стиль ерекшеліктерін меңгереді
5. Құжатты талапқа сай ресімдеуге дағдыланады

Өтініш тақырыбы үлгі ретінде қарастырылған. Кәсіби мамандарды дайындау барысында іс қағаздарды игеруге арналған тапсырмалар тілді сапалы және жан-жақты меңгертуге, жүйеленген терминдер студенттердің кәсіби сөздік қорын байытуға мүмкіндік жасайды. Біріншіден,іс қағаздарына байланысты лексикалық қор қалыптастыру мақсатында сөздікпен бірнеше жұмыс түрлері жүргізіледі.Терминдердің қазақша баламасын есте сақтап, ғылыми стильде анықтама беріп үйренеді.

1.1 Тақырыптық сөздікті орыс тілінен қазақ тіліне аудару(үлестірмелі карточка).

1.2 Аудио таспадан қазақ тілінде тыңдап, орыс тіліндегі баламасын табу.

1.3 Ассоциограмма. «Өтініш» ұғымына ой талқы қалыптастыру.

1.4 NOT POTS бағдарламасы бойынша сөзжұмбақ,

Екіншіден, грамматикалық емле қағидаларын меңгеру мақсатында білім алушылар іс қағаздар үлгілерінің лексика-грамматикалық құрылымын зерделейді. Құжат мәтінінің ұлығаты қарастырылады. Үшіншіден, практикалық тапсырмалар арқылы сөйлемді дұрыс құрастыруға үйренеді. Оқытудың тиімділігін арттыру үшін «іскерлік ойындар», «топтық жұмыс», «топтық пікір сайыстары» кеңінен пайдаланылады. Өз бетінше орындалатын тапсырмалар студенттің ойлау қабілетін жетілдіруге, өз саласында құжаттарды жете меңгеруге көмегін тигізеді. Жазылым арқылы ойын тиянақты, сауатты жеткізуге дағдыланады, орфографиялық заңдылықтарды игереді. Іскерлік ойындар студенттерді өздеріне тиісті кәсіби біліммен қаруландырады, дайын үлгілер бойынша құжаттарды игеріп, тілді қатысымдық тұрғыдан оқытуға бағытталады. Топтық пікір сайыстарда проблемалық мәселелерді талқылау кезінде студенттердің өзіндік көзқарастары қалыптасады.

3.1 Сөйлемдерді дұрыс құрастыру. 1. кезектен тыс демалыс/байланысты/отбасы жағдайыма/ беруіңізді өтінемін. 2. қабылдауыңызды/қызметіне/бағдарламашы/бастап/2005 жылдың 12 шілдесінен /сұраймын/Мені.

ҮЛГІ: Мені 2005 жылдың 12 шілдесінен бастап бағдарламашы қызметіне қабылдауыңызды сұраймын.

3.2 Іскери ойын. Өтініш үлгілерінде берілген қатемен жұмыс.

Көкшетау қаласындағы №3 қазақ
орта мектебінің директорына
Т. Кәкішев мырзаға
қазақ тілі пәнінің мұғалімі
Қалымбетова Ғазизаға

Өтініш

Сізге отбасы жағдайыма байланысты осы жылғы 14 желтоқсаннан бастап 15 күнге ақысыз кезекті демалыс беруге сұраймын.

10.12. 2006

өтініш иесі

/ қолы /

Төртіншіден, ресми іскери стиль ерекшеліктерін меңгереді. Іс қағаздарды сауатты толтыру, әдеби стиль түрлерін меңгеру студенттерді ресми қатынасқа дайындайды. Іс қағаздарға қатысты сөздерді, сөз орамдарын, құжат мәтінінде орын алған стандартты бірліктерді меңгереді.

4.1. Трансформациялық жаттығу. Асты сызылған сөздердің орнын синоним сөздермен ауыстырып жазу.

Мені жұмысқа алуыңызды өтінемін. Мені жұмыстан шығаруыңызды өтінемін. Өтініш жұмысқа тұрғанда жазылады. Өтініш құжатында өтінемін етістігі алынады. Қажетті синоним сөздер: (қабылдауыңызды, қолданылады, жұмысқа орналасқанда, босатуыңызды).

Жұмыста ұсынылған іс қағаздары бойынша жүргізілетін іскерлік ойындар модельдері мен тапсырма түрлері:

- 1) Іс қағаздар құрылымы мен стилін меңгертуге бағытталған.
- 2) Білім алушылардың теориялық білімдерін тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді.
- 3) Ресми іс қағаздарды сауатты жаза білуге және дұрыс толтыруға дағдыландырады.

Қорытынды. Кешенді тапсырмалардың тиімділігі: Студенттер сөздерді сөз тіркестері мен сөйлемдерде қолдана білуге дағдыланады. Ойын дәл, нақты қағаз бетіне түсіріп, әсерлі жеткізуде тілдік құралдарды кеңінен қолдана білуге үйретеді. Бір тақырыпқа ғана қатысты кешенді жаттығулардың берілуі студенттер үшін аса маңызды. Егер әр түрлі тапсырмалар кезінде әр қилы оқу материалдарын зерделеу керек болса, кешенді тапсырмалар бір ғана тақырып аясында құрастырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы негізгі заң актілері. - Алматы: 2009, - 44 б.
2. Керімов Л., Әлиева А. Қашықтан оқыту жүйесінің үш моделі // Қазақстан мектебі. - 2007. - №9. ББ. 19-20.
3. Қазақстан Республикасындағы Білім туралы Заңнама. Алматы, 2009. — 66 б.

4. Жамашева Ж.Р.Мемлекеттік тілде іс қағаздарды қашықтан оқыту әдістемесі.Афтореферат. Алматы,2009.–25б..
5. Жамашева Ж.Р.Мемлекеттік тілде іс қағаздарды оқытудың қашықтан оқыту технологиясының мазмұны мен құрылымы // Хабаршы. Педагогика ғылымдары сериясы, Абай атындағы Қазақ ҰПУ. – Алматы: 2007. - 16-18 б.

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай
өңірлік университеті Экономика
және құқық институты
қаржы мамандығының

1 курс студенті Таспаева А.Н.

Ғылыми жетекші:Тілдік даярлау

орталығының аға оқытушысы

Нурсеитова А.А.

МЕТОНИМИЯ ТҮРІНДЕГІ ТҰРАҚТЫ ТІРКЕСТЕРДІҢ СЕМАНТИКАСЫ

Түйін.Бұл мақалада метонимияның көркем әдебиет стиліндегі қолданылуы қарастырылды. Ақындар стилінде экспрессивті-эмоционалды мағына үстеу мақсатында синонимдердің метонимиялық қолданылуы мысал арқылы түсіндірілді.

Кілт сөздер: метонимия, синоним сөзер, лексика-семантика

Метафораға қарағанда, метонимияның (ауыс мағынасы бір зат пен екінші бір заттың өз ара ұқсастығының негізінде жасалатын сөздердің) қолданылу аясы әлдеқайда тар. Метафора стиль түрлерінің қай-қайсысында (бірінде аз да, басқасында одан көбірек) қолданылатын болса, метонимия мүлдем олай емес. Метонимия тілдегі стильдердің бәрінде бірдей қолданылмайды. Ал ғылыми стиль (тіпті қоғамдық ғылымның өзінде де) мен ресми-кеңсе стилінде жалпы кездеспейді. Оның көбірек қолданылатын жері көркем әдебиет стилі. Метонимияның көркем әдебиет стиліндегі

қолданылуы метафорадан гөрі өзгешелеу: яғни бұл екі тропаның жазушы шығармаларындағы жұмсалудың дәрежесін бірдей деуге болмайды. Өйткені, метонимияны көркем әдебиетте қолдану мәселесі, яғни оның шығармадағы аздығы немесе көптігі ең алдымен әрбір жеке автордың сөз қолдануындағы өзіндік шеберлігімен тығыз байланысты. Шығармада метонимияны қолдану үшін белгілі дәрежеде шеберлік қажет. Метонимияның кей жазушыда азырақ, кейбірінде одан көбірек болатыны міне осы себепті. [1,90.]

Қазақ тіл білімінде метонимияға берілген анықтамалар бірізді емес. Мәселен, І.Кеңесбаев пен Ғ Мұсабаевтың анықтауынша, «Бір сөздің орнына екінші бір сөздің ауыс қолданылуынан шығатын іргелес ұғым метонимия деп аталады». Академик З.Қабдоловтың тілімен айтсақ, метонимия «өзара шектес заттар мен себептес құбылыстардың, өзара байланысты ұғымдар мен шартты сөздердің бірінің орнына бірін қолдану», Ал, Қ.Жұмалиев былай деп анықтама береді: «Не құбылыстың бір жағы, не аттары алынып, өз мағынасында емес, екінші мағынада араларындағы жақындығымен бірінің орнына екіншісі алмастырылып қолданылса және сол құбылысты түгел көрсете алса, метонимия дейді» «Метонимия дегеніміз – белгілі бір заттар мен құбылыстардың сыртқы және ішкі мән-мағынасының реальды байланыстығына қарай алмастыру амалы- дейді, Ә.Хасенов».

Қазақ халқының ірі ғалым-лингвисті, әдебиет зерттеушісі, түрколог, дарынды ақын, аудармашы Ахмет Байтұрсынов та метонимияның әдеби шығармалар үшін айрықша мәні бар екендігін атап көрсете келіп, былай түсіндіреді: «Арасында жақындығы бар екі нәрсенің атын ауыстырып, бірінің орнына бірін айту төмендегі түрі болса, ондай ауысу, алмастыру метонимия деп аталады».

«Әрбір жаңа ұғым пайда болған сайын жаңа сөз жасалса, сөздік құрам тым тасып кетіп, тіл байлығымызды практикада керегімізге жарату да қиындаған болар еді», - дейді Б.Хасанов. Яғни бұрыннан бар сөздер жаңа, ауыспалы мағынаға ие болады да, сол арқылы сөздің қолдану аясы кеңейе

түседі, метонимия тілдің үнемдеуші тәсілі ретінде көрінеді.[2, 18]

Метонимия троптың өзге түрлерінен грамматикалық құрылысы жағынан емес, мағыналық жағынан ажыратылады. Сондықтан оны негізінен мағыналық немесе лексика-семантикалық тұлға деп қарауға болады. Сол себепті метонимияның сөз тіркесі мен сөйлемнің аралығында лексика-семантикалық категориялармен қалай байланысқа түсетінін талдау арқылы ғана ажыратамыз.[3.22]

Сөз табиғаты көп мағыналыққа бейім келеді, өйткені бір сөзге бекітілген заттың немесе құбылыстың белгілерінің кейбіреуі көбінесе басқа бір заттың немесе құбылыстың белгілеріне ортақ болады.

Ақындар стилінде экспрессивті-эмоционалды мағына үстеу мақсатында синонимдердің метонимиялық қолданылуы да көзге түседі. Синоним сөздер әр уақытта ауыс мағынада қолданылады. Оның себебі: тілде семантика жағынан бірдей және эмоционалды бояуы мен әсері жағынан абсолютті тепе-тең екі сөздің болатындығы айқындалмаған.[3.28] Синоним сөздерді жете білудің үлкен мәні бар. Лексиконы синонимдерге бай адамдар сөз мағыналарының нәзік айырмашылықтарын дөп басып айтуға шебер келеді. [3. 29] Ақындар стиліндегі синонимдік қолданыс ерекшеліктері көркем шығармаларға экспрессивті мағына бере түседі. Осы тұрғыдан алғанда, А.Байтұрсынов шығармаларынан синонимдік метонимиялық қолданысты аңғара аламыз. Мысалы:

Сасық ми, салқын жүрек сансыздар,

Алаңсыз ақ малтасын езіп жатыр [4,25].

Дегендегі «санасыздар» - сансыз, ақылы жоқ адамды алмастырып тұрған метонимия; Қайырың *наданға* өткен – шашқан мүлкің»(А.Б) ; «Білгішсініп кей білімсіз жол айтып жүр» (А.Б.) Бұл сөйлемдердегі синонимдердің бәрі адам ұғымын білдіріп тұрған метонимиялар. Сонымен бірге омонимдердің пайда болуында да метонимияның дәнекерлік қызметі бар. Қазақ тілінде шығу тегі жағынан

басқа сөздерден жасалған омонимдермен қатар төркіні бір, яғни бір сөздің мағыналық жақтан дамуы нәтижесінде жасалған омоним көп. Кейбір омоним сөздің әр түрлі мағыналарының бір-бірінен алшақтап, ондай мағыналардың әрқайсысы дербес сөз болып қалыптасуынан жасалады. Мұндай омонимдерді І.Кеңесбаев пен Ғ.Мұсабаев лексикалық тәсіл арқылы жасалған деп түсіндіреді.

Бір сөз әуелде бір мағынада қолданылғанымен, кейін семантикалық даму нәтижесінде бірте-бірте басқа мағынаға ауысады да, бұрынғы мағыналық байланысын жоғалтып, мүлде басқа сөз, яғни омоним болып кетеді.[2,30]. Мысалы «бақыр» сөзін алайық. Бақырдың даңғырлаған дыбысы мен пәле-жаланың құлаққа жағымсыз естілетіндігі екеуі мағыналық жағынан бір-біріне жақын.

Ш.Құдайбердиевте мол қолданыс тапқан тағы бір ерекшелік метонимияға қатысты. Мысалы:

«Күнде көздеп, мінезді тексерелік,

Айланы, ақыл демей, сескенелік!

Адалдың жолында өлсек, арман бар ма?

Ақты аныққа шығарам деп көрелік!» [4, 36].

«Ақты» аныққа шығарам – әділдік мағынасында, «ақ пен қара» жақсылық пен жамандық мағынасында. Екі нәрсені алмастыра қолданудың, бірінің орнына екіншісін айтудың, бірі арқылы екіншісін ұқтырудың түрі көп. Мысалы, Шәкәрім өлеңдерінде: *«Амандаса келісіп, Бір бағыланды сойғызар. Кел деп аяқ берісіп, Қымызға әбден тойғызар»* [4, 89]. «Аяқ» – сөзі ыдыс, кесе деген сөздердің орнына алмастырылып қолданылған. Тағы бір мысал: *«Ақселеу мініп, Қылаңнан киіп»* [4, 27 б.]. «Соны ойла, өзге қызық істі ойлама, Біреуге айла, біреуге күшті ойлама. *Кеткен* қайта келмейді кейісең де, Түнде көрген көлеңке түсті ойлама» [4, 68 б.]. «Ақселеу» – аттың орнына түсін, киімнің орнына, матаны атап, алмастырып отыр. Өтіп кеткен құбылыстың орнына, «кеткен» сөзін шебер қолданып отыр. Осы мысалдар

арқылы Шәкәрім метонимияның ерекше қасиеттерін ашып берген. Шәкәрім поэзиясын осындай көркемдік қолданыстардың үлкен бақшасы деуге болады. Біз метонимияға қатыстырып бірнеше шумақты мысалға алайық: «*Адалға* әлімізше аяңдадық, *Арамға* аяқ баспай шабандадық [4, 35 б.]; «Өсімді, ең күшті адамда тұр, Алдында *жақсы* да тұр, *жаман* да тұр [4, 98 б.]. Осындағы «адал», «арам», «жақсы», «жаман» орны ауыстырылып келіп тұрған метонимиялар. Метонимияда ұғым туралы болжау белгілер немесе қосымша мағына арқылы беріледі. Бұл оның көркемдік құрал ретіндегі өзіндік ерекшелігі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Уәлиұлы Н.У. Фразеология және тілдік норма. -А.: Республикалық баспа кабинет!, 1998. - 605 б.
2. Хасенов Ә. Қазіргі қазақ тіліндегі сан есімдер. А; 1959, 20-6.
3. Әбдиманұлы Ә.Ә 13 А.Байтұрсынұлы; Зерттеу – эссе.-Алматы: «Арда» 2007.-296 бет
4. Қайдар Ә.Т. Халық даналығы. Алматы: Толғанай. 2004, -565б.

Титаренко О.В., студентка. 1 курса КРУ.

Научный руководитель: Омарова З.К., магистр пед. наук, старший преподаватель центра языковой подготовки ;

Костанайский региональный университет им. А. Байтұрсынова

Сакральный смысл во взаимосвязи празднований и традиций народов мира.

Анотация. У каждого народа есть свои традиции и обычаи, связанные с приходом весны. В данной статье хотелось бы познакомиться с традициями празднования “Pancake Day” в Англии, “Масленицы” на Руси и “Наурыз” в Казахстане. Все эти праздники объединяет в себе сакральный смысл празднование в день весеннего равноденствия.

Ключевые слова: Праздник, традиции, проводы, встреча, благополучие, радость.

Pancake Day в Англии отмечается не так как это принято в других странах. Празднование продолжается всего один день – последний вторник, перед Великим постом, как практически во всей Европе. Называется этот день «Покаянным вторником» – из-за неперенной церковной традиции исповедоваться перед началом поста. В Англии в «Покаянный вторник» принято устраивать различного рода состязания, борьба, кулачные бои. Но, конечно, какая же Pancake Day без блинов? Кульминацией всего шутивого действа является традиционный «блинный забег». История этой интересной традиции на Pancake Day в Англии уходит в далекий 1445 год. Считается, что «родоначальницей» этой традиции стала одна забывчивая горожанка, которая запятовала о праздничной службе и выскочила на улицу в чем была – в кухонном фартуке, со сковородой, на которой лежал румяный блин. И теперь в последний день англиканской и католической **Масленицы** в Лондоне и других британских городах проходят традиционные «блинные гонки».[1]

Масленица – один из самых веселых праздников в году, который широко отмечается по всей России. Он отражает вековые традиции, бережно хранимые и передаваемые из поколения в поколение. Это недельный праздник-обряд с хороводами, песнями, плясками, играми, посвященный прощанию с зимой и встрече весны. На самом деле Масленица является древним языческим праздником. Считается, что первоначально Масленица была связана с днем весеннего солнцеворота, но с принятием христианства она стала предварять Великий пост и зависеть от его сроков. На Руси издавна было принято отмечать смену времен года. Зима всегда была трудным временем для людей: холодно, голодно, темно. Потому приходу весны особенно радовались, и это обязательно нужно было отпраздновать. Наши предки говорили, что молодой Весне сложно одолеть старую коварную Зиму. Чтобы помочь Весне прогнать Зиму, устраивали веселые гулянья на

Масленицу. Прощаясь с Зимой, древние славили Ярилу — языческого бога солнца и плодородия. Ярило представлялся русичам в образе молодого мужчины, ежегодно умиравшего и вновь воскресающего. До крещения Руси праздник Масленицы отмечали 7 дней перед днем Весеннего Равноденствия и еще неделю после. С принятием христианства время празднования Масленицы сдвинулось и сократилось на целую неделю. Отменить Масленицу и запретить развлечения церковь не решилась, несмотря на все развеселые и не очень-то соответствующие религиозным правилам традиции: уж слишком значимым был этот праздник для народа. Но масленичная неделя достаточно гармонично вписалась и в христианские традиции. Масленицу стали праздновать накануне Великого поста. За неделю перед Великим Постом мясо есть уже нельзя, но людям и не особо это надо, ведь на Масленицу пекут блины. Их вполне хватает, чтобы чувствовать себя сытыми и не страдать от отсутствия мясной пищи. Но в православной трактовке масленичная седмица — это не столько неделя веселья, сколько неделя подготовки к Великому Посту, прощения, примирения, это время, которое нужно посвятить доброму общению с родными, друзьями, благотворению. Наши предки почитали солнце, как Бога, ведь оно давало жизнь всему. Люди радовались солнцу, которое с приближением весны начинало появляться все чаще. Поэтому и появилась традиция в честь весеннего солнца печь круглые, по форме напоминающие солнце, блины. Круглые, румяные, горячие, — блины являются символом солнца, а значит, обновления и плодородия. Также в Древней Руси блины считались поминальным яством и готовили их в память об ушедших родственниках. Блины стали и символом погребения Зимы. Блинов на Масленицу нужно было печь и есть как можно больше. Выпекание блинов стало своего рода ритуалом привлечения солнца, благоденствия, достатка, благополучия. Чем больше будет приготовлено и съедено блинов, тем быстрее начнется весна, тем лучше будет урожай. Кроме выпекания блинов были и другие масленичные обряды, связанные с

поклонением солнцу. Так, например, производились различные ритуальные действия, основанные на магии круга, ведь солнце — круглое. Молодежь, да и взрослые тоже, запрягали лошадей, готовили сани и по несколько раз объезжали село по кругу. Кроме этого, украшали деревянное колесо яркими лентами и ходили с ним по улице, закрепив на шесте. Во время всеобщих гуляний обязательно водили хороводы, которые тоже являлись ритуалом, связанным с кругом, то есть с солнцем. Символизировал солнце и огонь: парни зажигали деревянные колеса и скатывали с пригорка. Кто смог прокатить свое колесо без единого его падения, того ожидали в текущем году счастье, удача и достаток. Самыми популярными развлечениями, которые раньше устраивали в селах во время Масленицы, были кулачные бои, катания на санях, лазанье на столб за призом, поедание на время блинов, и, конечно, хороводы, песни и танцы. Кстати, в языческие времена на Руси Новый год отмечался в день весеннего равноденствия, то есть Масленицу и Новый год отмечали в один день. Зиму прогнали — значит, наступил новый год. А по давним поверьям считалось: как встретит человек год, таким он и будет. Потому не скупилась в этот праздник на щедрое застолье и безудержное веселье. [2]

В переводе с фарси "Навруз" означает "Новый день". Написание и произношение могут различаться в разных странах - Новруз, Навруз, Нуруз, Невруз, Наурыз, Нооруз и другие. Точной даты возникновения праздника не имеется, однако известно, что его отмечали еще до VII века до н.э. Исторические данные об этом празднике встречаются в трудах многих античных и средневековых авторов. По восточному летоисчислению он соответствует иранскому Новому году (Навруз). Корни праздника можно отыскать в древних языческих обрядах. Сама по себе форма празднования с глубокой древности несла в себе принципы любви к природе. Несмотря на давность, этот праздник сохранился в народной памяти, и в настоящее время приобрел новый духовно-этический смысл. Для казахов Наурыз является не

просто отчислением Нового года, но символом весеннего обновления, торжества любви, плодородия и дружбы. В далеком прошлом казахи называли Наурыз – Великим днем улуса. В народе повелось: чем щедрее будет отмечен праздник Наурыз, тем благополучнее пройдет год. Отсюда - изобилие праздничных обычаев и атрибутов. Накануне праздника весеннего равноденствия люди приводили в порядок жилье, расплачивались с долгами, мирились находившиеся в ссоре, ибо, как утверждали старики, когда Наурыз входит в их дома, все болезни и неудачи должны обходить их стороной. В ночь перед торжеством в знак пожелания обилия молока, урожая и дождя все емкости наполняли молоком, айраном, зерном, ключевой водой, а в день Наурыза все старались быть в добром расположении духа, при встрече заключали друг друга в объятия, высказывали самые добрые пожелания, чтобы все невзгоды и беды миновали их. Помимо богатого застолья, считалось, что каждый человек должен посадить дерево. А старики говорили: «Срубил дерево – посади десять!». При посадке дерева произносились слова: «Пусть останется в памяти от человека дерево, нежели стадо». Празднование Наурыза начиналось традиционной встречей рассвета. После этого в три человека в образе жыршы-зазывалы обходили все улицы, площади, дворы и звали всех на праздник. Люди одевались в яркие, праздничные костюмы и принимали активное участие в праздничных играх и соревнованиях. В эти дни готовилось много еды. Трапеза приурочивалась к полудню, до и после которой мулла читал молитвы в честь предков. По завершении старший по возрасту из присутствующих давал благословение (бата), чтобы из года в год благополучие не покидало семьи. У казахов при праздновании Наурыза обязательным являлось присутствие числа "7", которое олицетворяет семь дней недели - единицы времени вселенской вечности: перед аксакалами ставились семь чаш с напитком Наурыз-коже, приготовленным из семи сортов семи видов злаков. В состав семи

компонентов обычно входили мясо, соль, жир, лук, пшеница, курт, ирим-шик (творог). [3]

Несмотря на разобщенность племен и народов, в древности и различие в названии праздников, есть составляющее которые объединяют эти праздники. Такие как проводы ушедшего года, встреча нового года, приготовление определенных блюд, соответствующих этому празднику, народных гуляний, состязаний. И конечно же все эти праздники имеют сакральное значение.

Литература:

1.И. А. Уолш . GREAT BRITAIN. CUSTOMS AND TRADITIONS. ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. ОБЫЧАИ И ТРАДИЦИИ. [[HTTPS://WWW.LITRES.RU/I-A-UOLSH/CUSTOMS-TRADITIONS-AND-FESTIVALS-OF-GREAT-BRITAIN-V-VELIKOBRTANII-PRINYATO-TAK-OB-ANGLIYSKIH-OBYCHAYAH-HIMUNINA-TATYANA-NIKOLAEVNA-KONON-NATALIYA-VASILEVNA-58974663/](https://www.litres.ru/i-a-uolsh/customs-traditions-and-festivals-of-great-britain-v-velikobritanii-prinyato-tak-ob-angliyskih-obychayah-himunina-tatyana-nikolaeвна-konon-nataliya-vasileвна-58974663/)]

2.Т.В. Левкина Широкая Масленица. Обычаи, православные традиции, рецепты. [<https://iknigi.net/avtor-taisiya-levkina/101285-shirokaya-maslenica-obychai-pravoslavnye-tradicii-recepty-taisiya-levkina/read/page-1.html>]

3 Мағжан Жұмабаев «Наурыз». [<https://www.litres.ru/ma-zhan-zh-mabaev/nauryz/>]

СЕКЦИЯ 2. СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВА: ОТ ИСТОРИИ К СОВРЕМЕННОСТИ

Абилкасова Снежанна, 1 курс, Юриспруденция

Научный руководитель: Сон М.А.,

преподаватель центра языковой подготовки;

Костанайский региональный университет им. А. Байтурсынова

Modern apps as a way to improve English

Annotation: The article describes the study of the English language with modern features. It describes why you should choose apps - as a way to learn this language. The advantages of learning English through applications are revealed in the work.

Keywords: English, applications, feature, learning .

It is well-known that English is the most popular language in the 21st century. More and more people from different countries are finding the desire to master it. After all, knowledge of this language opens up enormous opportunities for a person. For example, the opportunity to travel freely, study in the best educational institutions, find friends and even work anywhere in the world. The English language is gaining momentum every year. On demand-there are offers. Each city has a large number of centers for learning this language, the opportunity to study with tutors who are native speakers of English, and other offers. All these courses are suitable for people with good income and a stable financial situation. However, if you look at the situation that is happening in the world now, not everyone has the opportunity to afford these courses. The pandemic that has engulfed the entire world has shaken the economy. Yes, the pandemic will soon be over, but the financial problem will haunt humanity for several more years.

That is why modern applications for learning English are the best solution for both people who are just starting their way in learning the language, and for

those who has already had a certain base. On the Internet, you can find both paid and free applications. This is their main advantage. Most applications do not require serious financial investments, however, in terms of language proficiency; they are not inferior to the courses that entrepreneurs so actively promote to us. So, for example, the application "Busuu" - lessons are divided into groups from A1 to B2, include English grammar, test tasks, tasks for working out a new dictionary. Graduates receive an official certificate [1]. Also, you can find applications that do not require any money at all. They are more suitable for beginners. "LinguaLeo" is an application that helps to replenish a person's vocabulary with the right, necessary words, and basic grammar will help to correctly compose sentences [2]. Of course, some might say that apps will never replace live dialogue between people. However, it is worth remembering that by means of the Internet, with the basic knowledge that can be obtained by studying in these applications, you can find a companion from anywhere in the world, and continue to develop your language level. Also, some applications already have these functions, such as "HelloTalk". This application is focused on communication with native speakers, as well as the perception of foreign speech by ear. The user registers, and the program helps him to find friends. Here you can improve your skills not only by correspondence, but also by audio or video calls. [1]

Thus, we found out that you can learn English with minimal investment, both time and money. The most important thing is regular practice, which is also can be provided by applications. You can do a task or repeat a couple of scraps on the way to school or during a break from work. English is the language of the future, which is worth starting to learn now.

list of references

1. Комса К. - 10 мобильный приложений, которые помогут улучшить уровень английского языка// <https://mind.ua/ru/publications/20177490-10-mobilnyh-prilozhenij-kotorye-pomogut-uluchshit-uroven-anglijskogo-yazyka> Дата обращения: 24.03.2021

2. 20 Лучших приложений для изучения английского языка //

<https://zen.yandex.ru/media/id/5ab4eb6f51aa4df837709b92/20-luchshih-prilozhenii-dlia-izucheniia-angliiskogo-iazyka-5ab6377a3dceb7655be9da39> Дата обращения:

25.03.2021

3. Приложения для запоминания английских слов// <https://englex.ru/28-best-applications-for-learning-english/> Дата обращения: 25.03.2021

Елисеев А. М., студент 3 курса ФТМЛ.

Научный руководитель: Гращенко И. С.,

к. э. н., доцент кафедры менеджмента
внешнеэкономической деятельности предприятий;

Национальный авиационный университет

ГЕННАЯ ИНЖЕНЕРИЯ СКВОЗЬ ПРИЗМУ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ ОБЩЕСТВА

Аннотация. Проблема дискриминации по внешним признакам. Роль генной инженерии в социальных распрях общества будущего.

Ключевые слова: генная инженерия, дискриминация, ДНК, геном.

Дискриминация по внешности (лукизм) есть одной из самых, если не самой, встречаемой формой дискриминации. Отдельные черты лица, тела или того, как они выглядят вместе часто определяют отношение к человеку со стороны индивида, социальной группы еще до непосредственного контакта. Также частыми случаями дискриминации есть по признаку внешности, характерной определенной этнической группе и расе. Ущемление и порицание людей по факту их рождения и признакам, которых они не выбирали. Как бы абсурдно не звучало такое утверждение, но оно есть отражением реальных событий в мире [1].

На сегодняшний день, с развитием технологий и познаний в изучении человека, его генома и многих различных особенностей развивается направление генной инженерии человека. Возможность изменять ДНК, предопределять некие особенности еще до рождения уже не один год волнуют многие «светлые» умы. В первую очередь, любой прорыв в этой сфере направлен на предотвращения различных физических отклонений плода еще до рождения. Имеющиеся исследования свидетельствуют о том, что у современных поколений около 50% патологий обусловлены теми или иными нарушениями в структуре и функциях наследственного аппарата. Каждые 5 новорожденных из 100 имеют выраженные генетические дефекты, связанные с мутациями либо хромосом, либо генов. Но потенциал данной технологии гораздо шире [2].

С развитием и изучением всех нюансов и особенностей генной инженерии будет возможным изменение внешности человека. Родители смогут выбрать цвет волос, глаз ребенка, а также расположенность его к различным наукам и не только. Можно предположить, что будет вмешательство в ДНК человека с целью создать его идеальным: черты лица, цвет волос, глаз и возможно даже интеллектуальные особенности. Тогда появляется вопрос: какие последствия принесут такие изменения? Большинство людей, если не все станут соответствовать всем стандартам «идеальной» внешности и к тому же будут умны, а то и гениальны. Принесет ли это равенство и станет новым шагом в истории человечества или повлечет за собой новые ущемления и стычки [3]. Как бы фантастически не звучали данные гипотезы, но когда-то и компьютер считался выдумкой фантазеров, реализовать которую будет невозможно. Может быть, такие люди уже существуют среди нас. Профессор Шэньчжэньского университета Хэ Цзянькуй заявил, что ему впервые удалось создать генетически модифицированных детей. Из его слов девочки-близнецы Лулу и Нана, благодаря вмешательству генетиков, обладают врожденным иммунитетом к

заражению ВИЧ. Но подтверждения данному заявлению в научных работах пока нет, эксперимент не был описан ни в одном научном журнале, где его могли бы изучить и проверить другие эксперты-генетики [4].

Однако, генная инженерия уже вызывает у многих опасения и вопросы, а с развитием технологии они будут только расти. Религиозные претензии о вмешательстве в природу человека, разнообразные моральные вопросы, на которые мы, возможно, никогда не получим ответы. Возникнет парадокс корабля Тесея в этом вопросе: а тот ли это человек, которым бы он и был до изменения ДНК? Будет ли такой человек тем, что сформирован в нашем понимании? Станет ли генная инженерия «новым пенициллином»? Будут ли конфликты о осознанном изменении ДНК ребенка родителями, которые его не устроили? Возникнет ли новая дискриминация в сторону генетически модифицированных людей или в сторону тех, кто от этого отказался?

Однозначно, это не все вопросы, которые возникнут в головах многих. Можно лишь подытожить, что такие проблемы общества как дискриминация решаются скорее эволюцией сознания, а не физическими метаморфозами. Проявление толерантности, понимания и эмпатии уже давно могут изменить наш мир, но зачастую они просто пылятся на полках.

Литература:

1. Яковлева В. В. Лукизм как предмет социологического анализа [Электронный ресурс] / В. В. Яковлева. – 2019. – Режим доступа к ресурсу: <https://cutt.ly/xcn0qTJ>.
2. Абрамова В. О. Этические проблемы генной инженерии: парадоксы научного и фантастического [Электронный ресурс] / В. О. Абрамова, А. В. Абрамова. – 2020. – Режим доступа к ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/eticheskie-problemy-gennoy-inzhenerii-paradoksy-nauchnogo-i-fantasticheskogo/viewer>.

3. Орлова И. И. Этические проблемы использования генно-инженерных технологий [Электронный ресурс] / И. И. Орлова. – 2018. – Режим доступа к ресурсу: <http://elib.gsmu.by/xmlui/bitstream/handle/GomSMU/4538/352-355.pdf?sequence=1>.

Попова О. В. Протестующее я биоэтика и пациента [Электронный ресурс] / О. В. Попова. – 2019. – Режим доступа к ресурсу: https://iphras.ru/uplfile/danilov/popova_tesisy.pdf.

Kuchynska M. A., a first-year student,
Faculty of Chemical and Biopharmaceutical Technologies,
Scientific supervisor:
Babenko O.V.,
PhD in Philology, Associate Professor,
Foreign Languages Department,
Kyiv national university of technologies and design

A SYSTEM OF VALUE ORIENTATIONS OF MODERN YOUTH IN UKRAINE: FORMATION, DEVELOPMENT, CHALLENGES

Abstract. The paper deals with a problem of a system of value orientations of modern youth in Ukraine . A system of world values is formed under the influence of global changes in the hierarchy of universal value orientations. The concept “value” is described and analysed. Various typological groups of youth are identified and characterized. This study stimulates further research of the life-purpose orientations.

Keywords: value orientations, a concept, a system of world values, youth in Ukraine, typological groups

Nowadays, all societies face a lot of difficulties, in particular, pandemic, social, environmental, global ones. This epoch is especially stressful for a young generation. The problem of personal values and priorities comes to the fore. Each

person, whenever and wherever he/she lives, must be aware of why he/she exists, what is valuable to him/her, what he/she should focus on in the course of time.

The purpose of the the paper is to highlight a system of value orientations of modern youth in Ukraine through the prism of its formation, development, challenges. Scientific **methods** such as induction, deduction, analysis are used to reach the objectives of the study.

We share the idea, that a system of world values is formed under the influence of global changes in the hierarchy of universal value orientations. Today the transformation of a public life has brought personal-level values to the fore, aiming at personal needs and comfort. Modern social relations are caused to some extent the flourishing of selfishness in the human mind.

Young people form a qualitatively new perception of the world through the prism of personal interests in the first place. They worry about their own health, career, material goods, education, family. Regarding religious conflicts in Ukraine, national problems, the threat of a war, the benefits to the people or the future of the country, according to the Ukrainian Institute for Social Research, it is also true for the Ukrainian realities. In simple words, everyone is a “director himself”. This happens against the idea of “paternalism”, which is inherent in the ideology nurtured in Soviet times. People did not learn to defend their own interests, because their whole lives were oriented to achieve a common goal, they did not depend so much on themselves as on the government, on the bureaucratic system, and this prevented them from their thirst for self-improvement, initiative and personal interest. At present time a situation has been drastically changed.

Firstly, this is due to the fact that young people make up a fairly large socio-demographic group and play an important place in the economic production as the only source of replacement of labour resources. Secondly, the youth is an intellectual potential of any society and can manifest itself in all spheres of life. Thirdly, a young generation has broad social and professional perspectives, because they are able to quickly get new knowledge, professions and specialties

from other social groups in the society. This is confirmed by statistics. For example, the share of young people aged 16 to 30 in 1990 was 22% of the population of Ukraine. But it should be noted that over the past ten years it has dropped to 20%. An indicative argument in favour of the influence of young people on increasing the country's national wealth is its component in the general social product [2].

Ukrainian scholars distinguish the following characteristics typical of a modern young personality. This person is financially free, proactive, active. He is characterized by independent creativity associated with organizing a new business and a constant number of opportunities to make his own efforts. Such a person is interested in his personal belonging to political freedoms. He is characterized by a developed legal and moral responsibility, the ability to protect himself and others.

This is a person with some consciousness of national orientation, for whom the native language and culture are a means of national self-identification.

In general, if we take the concept of "value", it is that the feelings of people dictate the recognition of the highest of all and what can be viewed with respect, recognition, respect. They are also certain ideas that help people meet their interests and needs. In terms of values, we can focus our attention on ideological, political, moral, aesthetic aspects [2].

Depending on the orientation towards certain values, their hierarchy in the minds of young people and behavioural reactions to changes in the socio-political situation in the countries with transitional economies, various typological groups of young people can be identified and characterized.

To the first group we can refer young people who have retained the old values, or at least prefer them. Representatives of this group (about 10% of them) support the Communist, Socialist Party. Basically, these young people reject the path of market transformations, adhere to an authoritarian consciousness, choose charismatic leaders. Their opponents are the people whose values are diametrically opposed. These are young men and women who practically do not realize the

values of the past, defend the ideas of a transforming society on the basis of the values of societies with a developed market economy and a high level of social protection.

According to the survey among young people in Ukraine, almost two-thirds of them consider themselves to be supporters of personal well being as a condition for building up a prosperous society.

The third group deals with a very small number of young people. These people mainly belong to the trade unions, they promote the ideas of liberalism. If the processes of transformation towards a society with a market economy develop slowly, it is likely that they will move to the first group that most decisively defends the values of a socialist society.

The fourth group of young people is characterized not only by aversion to the “old world”, but also by intolerance of all values, except for their own ones. Scientists call these young people quasi-revolutionary because they are so radical that they are ready not only to break up relations with the old structures, but also to destroy them [1, p. 49].

To sum up, in accordance with the purpose stated, the paper covers the theoretical basis of a system of value orientations of modern youth in Ukraine. Facets of its formation and development through the prism of a modern reality are highlighted and analysed. Some data of the study can be used in compiling of syllabuses of humanitarian and social disciplines

The problems actualized in this study stimulate further research of the life-purpose orientations, in particular, as a volitional process. In addition, the influence of self-formation, character, temperament, mindset, level of intelligence and other individual characteristics of youth on formation and development of the life purpose orientations remains insufficiently researched. This is the next step of our findings.

References:

1. Pomytkin E.O., Ivanova O.V., Parasiei-Hocher A.O. Development of Life-purpose Orientations of Modern Ukrainian Youth. // Socialization & Human Development: International Scientific Journal. "Ukrainian Association of Educational and Developmental Psychology", 2019. – p.44-49. – URL: <http://www.uaped.com/44-49.html> <https://doi.org/10.37096/SHDISJ-19-1.1>
2. System of education and value orientations of youth [Electronic resource] – URL: <https://www.researchgate.net/publication/305888512>

Сағындық Д., А.Байтұрсынов атындағы Қостанай
өңірлік университетінің журналистика
мамандығының 1 курс студентті.
Ғылыми жетекшісі: Омарова З.К.,
пед. ғ. магистрі,
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай
өңірлік университетінің
тілдерді дайындау орталығының аға оқытушысы.

Қазіргі қоғамның әлеуметтік-саяси мәселелері

Анотация: Әр қоғамның әлеуметтік-саяси мәселері болған. Бұл мақалада жеделдетілген және ірі әлеуметтік трансформацияны, қамтитын әлем, барлық табанды жолдары. Әлемдік қоғамның өмір сүру жағдайындағы іргелі өзгерістерден туындаған, оның өміріне қауіп төндіретін проблемалар қазіргі заманның жаһандық проблемалары жәйлі жазылған.

Кілт сөздер: Мемлекет, әлеуметтік, саяси-мәселе, факторлар.

XX ғасырда бірқатар шетелдік әлеуметтанушылар ғылыми-техникалық прогресс бұрынғы "индустриалды" қоғамның сапалық жағынан басқа "постиндустриалды" қоғамға айналуына әкелетін көзқарасты дамыта бастады.

Ой туралы, жеделдетілген және ірі әлеуметтік трансформация, қамтитын әлем, барлық табанды жолдарын үйрету, соңғы екі онжылдықта XX ғасыр 20 жыл аралығында. Өндірісті, еңбек қызметінің, қарым - қатынастың, өмірдің, бос уақыттың және т.б. әр түрлі салаларын компьютерлендіру, осыған байланысты туындаған мәселелер, қиындықтар, қарама-қайшылықтар өткен ғасырда әртүрлі қызмет салаларында әртүрлі мамандандырылған мамандар кеңінен талқыланды және қазіргі уақытта талқыланып келеді. ».[1]

Әлеуметтік институттар-адамдардың бірлескен қызметін ұйымдастырудың тарихи қалыптасқан нысандары. Әлеуметтік институт әлеуметтік байланыстар, нақты адамдардың, әлеуметтік топтардың және басқа да қауымдастықтардың өзара әрекеттесуі мен қарым-қатынасы негізінде қалыптасады. Бірақ оны осы адамдардың қосындысына және олардың өзара әрекеттесуін азайтуға болмайды. Әлеуметтік институт-бұл тәуелсіз қоғамдық бірлестік, өзіндік мақсаты бар жүйе, құрылымның тұрақтылығымен, элементтердің интеграциялануымен және функциялардың белгілі бір өзгергіштігімен сипатталатын даму логикасы.

Органикалық байланыста және қазіргі әлемнің әлеуметтік, экономикалық, саяси қайшылықтарымен тығыз байланысты бола отырып, жаһандық проблемалар сөзсіз әртүрлі топтардың, әлеуметтік топтардың, саяси партиялардың, қоғамдық қозғалыстардың және т.б. мүдделерінің қақтығысын тудырады. Белгілі бір дәрежеде глобалистика саяси курстар мен әртүрлі мемлекеттердің, партиялардың мақсаттары кездесетін салаға айналады деп айтуға болады. Жаһандық проблемалар бүкіл адамзатты алаңдатып отырғанына қарамастан, барлығы оларды шешу қажеттілігіне алаңдайды, бірақ оларды шешудің жолдары мен құралдары туралы мәселе әртүрлі саяси және идеологиялық мүдделердің қақтығысын тудыратынын ұмытпау керек. Сондықтан XX ғасырдың екінші жартысында адамзат тап болған мәселелерді талқылауға тек кәсіби саясаткерлер ғана емес, сонымен

бірге шіркеу қайраткерлері, түрлі үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері де кіретіні түсінікті. Негізінде, барлық жаһандық проблемалар био-әлеуметтік сипатқа ие. Бірақ табиғи тараптың маңыздылығын мойындай отырып, жаһандық проблемаларды шешудегі басты мән әлеуметтік-саяси өзгерістерге жататынын әрқашан есте ұстаған жөн. Ғылыми-техникалық прогрестің қазіргі даму қарқыны кезінде жаһандық сипаттағы проблемаларды шешу үшін техникалық-экономикалық шараларды әзірлеу аса күрделі емес. Ғылыми білім бүгінгі таңда кез-келген шешімнің техникалық жағын ұсынуға мүмкіндік береді.

Жаһандық мәселелерді шешудегі әлеуметтік-саяси факторлардың басымдылығын түсіну көптеген елдердегі глобалистика ғылыми білімнің арнайы саласына ғана емес, сонымен бірге мемлекеттік саясаттың маңызды бағытына айналуына ықпал етті. Қазіргі жағдайда барлық мемлекеттер саясатының ажырамас бөлігі ретінде дамудың жаһандық модельдеуі туралы айтуға болады. Қазіргі жағдайда соғыс пен бейбітшілік мәселесін саяси жағдайдан басқа ешқандай жолмен шешу мүмкін емес деген маңызды сәтті атап өту жеткілікті. Бүгінгі таңда Батыс саясаткерлері мен идеологтары кеңінен қолданатын "ядролық әлем" тұжырымдамасы ерекше қауіп төндіреді. Оның жақтастары ядролық соғысты қабылдамай, қару жарысына халықаралық қатынастардағы тұрақтандырушы фактор рөлін жатқызуға тырысады. Олар бейбітшілікті сақтау арқылы қамтамасыз етілетінін дәлелдеуге тырысады.

Саясаттың жаһандық проблемалармен байланысы мемлекеттің экологиялық саясатын жүзеге асыруда экологиялық мәселелерді шешу мысалында айқын көрінеді. Бұл ірі монополиялардың табиғат қорғау заңнамасын жазасыз бұзуы, олардың мемлекеттік бағдарламалар мен стандарттарды орындамауы. Мемлекеттің "қысым тобының", ең алдымен ірі капиталдың экологиялық саясатының қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді. Мемлекеттік "экологиялық салық" пен "экологиялық үстем ақыны" бағаларға

енгізу экологиялық апаттар үшін "тең жауапкершілік" туралы тезистің практикалық іске асырылуын білдіреді. Мемлекеттің экологиялық саясатын жүзеге асыру тағы бір ерекшелікпен сипатталады: өз елдеріндегі экологиялық апаттардың нақты ауқымын жасыруға деген ұмтылыс.

Жаһандық проблемалардың жалпы адамзаттық аспектілері олардың халықаралық саясатпен тығыз байланысын анықтады. Жаһандық проблемалар бар және тіпті тереңдеп бара жатқанына қарамастан, соңғы жылдары іс жүзінде барлық елдер оларды шешу ісінде халықаралық ынтымақтастықтың қажеттілігін түсінуге жақындағанын атап өткен жөн.

Әлеуметтік-саяси қақтығыстар сайлау, саяси демонстрациялар, қарулы көтерілістер, саяси төңкерістер және т.б. бұл қақтығыстардың шешімі билеуші таптың немесе саяси элитаның өзгеруі, сондай-ақ мемлекет пен қоғам қызметінің саяси бағытының өзгеруі болып табылады. [2]

Қоғамдағы экономикалық ресурстардың жетіспеушілігі, демек, оған байланысты әлеуметтік қақтығыстар проблемалардың өзара байланысты екі тобына байланысты. Біріншісі-өндіріс саласында, екіншісі-тарату саласында.

Әлеуметтік-саяси сипаттағы жаһандық проблемалар: - ядролық соғыстың алдын алу; - қару жарысын тоқтату, өңірлік, мемлекет аралық жанжалдарды шешу; - халықтар арасындағы сенімді бекіту, жалпыға бірдей қауіпсіздік жүйесін нығайту негізінде күш қолданбайтын әлем құру болып табылады. XX ғасырдың екінші жартысында. адамзат одан әрі әлеуметтік прогреске, өркениеттердің тағдырына байланысты болатын проблемалар тобына тап болды. Бұл проблемалар жаһандық деп аталды (лат. "глобус" - Жер, жер шары). Оларға бірінші кезекте мыналар жатады: жаңа дүниежүзілік соғыс қаупінің алдын алу, экологиялық дағдарысты және оның салдарын еңсеру, Батыстың дамыған елдері мен "үшінші әлемнің" дамушы елдері арасындағы экономикалық даму деңгейіндегі алшақтықты азайту, планетадағы демографиялық жағдайды тұрақтандыру. Барлық көбірек

маңызға ие болады, сондай-ақ денсаулық қорғау мәселесін болдырмау нашақорлықтың алдын-алу.

Жаһандық проблемалардың пайда болу себептері туралы ойлана отырып, ғалымдар, ең алдымен, терең экономикалық байланыстар, саяси, мәдени байланыстардың күшеюі және соңғы бұқаралық ақпарат құралдары қамтамасыз ететін адамдардың пайда болған дүниежүзілік қауымдастығына, қазіргі әлемнің тұтастығына назар аударады. Планета адамзаттың біртұтас үйіне айналған жағдайда көптеген қарама-қайшылықтар, қақтығыстар, проблемалар жергілікті шеңберден асып, жаһандық сипатқа ие болуы мүмкін. Бірақ бұл жай ғана емес. Адамның күш-қуаты мен салдары бойынша белсенді түрде өзгертін әрекеті (шығармашылық және деструктивті) қазір табиғаттың ең күшті күштерімен салыстырылады. Қуатты өндіргіш күштерді өмірге шақыру арқылы адамзат әрқашан оларды ақылға қонымды бақылауға ала алмайды. Қоғамдық ұйымның деңгейі, саяси ойлау және экологиялық сана, рухани-адамгершілік бағдарлар дәуірдің талаптарынан әлі де алыс. Ғаламдық деп белгілі бір адамға емес, кейбір адамдар тобына, тіпті жеке елге немесе елдер тобына әсер ететін проблемаларды, бірақ адамзаттың көпшілігінің өмірлік мүдделеріне әсер ететін және кез-келген жеке адамға қатысты болуы мүмкін мәселелерді қарастырған жөн. Экономикалық, әлеуметтік, саяси, әлеуметтік-мәдени, саяси-мәдени және басқа да байланыстар мен институттардың кеңеюі және тереңдеуі Жер шарының ең шалғай бөліктеріндегі адамдардың күнделікті өміріне көбірек әсер етеді. [3]

Сонымен, әлемдік қоғамның өмір сүру жағдайындағы іргелі өзгерістерден туындаған, оның өміріне қауіп төндіретін проблемалар қазіргі заманның жаһандық проблемалары деп аталды. Мұндай алғашқы проблема тарихта алғаш рет пайда болған, ядролық қарудың пайда болуымен және ядролық әлеуеттің өсуімен байланысты адамзаттың өзін-өзі жоюдың нақты қаупі болды. Бұл мәселе алғаш рет А. Эйнштейн, Б. Расселл және басқа да көрнекті ғалымдардың әйгілі Манифестінде жаһандық деп тұжырымдалған.

Ядролық қырып - жою мәселесі Академик Н.Н. Моисеевтің басшылығымен отандық ғалымдар "ядролық қыстың" жаһандық климатының моделін-тірі және жансыз табиғат пен қоғамдағы ядролық соғыс нәтижесінде болуы мүмкін процестердің математикалық сипаттамасын жасағаннан кейін ерекше өткір болды. Адамзаттың ядролық өзін-өзі жою қаупінен кейін энергетикалық және экологиялық проблемалар іске асырылды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Әлеуметтану негіздері-Девид Бринкерхоф, Роуз Уейтс, Сюзан Ортега.
[https://lib.kaznau.kz/Res/ebook_15/index.html#ps]
- 2.Саясат тану-Б.Өтемісов, Қ.Қарабала.
[https://kaskasu.kz/wp-content/files/otemisov_karabala_saisat.pdf]
- 3.Әлеуметтану (кесте түрінде)оқу құралы- Сарсенова Әсел Берікқызы.
[<https://www.twirpx.com/file/3139074/>]

Сорока М. А., студентка 4 курса ФЕБ
Научный руководитель: Кугай К. Б.,
старший преподаватель кафедры
иностраннных языков;
Киевский национальный университет
технологий и дизайна

FAIR TRADE: POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS

Summary. The article examines the essence and necessity of fair trade existence in the international market as a way to protect farmers, workers and agricultural producers in the third world countries. The positive and negative results of the fair trade standards' implementation are analyzed. As a result, it can be argued that fair trade is a necessity for minimum protection of the most vulnerable segments of the world population.

Key words: fair trade, international trade, world market.

Introduction. In today's world economic conditions, market prices do not always correspond to the adequate and real cost of production. Very often, farmers and workers at the beginning of the production chain receive wages that do not correspond to the effort expended or do not have advantages in the international trade. This unfair situation indicates the existence of unfair trade around the world. This is especially true in less developed and developing countries. Most often, these countries are agriculturally oriented and are engaged in the cultivation and export to the world market of bananas, coffee and cocoa beans, cotton, spices, dried fruits, tea, wine, etc.

An alternative approach that can solve the unfair situation on the world market is fair trade. This type of international trade is dictated by modern requirements for management and is based on direct cooperation between producers and consumers. Fair trade is also a catalyst for the economic development of developing countries.

Study object and methodology. Despite the great domestic and foreign scientific achievements in international trade, the problem of unfair trade remains ignored and little studied. Theoretical studies of fair trade various aspects generally do not take into account the study of the prospects of such trade, given the existing advantages and various disadvantages or even threats of this social movement. The main object of our study is the features, advantages and disadvantages of fair trade existence in the world market. The methodological bases of the study were the fundamental provisions of economics. Modern methods of scientific research, in particular qualitative analysis and synthesis, were used in solving the set tasks.

Results. International trade is the exchange of goods and services between sellers and buyers from different countries, which are mediated by currency exchange [1]. In turn, from the point of view of a separate national economy, international trade takes the form of foreign trade. Foreign trade is a set of exchange transactions for goods and services of a single country with all other countries.

International trade is a combination of two counter-flows: exports and imports. Exports are transactions for the export and sale of goods and services abroad, and imports – on the contrary – for the purchase of goods and services from abroad.

Thus, the objects of international trade are goods and services, and the subjects – the direct buyers of these goods and services, trade intermediaries and international and intergovernmental organizations.

In recent decades, there has been a significant increase in interest in the international fair trade. All over the world, including developed countries, there is a rapid increase in sales under the brand of “fair trade”, expanding the range of products with such labelling, improving distribution channels, etc. [2]. Purchasing products in accordance with fair trade standards is a powerful way to support producers in the third world countries, as a key feature of such trade is the purchase of goods directly from the manufacturer, bypassing intermediaries. Thus, fair trade increases the opportunity for decent wages for workers and farmers in developing countries.

Officially, fair trade is interpreted as a partnership based on a dialogue, transparency and respect, striving for justice in international trade, promoting sustainable development, offering better trade conditions and protecting the rights of marginalized producers and workers [3].

Generally, fair trade is perceived as a more moral way of doing business than the usual approach to international trade. However, there are sometimes criticisms of fair trade in the scientific literature.

Thus, fair trade can be viewed on both positive and negative sides. Among the positive aspects is that fair trade is [2]:

- a tool for combating global poverty;
- a system that creates long-term stable relationships between producers and consumers;

- a realistic and positive alternative for farmers, workers and producers in developing countries;
- a necessity to maintain and protect the environment and the environment in general.

Given these benefits, there may be a harmonious balance between fair and free trade. However, it is still worth noting the negative aspects of the existence of fair trade [2]. First of all, fair trade is irrelevant to large-scale poverty reduction in the world. This is due to the fact that this type of international cooperation does not contribute to economic development, and it is an obstacle for the poorer sections of the world's population to solve their problems and improve their financial situation.

Secondly, the large number of required certifications led to the fact that a part of the products belonging to fair trade was actually sold in order to reimburse the costs of certification. Also, the introduction of certain fair trade standards may lead to increased inequality in markets where strict rules are unacceptable.

Third, fair trade markets complain of non-compliance with established standards, and unscrupulous producers make a profit by avoiding them. Thus, fair trade, despite its positive intentions, does more harm by distorting local markets by setting high prices for only a small proportion of producers.

Conclusion. The study reflected the essence of fair trade in the international trade. Given the analyzed positive and negative aspects of the fair trade existence, it can be argued that this type of trade in the world market is still necessary, but needs further improvement.

References

1. Гронтковська Г. Е. Міжнародна економіка [текст]: навч. посіб. / За ред. Г. Е. Гронтковської / Г. Е. Гронтковська, О. І. Ряба, А. М. Венцурик, О. І. Красновська. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 384 с.
2. Завадська О. М. Особливості справедливої торгівлі: перспективи, переваги і недоліки в світі та Україні / О. М. Завадська, Д. В. Смолич,

Н. С. Куцай // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – 2018. – Т. 3, № 26.

3. Офіційний сайт Fairtrade International (FLO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fairtrade.net>

Сорока А. А., студентка 3 курса ФЕБ
Научный руководитель: Назаренко Е. В.,
к. п. н., доцент кафедры
иностранных языков;
Киевский национальный университет
технологий и дизайна

THE IMPACT OF THE SHADOW ECONOMY ON THE LIVING STANDARDS OF THE POPULATION

Annotation. The article deals with the problem of being in the shadow a part of countries' economies and its impact on the general standard of living and well-being of the population. The main possible reasons for the decrease in budget revenues and, as a result, a decrease in the well-being of the population, are revealed. It is determined that the shadow economy undermines the general development of the country's economy, and, consequently, the standard of living and development of the population.

Keywords: shadow economy, living standards of the population, welfare.

Introduction. The level of income of the population is an indicator of its general standard of living and prosperity. Today, a big problem for many countries is staying a part of the economy in the shadow, which is especially important for developing countries, including Ukraine. Shadow economy affects the welfare and living standards of the population of these countries significantly. Failure to receive taxes, fines, penalties and other sources of the annual state budget has a

great impact on the quality of life of the most vulnerable groups – retirees, people with disabilities, large families, families who have lost a breadwinner – those who receive social assistance from the budget.

Thus, it is important to intervene immediately in order to develop the ways of solving this problem.

Goals and methods. Despite the existence of many both domestic and foreign scientific achievements, the problem of the negative impact of the shadow economy on the country's population remains relevant.

Thus, the main object of our study is to highlight the problems and the need to solve them about being in the shadow part of the economy, as well as their impact on the general standard of living and welfare of the population, especially the most vulnerable. The methodological basis of the study were the fundamental provisions of economics. Modern methods of scientific research were used to solve the set tasks, in particular: qualitative analysis and synthesis.

Results and discussion. The concept of the shadow economy is multifaceted. Due to this, scientists interpret it differently. Thus, Z. Varnaliy defines the shadow economy as the implementation of any economic activity outside the state and, as a consequence, without proper control [1]. According to I. Zavinovsky, the shadow economy is an illegal, fictitious, selfish activity aimed at obtaining of hidden income, often using criminal or illegal ways; a systemic indicator of inefficiency of public administration and unfavorable business conditions, as well as a tool for enriching individual market participants close to the government [2]. V. Priymak calls the shadow economy hidden – that part of economic activity, which is not specifically reflected in statistical reporting in order to avoid paying taxes, resulting in a reduction of tax revenues to the state budget and insufficient funds to stimulate economic growth [3].

Thus, the shadow economy is an activity of illegal content concerning the relations on the organization and conduct of production, sale of products, provision

of services, etc. for the purpose of non-payment of taxes and other payments from the received income by hiding from the state the real sizes or income at all.

In turn, the concept of population welfare is widely studied. Many Ukrainian and foreign scientists have explained the wealth of the population in different ways. For example, O. Chechel argues that the level of well-being is a factor that hinders or promotes human development, creating additional incentives or limiting the ability of individuals and the general population to implement active economic behavior [4]. According to the Ukrainian economist T. Fertikova, the welfare of the population is a set of living conditions that are created during production, distribution, exchange, consumption, form a hierarchy of needs and determine the level of their satisfaction [5].

Consumption of goods – both material and spiritual – is the basis of the existence of society as a whole and the individual in particular, as well as their continuous development. That is, the production of goods must be constant and continuous. Since there is a relationship between production and human needs, the relationship between the country's income – its budget – and the welfare and living standards of the population is obvious: the state's failure to receive tax, non-tax and other revenues that form the revenue side of the budget entails lower living standards of beneficiaries.

The reasons for such budget shortfalls can be corruption in higher authorities and in the state as a whole, especially in developing countries, imperfect legislation that can be "circumvented" through certain schemes, low fines and sanctions for concealing the true level of profits and full or partial non-payment of taxes.

Unscrupulous businesses and high-ranking officials reduce total budget revenues at various levels by robbing them and accumulating illegally acquired property. Entities that criminally conceal the amount of their income, as well as the totality of material values, i.e. wealth, deprive the state of the opportunity to provide their citizens with appropriate benefits, and their recipients the right to ensure a decent life.

Thus, the impact of the shadow economy on the living standards of the country's population is significant and requires immediate intervention to improve the lives of vulnerable groups and the general population, as well as to restore equality and fairness between honest taxpayers and those who try to avoid penalties.

Conclusions. The impact of the shadow economy and its level on the welfare of the country's population is indisputable. Consequently, states have to combat this phenomenon, as the main purpose of the existence of the state is to ensure a dignified life for the population.

References

1. Варналій З. С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації // К.: НІСД. – 2006. – Т. 576.
2. Завіновський І. С. Вплив тіньової економіки на ринок праці України / І. С. Завіновський, М. Ю. Старинська // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2017. – №1. – С. 309-316. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2017_1_33.
3. Приймак В. І. Вплив тіньової економіки на добробут населення України / В. І. Приймак, О. Р. Голубник, Є. М. Борщук // Економіка та держава. – 2017. – №9. – С. 4-7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_9_3.
4. Чечель О. М. Базові критерії добробуту населення / О. М. Чечель // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №1. – С. 82-85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_1_23.
5. Фертікова Т. М. Дослідження динаміки добробуту населення України / Т. М. Фертікова. – Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – №1. – Т. 3. – С. 338-346.

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік
университеті Экономика және құқық
институты қаржы мамандығының
1 курс студенті Таспаева А.Н.
Ғылыми жетекші:Тілдерді дайындау
орталығының аға оқытушысы
Нурсеитова А.А.

ТІЛ ТАҒДЫРЫ – ҰЛТТЫҢ БАСТЫ МӘСЕЛЕСІ

Түйін.Бұл мақалада қазақ тілінің мәдениетін көтеру проблемасы туралы айтылған. А.Байтұрсынұлы мен М.Дулатовтың көтерген тіл мәселесі негізе алынған.Тіл - ұлт тағдыры болғандықтан мемлекеттік тілді көтеру басты мақсатқа айналу қажет.

Кілт сөздер: Тіл,мәдениет,келешек ұрпақ.

Бұл күні тағылымы – тарих, білімі – мұхит, сөзі – әфсана Ахмет айшықтарын ұлттың рухани темірқазығы деп мақтаныш тұтамыз. Ал, ұстаз ұлағатына тағзым жасау – ұрпақтан ұрпаққа ауысар ғибратты игі істермен жалғасып келеді.

Ұлт басылымы «Қазақ» газетінің тұңғыш санында А.Байтұрсынұлы: «...Өзіміздің елімізді сақтау үшін бізге мәдениетке, оқуға, ұмтылу керек. Ол үшін ең алдымен әдебиет тілін өркендету керек. Өз алдына ел болуға, өзінің тілі, әдебиеті бар ел ғана жарай алатындығын біз ұмытпауға тиіспіз. Бұл мәселеде біздің халіміз оңды емес. Осы күні орыс школы мен татар мектептерінде оқып шыққандар қазақ тілінен алыстап барады. Бұл, әрине, жаман әдет. Егер тілге осы көзбен қарасақ, табиғат заңына бағынбай, біздің ата-бабаларымыз мың жасамаса, ол уақытта тілмен де, сол тілге ие болған қазақ ұлтымен де мәңгі қоштасқанымыз деп білу керек. Егер оны істегіміз келмесе, осы бастан тіл, әдебиет жұмысын қолға алып, өркендететін уақытымыз жетті» деген екен. Ақиқатында, Алаш зиялылары бұл істе бабалар мұрасын үлгі тұтып, мирас етіп қалдырды. Бұл қайта басылым көріп

отырған ғалым жинағы да бүгінгі келешек ұрпаққа ата-баба мұрасы – ұлттың асыл қазынасы, алтын дінгегі екенін жеткізу.

«Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы – тіл. Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады, өз ұлтына басқа жұртты қосамын дегендер әуелі сол жұрттың тілін аздыруға тырысады»

-Міржақып Дулатов Бүгінгі жастар, бізге қалдырған Міржақып атамyzдың осы нақыл сөзінің мағынасын түсінсем екен, деген сұрақ туындайды. Неге біз талай жетістіктерге жеткен, біраз елге өз атын таныстырып үлгерген елде тұрып, осындай жағдайға жетіп отырмыз. Үстіміздегі ғасырдың 20-жылдарында да қазақ тілі «мемлекеттік тіл» атанып, оны қазақтардың өздерінің де, өзге ұлт өкілдерінің де үйренулеріне қам-харакет жасалғаны мәлім. Бірақ ол кезде қазақ тілінің мәдениетін көтеру проблемасы күнтәртібіне қойыла алмады, өйткені сол кезеңде қазақ жұртшылығын жаппай сауаттандыру, қазақ тілінің қолданыс өрісін кеңейту, ұлттық баспа ісін дамыту сияқты шаруаларды жүзеге асырып алмай, тіл тіршілігінің бір ғана қыры – оның мәдениеті деген жүкті қоса арқалаудың мүмкіндігі болған жоқ. Ал қазір жағдай мүлдем басқаша.

Бүгінгімен өмір сүрсек еліміз аман, жұртымыз тыныш, көңіліміз жай, ұйқымыз алаңсыз. Бірақ бұл дегеніміз мүлдем проблемалар жоқ деген сөз емес. Біздің мемлекеттің басында да өзгелердікіндей айтып ауыз толтырарлықтай мәселелер толып жатыр, олар экономика, экология, мәдениет, саясат жағынан болсын және олар тек Елбасының не болмаса тек жоғарғы жақтағы шенеуніктердің ғана емес барша қазақстандықтардың ортақ проблемалары. Тек бір адам алға тартып қалған 18 млн. халық артқа тартса бұлардың жақын арада өз шешімін тауып қатарлары сиреуі мүмкін емес, сондықтан қандай мәселе болмасын оның жауабын табуды өзгелерден емес өзімізден бастауымыз керек. Сол себепті менің қазір қарастыратын басты тақырыбым - тіл мәселесі.

Бұл жөнінде мен шынымен де өте жиі ойланамын, өйткені мен бұл проблемамен күніге кезігемін, бір емес бірнеше рет. Оған себеп менің Қостанайда тұрып жатқаным шығар, себебі көбіңіз білетіндей Қостанай өзге қалаларға қарағанда мемлекеттік тілді меңгеру дейгейі төмен. Егер, шетелден бір азамат қай елге келгенін білмей біздің қалаға тап болса ол өзін Ресейдемін деп ойлар еді, өйткені халықтың жартысына таяуы өзге ұлт өкілдері екені былай тұрсын қазақтарға дейін жат тілде сөйлейді. Бір жерге 10 адам шоғырланып оның біреуі өзге ұлт өкілі қалғандары қазақтар болатын болса біз бәріміз орысша сөйлеп кететін жайымыз бар. Тіпті біздің оқу орында мәдени шаралардың амандасуы ғана қазақша басталады да ары қарай аудиторияның 90%-ы қазақтар екеніне қарамастан орысша жалғасып кетеді. Неге бізде тіл проблемасы тек теледидарларда, газет-журналдарда не болмаса жылына бір рет әрең ұйымдастырылатын шараларда ғана қозғалады да сол жерде қалып қояды? Тілге қатысты ешкім бас тарта алмайтындай стратегиялар бар ма, әлде бәрі Рухани жаңғырумен шектеліп қалған ба? Президентіміз Парламенттегілерге баяндамаларын қазақша оқуға міндеттеп орысшаға судай сіңіп қалған ағаларымызды бір сілкіп алғанымен бір реттік осындай шаралардың пайдасы қаншалықты?

Мен де қазір терлеп-тепшіп осы мәселені қозғап отырғаныммен бұл жазғанымның не оқылары, не оқылмасы, оқылса да оқығандарға шыбын шаққан құрлы болмай қалмасы белгісіз.

"Ел боламын десен бесігінді түзе" демекші қазақ тілін үйретуді үйдегі қабырғасы әлі қатып үлгермеген балаларымыздан, іні-қарындастарымыздан бастағанымыз жөн, ал қалғандары өздері түгілі кіп-кішкентай бүлдіршіндердің ана тілдерінде сайрап тұрғандарын көріп ұялғандарынан өздері-ақ қазақ тілін оқуға қадам басар. Өз туған жерінде тұрып өзге ұлттың тіліне тәуелділер біздей-ақ болар. Қара домалақ қазақтың балалары бір-бірлерімен жаттың тілінде сөйлесіп тұрса оған менің намысым жібермейді. Бұл дегенің өз үйін бола тұра көршінің үйіне қона салғанмен тең ғой қарап

тұрсаңыз. Тіпті өзге халықтардың біздің осы әрекеттерімізге күліп, мазақ қылатындарын да бірнеше рет көзім көрді.

Тегі біздің халықтың бойында байырғы батырларымыздың намыстылық, қайсар да қайраттылық, "малым жанымның, жаным арымның садағасы" деп тұратын ізгі қасиеттерінің жұрнағы да қалмаған сияқты. Қазірде бәсекеге қабілетті болу үшін әрине орыс және ағылшын тілдерін жетік меңгергеніміз жөн. Соған орай елімізде тіл мектептердің түр-түрі бар, алайда өзге тілдің бәрін білгеніміз не керек, егер өз тілімізді құрметтей алмасақ?

Әрине, тіл мәдениетіне назар аудару соңғы төрт-бес жыл ішінде пайда болған құбылыс емес. Әлеуметтік ықылас-ынта мен білім-ғылым сұранысы бұл мәселеге бізді 60-жылдары оралтты. Аталған кезеңнің орта тұсында Академиямыздың Тіл білімі институтының құрамында «Тіл мәдениеті» деген бөлім ашылып, бұл проблеманың өз алдына ғылыми-практикалық зерттеу саласы болатындығы ресми түрде алға қойылды. Алғашқы кезде, әрине, күнделікті сұранысқа қарай қолға алынатын тақырыптар ғана сөз бола бастады.

Дегенмен күні бүгінге дейінгі тіл (сөз) мәдениеті проблемасы утилитарлық сипатта, күнделікті тіл қолдану тәжірибесінің зәрулігін өтеуге ғана арналып келе жатқанын да мойындау қажет. Сырт қарағанда, тіл мәдениетін сөз еткенде, теориялық тұжырымдардан гөрі практикалық шешімдерге бой ұратын сияқты болып көрінеді. Ал шындығын айтсақ, ұсынып жатқан ережелеріміз бен көрсетіп жатқан нормаларымыз ғылыми негіздерге сүйеніп жасалуы, түсіндірілуі қажет. Сол сияқты тек баспасөз тілі мен білім-ғылым тілінің қолданыстағы заңдылықтары ғана емес, көркем сөздің сындарлығы мен шешендік сөз талабы сияқтылар да тіл мәдениетінің шаруасы екендігін ескеретін уақыт жетті.

А.Байтұрсыновтың тіл мәселесі жайлы айтылған мына сөзіне зер салайықшы «Өз тілімен сөйлескен, өз тілімен жазған жұрттың ұлттығы еш

уақытта адамы құрымай жоғалмайды. Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы – тілі. Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады. Өз ұлтына басқа жұртты қосамын дегендер әуелі сол жұрттың тілін аздыруға тырысады».

Міне, қазақ тілі мәдениетінің бүгінгі хал-ахуалы мен алдағы міндеттері жайындағы әзірге өзіміз ой түйіп, пайымдаған пікір-ұсыныстарымыз осындай.

Қолданылған әдебиет

1. Кайдар 0 . К 12 Қазақ тілінің өзекті мәселелері!: Актуальные вопросы казахского языка,- Алматы:Ана тілі, 1998 - 304 бет.
3. Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» // Егемен Қазақстан. — 2007. — № 55. — 11–13-б.
4. Туребаева Ш.М. «Көп тілдік көп мәдениеттілік құндылықтары қалыптастыру шарты ретінде» БҚМУ Хабаршысы №2 (66)- 2017, 137б.

СЕКЦИЯ 3. ТЕКСТ: ПРАГМАТИЧЕСКИЙ, КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ, ПЕРЕВОДЧЕСКИЙ И КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТЫ

Абитов Т.А., студент 2 курса
Научный руководитель: Федорова М.Л.,
ст. преподаватель
центра языковой подготовки;
Костанайский региональный
университет им. А. Байтурсынова

ПУТИ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА С ПОМОЩЬЮ ИНТЕРНЕТА

Аннотация. Цель исследования- рассказать о путях изучения английского языка с помощью интернет ресурсов. В статье представлены также методы и советы с помощью которых можно не только выучить английский язык, но и понять их культуру речи. В результате определено, что современные способы изучения языка лучше и удобней для человека, который хочет выучить английский язык.

Ключевые слова: Интернет, изучать, язык, практиковать.

Введение. Язык сегодня действительно важен. Много лет назад люди пытались изучать английский язык, путешествуя по всему миру, с преподавателями-носителями языка или живя за границей, но достижения в области технологий сильно изменили нашу жизнь, и теперь у нас есть возможность учиться по-разному, например, через Интернет.

Сейчас трудно понять, как жить без компьютеров и Интернета. Сегодня с помощью компьютеров мы можем найти важную информацию для репортажей, узнать различные интересные факты об истории, зарубежных странах и людях или просто послушать музыку, посмотреть фильмы и

пообщаться с друзьями в Интернете. Мы даже можем купить билеты и забронировать места в самолетах, отелях и т. Д. Любой человек, который может использовать компьютер, может сделать это легко, и, конечно, это экономит деньги и время.

Мы уверены, что Интернет стал неотъемлемой частью современной жизни. Это глобальная система компьютеров, связанных друг с другом. Информация может быть отправлена с одной машины на любую другую машину, которая находится в сети. Люди используют Интернет в разных сферах своей жизни. В настоящее время студенты могут получать информацию из различных интернет-каналов: книг, фильмов, сайтов, газет и журналов. Если у нас есть вопрос по любому предмету от истории до математики или философии до географии, ответ можно найти в Сети. Мы можем узнать последние новости или то, какая будет погода. Мы можем купить еду и одежду в интернет-магазинах. Если вы не хотите идти в турагентство и платить гонорар, вы можете купить билет на самолет в сети. Сегодня люди тоже пользуются Интернетом, изучая разные иностранные языки. Все больше и больше людей пытаются найти новые способы изучения другого языка.

В Сети есть много возможностей улучшить свои знания. Но не все люди, которые собираются изучать языки с помощью интернет-ресурсов, знают, какие из них наиболее полезны. Какие сайты лучше подходят для начинающих и какие подойдут продвинутым ученикам? Какие преимущества получают пользователи? Является ли Интернет-обучение будущим образования?

Чтобы ответить на эти вопросы, я хотел бы начать сравнение с традиционными и современными способами обучения, затем я тщательно изучу средства для изучения языков, предоставляемые Сетью, чтобы выявить их влияние на процесс обучения, таким образом, я найду их преимущества и недостатки

Объект и методика исследования. Традиционно мы начинаем изучать английский язык в школе. Школьникам нужны учебники, рабочие тетради, книги для дополнительного чтения, тетради и другие специальные вещи для успешного обучения. В школе детей учат учителя в классах. Они начинают свое обучение с алфавита и день за днем совершенствуют свое чтение, письмо и изучают различные грамматические правила. Ученикам приходится делать много домашних заданий, так как уроки английского языка в школах проходят почти каждый день. Иногда студентам приходится писать отчеты и выполнять специальные задания, поэтому им нужна дополнительная литература. Несколько лет назад им приходилось ходить в библиотеки или покупать книги в поисках полезной информации и упражнений; сегодня Интернет облегчает эту работу. Сегодня мы можем найти все необходимые книги в Интернете, сидя перед компьютером в вашем кресле.

Чтение и перевод текстов-еще один традиционный способ изучения английского языка. Это всегда было очень трудно и требовало много времени и концентрации. Иметь дома хорошие словари было нелегко и недешево. Интернет решил и эту проблему. Теперь мы можем найти словари и онлайн-переводчики в Сети. Информация будет установлена более организованным образом, так что это сделает ваш перевод лучше, и вы сможете сделать больше работы, чем если бы вы использовали бумажную версию.

В настоящее время интернет-ресурсы также широко используются, например, учителя часто присылают задания своим ученикам в электронных дневниках, а ученики присылают свои домашние задания в Сети. Так они экономят время и не должны нести все эти книги и тетради в школу. Учителям и ученикам действительно удобно, что некоторые задания можно проверить в режиме онлайн, но совсем недавно учителя часами проверяли ошибки учеников. Иногда вместо участия в традиционных олимпиадах по английскому языку студенты имеют возможность проверить свои знания в

режиме онлайн, например, на популярных в нашей стране олимпиадах Макмиллана. Все это облегчает доступ к ресурсам для изучения английского языка.

Люди, которые никогда не учили английский в школе, или те, кто хочет улучшить свой язык, решают поступить на некоторые курсы. Традиционно курсы работают два-три раза в неделю и длятся около четырех часов. Вам нужно много времени, чтобы добраться до места, где у вас есть курсы. Взрослым довольно трудно учиться после рабочего дня. Таким образом, Интернет также может помочь вам. Сначала вам нужно найти подходящий курс, зарегистрироваться там и начать учиться дома в любое удобное для вас время. Во время вашего онлайн-курса вам будут присылать задания по электронной почте, вы будете их выполнять и отправлять обратно своему преподавателю. Занятия такими курсами помогут вам стать более дисциплинированными и научат не пропускать уроки. Это хороший способ изучения английского языка для начинающих.

Многие люди предпочитают изучать английский язык индивидуально, поэтому им нужны личные учителя или репетиторы, более того, они хотят, чтобы их обучал англоговорящий человек. Найти такого учителя в Казахстане гораздо сложнее, но в интернете это можно сделать. Вы можете общаться с носителями языка по всему миру и проводить онлайн-уроки.

Если у вас есть достаточно денег, вы также можете поехать в другую страну, где вы улучшите свой язык. Там вы сможете узнать больше о традициях и обычаях страны. Путешествие довольно дорогое и требует много времени. В этом случае вам снова поможет Интернет. Вы можете виртуально посетить множество стран: посмотреть фильмы, почитать статьи или пообщаться с теми, кто живет в этой стране.

В наши дни все больше и больше людей хотели бы читать американские и английские романы и стихи в оригинале. Иногда бывает нелегко найти нужную книгу, и обычно ее покупка обходится слишком

дорого. С помощью Интернета вы можете загрузить любую понравившуюся книгу быстро и бесплатно, если вам повезет. Нет смысла спорить, что прослушивание английских песен, просмотр фильмов и игра в развивающие игры делают ваш английский лучше. Все это легко найти в Интернете, вместо того чтобы тратить время и деньги на поиски чего-то интересного и полезного в магазинах.

Заключение. Наша жизнь очень сильно изменилась. Мы не можем представить наш мир без компьютеров и других современных технологий. Каждый день ученые изобретают разные интересные и полезные вещи. Мы не можем жить без Интернета, мы пользуемся им каждый день.

На наш взгляд, изучение английского языка в Интернете имеет большое будущее. В настоящее время мы все чаще пользуемся Интернетом: мы предпочитаем находить онлайн-словарь или сканированную книгу, а не заимствовать их из библиотеки. Иногда невозможно найти английский фильм в кинотеатре, но вам потребуется несколько минут, чтобы загрузить его из Интернета.

Мы должны понимать, что изучение языка требует времени, но это станет для вас самым большим развлечением, которое будет хорошей инвестицией в ваше будущее.

И в конце мы хотели бы показать вам 10 лучших сайтов для изучения английского языка

1. www.learnenglish.vn

Это идеальный сайт электронного обучения для изучения английского языка онлайн. Он предлагает тысячи бесплатных уроков изучения английского языка. Это полный пакет для студентов, чтобы облегчить процесс обучения. Этот сайт также предоставляет вам необходимую поддержку, и все компоненты работают вместе для более эффективного обучения. В нем есть много веселых и простых уроков, которые помогут вам изучать английский язык с комфортом.

2. British Council

Изучайте английский язык онлайн с помощью этого бесплатного сайта Британского совета с играми, историями, прослушиванием и грамматическими упражнениями. Вы можете найти свои избранные или посмотреть карту сайта, чтобы узнать, где все находится.

Вы найдете множество мероприятий по прослушиванию и видеоконтенту в Listen & Watch. На сайте также есть раздел грамматики, материалы для практики экзамена IELTS и материалы о бизнесе и работе. Чтобы улучшить свое академическое письмо, посетите Writing for a Purpose.

3. EnglishTopic.net

Это один из самых простых сайтов для изучения английского языка со всеми навыками разговора, аудирования, чтения, письма, а также хороший источник грамматики и словарного запаса. Вы можете легко перемещаться по веб-сайтам и изучать обновленные уроки.

Кроме того, веб-сайт также предлагает онлайн-учителей. Вы можете связаться непосредственно с преподавателями и попросить преподавать уроки английского языка, которые вы запросите, на любом уровне. Это также хороший сайт для знакомства с английским языком по всему миру. Вы можете войти в систему и поговорить с другими студентами на том же уровне английского языка, что и вы.

4. Learn English on About.com

Если вы ищете сайт для изучения английского языка с самым большим количеством учебных материалов по английскому языку, советов, видео, викторин, лексических и грамматических упражнений, то это ваш сайт.

Каких тем ожидать? Начальный английский, Средний Английский, Продвинутый Английский, Произношение – Планы уроков, Грамматика, Лексика, Навыки аудирования, Навыки Письма, Преподавание английского языка, Навыки чтения, TOEFL, IELTS, Cambridge, Деловой английский, Тесты и Викторины, Инструменты изучения английского языка.

Единственное, о чем у них нет информации, - это последние приложения для изучения английского языка на вашем мобильном устройстве.

5. English Central

Этот сайт предлагает как бесплатные, так и платные уроки. И это веб-сайт, основанный на видео. Чем больше видео вы смотрите, тем больше прогресса вы добьетесь. Изучайте английский язык, используя тысячи самых интересных видео в Интернете, представленных с текстовыми транскрипциями и определениями слов. Выберите видеокурс, предназначенный для бизнеса, общения, Путешествий, экзаменов на знание английского языка, английского произношения и многого другого.

Я считаю, что это очень полезный сайт и определенно должен быть в этом списке 10 лучших сайтов для изучения английского языка.

Литература:

1. <http://www.bbc.co.uk>
2. <http://www.engcd.com>
3. <http://www.livemocha.com>
4. <http://www.native-english.ru>
5. <http://www.wikipedia.org>

Arystan Bekzhan Sabituly
2 course, Group 19-401-15
Institute of Economics and Law,
Omarova Zauresh Kalikhanovna,
Head teacher, Language Training Center
Kostanay Regional University named after A. Baitursynov

Phraseologisms in jurisprudence study

Annotation.

As we know, phraseologisms play a very important role in communication. English-speaking countries use it pretty often in different spheres. And jurisprudence doesn't stay away. In my article I'd like you to know why phraseologisms are so important in jurisprudence.

Legal phraseological units can be divided into several groups, depending on the general classification of phraseological units. According to the classification of Professor V. V. Vinogradov [1], phraseological units are divided into phraseological abbreviations, idioms, phraseological units and phraseological combinations. N.N. Amosova [2] divides phraseological units into phrasemes and idioms. E.F. Arseteva [3] proposes a classification based on phraseological equivalence in English and Russian. According to its classification, phraseological units are divided into the following groups: English-Russian phraseological equivalents, English-Russian phraseological analogs, non-equivalent phraseological units.

Research of the English-Russian phraseological dictionary A.V. Kunina [4] showed that phraseological units based on legal terms are very numerous in the English language. First of all, this is due to the great public importance and relevance of jurisprudence in Great Britain's and other English-speaking countries, due to which legal terminology is a favorite aspect of English phraseology. In

English legal phraseology, numerous Roman phraseological units are known, which were borrowed by England and other European countries.

Legal phraseological units borrowed from the Latin language

1) Add insult to injury - to inflict new insults formed from (this is lat. *Injuriae qui addideris contumeliam*.)

2) Caesar is wife must (or should) be above suspicion - "Caesar's wife must be above suspicion" (the words of Julius Caesar explaining why he divorced his wife Pompey) gave rise to the phraseological unit Caesar is wife - a man who should be above suspicion (lit. "Caesar's wife").

3) Punish - to punish (from Latin *poena dare* - to be punished).

Legal phraseological units of original English origin

· Put smb. In the cart - to put someone in a difficult situation (the word cart was the name for the carriage in which the criminals were delivered to the place of execution or drove around the city in disgrace).

· As well hanged (or hung) for a sheep as a lamb - "if you are destined to be hanged for a sheep, then why not steal a lamb at the same time" (an echo of the old English law, according to which theft of a sheep was punishable by hanging).

· Fools rush in where angels fear to tread - "fools rush where angels are afraid to step", "the law is not written for fools".

Legal phraseological units borrowed from various languages

1) The expression "the unwritten law" [5] - "unwritten law" belongs to the Athenian legislator Solon.

2) "Beg the question" (book) - "to start with a conclusion that is desirable for oneself, and not with a proof" belongs to Aristotle.

3) Some gallicisms are outdated in modern English "a knight of industry" - "chevalier d'industrie".

4) "Forlorn hope" - "a hopeless, bad business, the last hope" (from the Dutch language "verloren hoop" - "a squad doomed to perish").

5) "Americanism" "have an ax (e) to grind" (in England the spelling "ax" has fallen out of use) - "to pursue personal, selfish goals."

In the judicial sphere, the terminology and, accordingly, the phraseological units included in it are used according to the type of court case.

In a court speech, an experienced lawyer will use phraseological units, quotes from works of art, and Latin sayings. A competent lawyer knows the necessary terminology and always knows when to use it.

The study of English legal phraseological units allows us to solve a number of issues related to significant units of the language as a whole, the nature of the lexical meaning of words, various issues of word formation, the stylistics of legal speech in English. A comprehensive study of the phraseological system in general and English legal phraseological units in particular allows us to get an idea of their main structural, semantic and stylistic types, to find out their origin. Features of legal phraseological units help to master the literary norms of word use. It is important to study phraseological units from the point of view of their specific properties in a number of other significant units of the language. The variety of sources of phraseological units, which testifies to the rich history of the English language, the rich English culture, the relationship with other cultures, not only enriches the language, but also makes it alive, developing, informative.

List of used sources:

1) <https://bioslovhist.spbu.ru/person/2321-vinogradov-viktor-vladimirovic.html>

2) https://kpfu.ru/pec_print?p_id=11035&p_lang=

3) <https://www.booksite.ru/fulltext/amosova/text.pdf>

4) <https://obuchalka.org/2017091696476/anglo-russkii-frazeologicheskii-slovar-kunin-a-v-1984.html>

5) <https://11klasov.com/13186-english-idioms-in-use-intermediate-mccarthy-m-felicity-o.html>

Гарькуша Я. И., студентка 1 курса ИЭИП
Научный руководитель: Абаева А. Ж.,
Магистр гуманитарных наук, преподаватель ЦЯП;
Костанайский региональный университет им. А. Байтурсынова

The influence of external circumstances in a singer's life on using address in lyrics

Аннотация. The research paper deals with the identifying and studying the specifics of the use of address in English-language songs. The theoretical part reflects the role, essence and significance of music in people's lives, as well as the classification of address by category. The address used in songs perform an expressive function, that is they express the author's attitude towards the person to whom he/she addresses.

Ключевые слова. XX, XXI centuries. Singers. Influence of external circumstances in their life. Address in lyrics.

Введение. The word 'song' has been around for a very long time, and it connects back to Old English and Old Norse languages [1]. As such a history suggests, songs are used for many purposes: to tell stories, express emotions, or convey a belief in faith. Sometimes they give instructions or help make difficult, repetitive work a little less tiresome. Because singing songs has been around for such a long time, there are many types. One of the oldest songs in the world is a hymn found in Syria that traces back to 1400 BCE [2].

Therefore, the environment can influence the writing of the lyrics.

For this research, we searched and compare texts of songs of the following singers: Camila Cabello, Charli XCX, Shawn Mendes, Billie Eilish, «The Beatles». [3-20]

The aim of the research: to identify the influence of the environment on the singer and his creativity. To compare the singers' oeuvre from different places of residence, ages, genders, dialect, childhood backgrounds.

We found the following address in songs: [21-23]

1 **Antroponyms (names of people)** Antroponyms (names of people) - are the most frequently references (address) used in the texts of the analyzed songs. 2. **Spoken, friendly and telephonic address.** They take the second place in the prevalence after anthroponyms. The most common in the lyrics are such address as babe, baby, darling, dear, my love, honey, etc. 3. **Songs to close people – members of the family.** Among the songs analyzed there are those that contain such addresses as brother, sister, but most of the songs in this category are devoted to mother or father. I have identified such address as mother, mama, mommy, papa, daddy, father. 4 **Appeals to people according their activities.** Appeals to people according their activities. 5 **Polite address.** Polite address, used in English, are also found in lyrics. For example Sir, Ladies & Gentlemen, Lady. 6 **Address to inanimate objects, fictional characters and animals.** Among which is the address to the star Twinkle, twinkle, little star, to the teddy bear Teddy Bear and the Pussy Cat. 7 **Toponyms.** Toponyms - the names of geographical objects. 8 **Personal and impersonal constructions.** The verbs think, believe, you, say are used in the following passive patterns in personal and impersonal constructions.

Глава 2 Объект и методика исследования.

In my investigation we use the following research methods: considering scientific research that is close to the topic of our interest; reading and analysis of the language, which used in the lyrics of songs by Camila Cabello, Charli XCX, Shawn Mendes, Billie Eilish, «The Beatles»; comparing singers' life styles and influence of their lives on the lyrics; systematizing the features of the influence of the environment on the texts of English performers; applying statistics to summarizing the research results; analyzing the differences between songwriting.

Результаты. This is understandable - each song has its own addressee, one for whom this song is being performed or the one to whom it is dedicated. Appeals are used in lyrics regardless of their genre, musical style or direction.

The phrases used in songs perform an expressive function, they express the author's attitude towards the person to whom it addresses. People in all ages listen to music. People feel it. Sometimes, it seems that the song is written specifically for the listeners. Listeners can cry, laugh, live with the author. I can conclude that when using personal addresses, the person believes more that this song is for him.

We used 10 songs from each artist, a biography of each singer, and a description of the environment in which they lived. After that, I started to compare, and I found types of address in lyrics. **Table 1, 2, 3, 4, 5**

We analyzed singers from the 20th and 21st centuries in terms of their life circumstances and the address types used in their songs' lyrics. In general it should be noted that the 20th century songs are of personal and impersonal constructions, appeals to people according to their activities, address to inanimate objects, fictional characters and animals. The 21st century songs are full of antroponyms, toponyms, personal and impersonal constructins. There is no polite address in the both centuries. We hardly ever can meet songs addressing members of the family and spoken, friendly and telephonic address.

There are 3 female singers, a man and a group.

We compared Camila, Charli XCX, Billie Eilish.

Analyses: All of them are girls. They are about the same age.

The main object of girls' songs are parties, love, appeals to inanimate objects.

Difference: places of birth, childhood. The formation of personalities and entailed various themes of song were influenced by these circumstances.

1. The age of girls is not significantly different (22, 27, 18). It did not affect their work.
2. A huge role was played by internal features that have been formed since childhood and in different areas. So, In the USA and Great Britain, the girls

style of singing is sharper. And Camila's songs are smoothy and feminine (Mexico).

3. Exactly the same ratio, abbreviations of words in texts are used. This suggests that in everyday life communication, these people most likely use the same phrases as the society around them says. Camila has songs with Spanish words.
4. Similarity: girls are about the same age, songs' topics.
5. Differences: different approach to songwriting (Camila is softly, not rude, lyrical. Charlie is impudent, ironic. Billy is identical to Charlie impudent, accompanies interesting sounds.). It all depends on where they were born and who surrounded them, what the girls were fond of.

We compared Shawn Mendes, «The Beatles» group.

Analyses: They are all guys. Note that when the Beatles formed, most of the guys were 20-30 years old. Now Shawn Mendes is of the same age as they were.

The main theme of the songs of the singers is love.

Different places of birth and residence. Moreover, different centuries.

1. The age of the men ranges from 20 to 30 (we consider the beginning of the career of the Beatles group). This did not affect their work.
1. 2. internal features played a huge role in creating their lyrics. For example: childhood, different places of living, different time frames and, therefore, different situations in society. The main theme of their songs is love, how to attract the girls attention, dedicating her pleasant words.
2. 3. Men used the correct spelling and word order in the lyrics
3. 4. Similarity: They are all men, approximately of the same age, topics of songwriting.
4. 5. Differences: "the Beatles" has set a great pace for next generations. They lived in the 20th century - a severe century. Billy Eillish was inspired by them. And Shawn sang about unrequited love.

Заклучение. The purpose of the analysis was to identify the influence of the environment on a singer through his/her work.

Thus, after analyzing the fate and lives of foreign performers of the 20-21 centuries: Camila K., Charlie XXX, Billy Elish, Shawn Mendes and The Beatles. I can say that each of these people has a completely different life path, and moreover, the place of birth, a temporary era. Having analyzed all the places where Camila, Charlie, Shawn, Billy and the Beatles were born, I can confidently say that the place of birth, residence affect their creativity a lot.

The creation of words comes from a personal view of the world, personal experience. But it is worth nothing that all performers equally use personal and impersonal constructions. This suggests that more singers want to convey something to a character or the entire audience of listeners. As mentioned earlier, they live in different places. So, the pronunciation, vocabulary are different. Several languages may appear in the text of one song. For example: lines from Camila's song in English: «..El cambiaría mi mundo».

Рисунки, таблицы.

Table 1. Camila Cabello

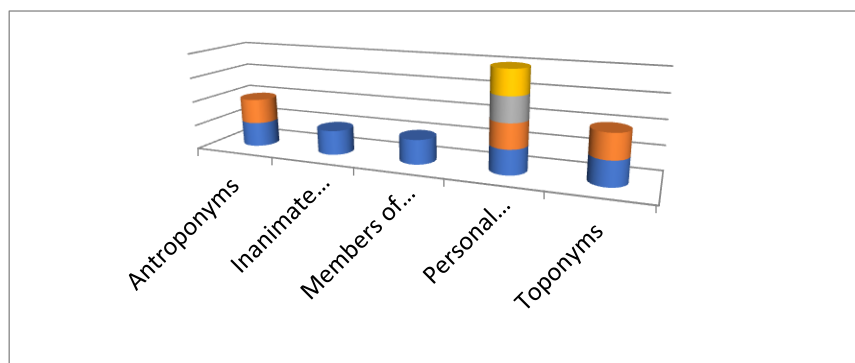

Table 2. Charli XCX

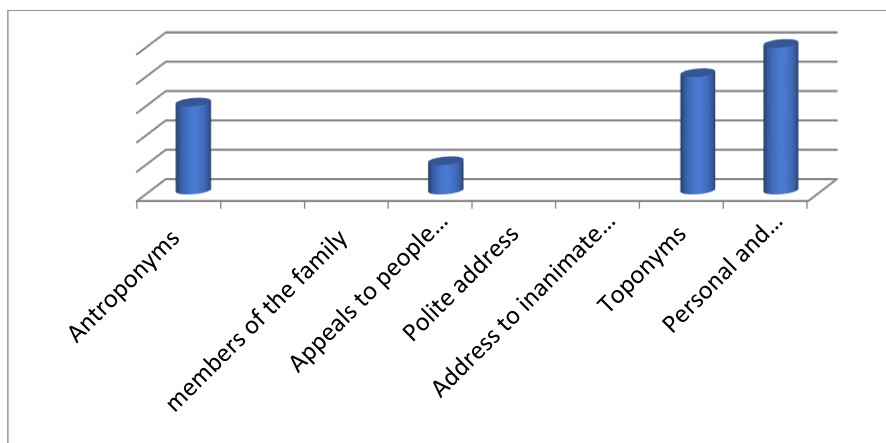

Table 3. «The Beatles» group

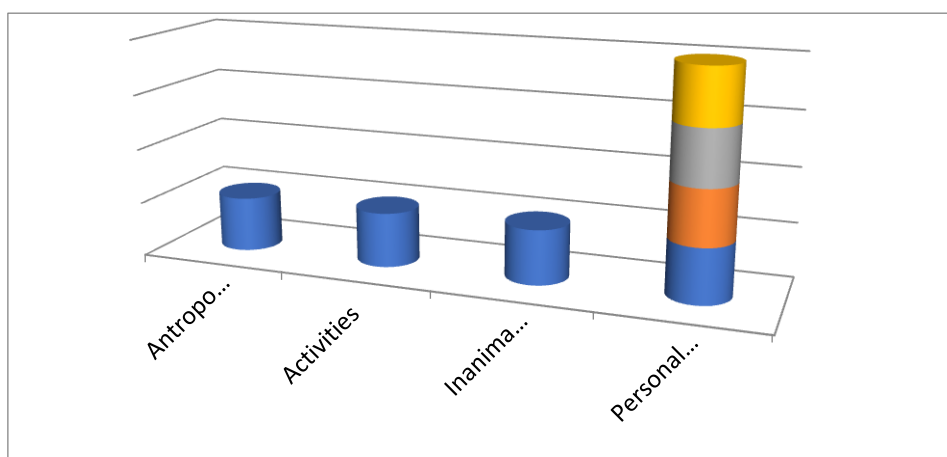

Table 4. Shawn Mendes

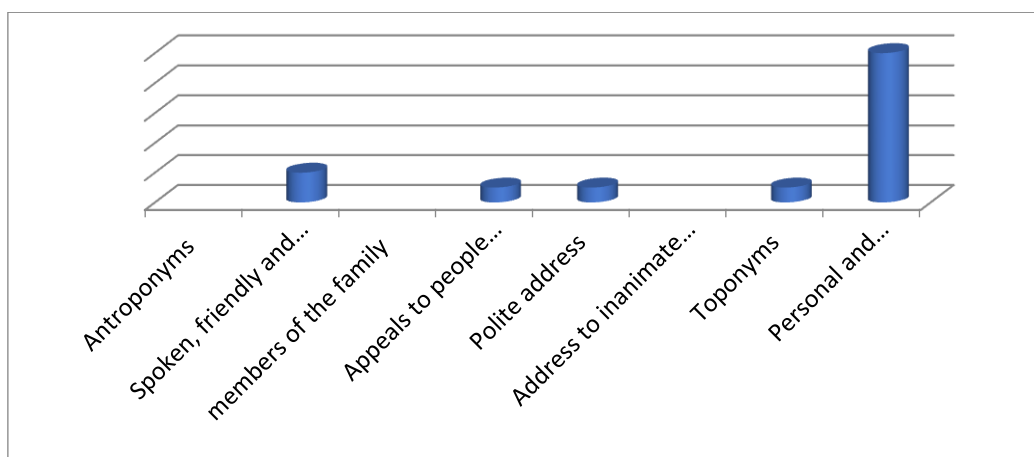

Table 5. Billie Eilish

Лумепамыпа:

[1] Gairns, Ruth – Redman, Stuart, 1992. Working with Words: A guide to teaching and learning vocabulary. Cambridge: Cambridge University Press.

- [2] Gatbonton, Elizabeth – Segalowitz, Norman, 1988. “Creative Automatization: Principles for Promoting Fluency within a Communicative Framework”, in: TESOL Quarterly 22, 3: 473-492. Teachers of English to Speakers of Other Languages, Inc.
- [3] <https://piter-trening.ru/vliyanie-okruzheniya/>
- [4] Camila Cabello, 2018. Wikipedia, a lot of thing.
- [5] Charli XCX, 2018. Wikipedia https://ru.wikipedia.org/wiki/Charli_XCX
- [6] Wikipedia, 2018 “Beatles”. English Education, Simon B.
- [7] https://en.wikipedia.org/wiki/Shawn_Mendes
- [8] https://ru.wikipedia.org/wiki/Синдром_Туретта
- [9] <https://en.wikipedia.org/wiki/BillieEilish>
- [10] 2005-2018 Linguistic laboratory of "Amalgam". Camila's songs. <https://ru.soncam.org/w/index.php?t>.
- [11] <http://www.perevod-pesen.ru/category/c/camila-cabello/>
- [12] Lyrics, https://en.lyrsense.com/charli_xcx
- [13] Songs; <https://iloveenglish.ru/singers/beatles>.
- [14] https://en.lyrsense.com/shawn_mendes
- [15] https://en.lyrsense.com/billie_eilish
- [16] https://mega-stars.ru/music_stars/billi_ajlish_billie_eilish.php
- [17] Почему Куба – «Остров Свободы»?
- [18] <https://corp.lingualeo.com/ru/2016/10/27/100-angliyskih-sokrashheniy-v-perepiske/>
- [19] Scouse - Wikipedia
- [20] <https://rockcult.ru/po/beatles-genres/>
- [21] Reason for Using Songs. Murphey, 2015.
- [22] The Singing Neanderthals: The Origin of Music, Language Mind and Body. London. Molinsky SJ, Bliss B, 2016.
- [23] Song in our life from EFL junior High School Students, 2016.

Жалелов Тамирлан Кенжеболатулы., студент 1 курс,ЭжҚИ

Ғылыми жетекші: Абаева А.Ж.,

Гум. ,ғ. Магистрі,

Тілдерді дайындау орталаңының оқытушысы

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті

Мультфильмдер арқылы ағылшын тілін үйрену.

Аннотация. Бұл мақалада мультфильмдер арқылы ағылшын тілін үйреніге болатын жолдар айтылады.

Түйінді сөздер:Мультфильм, қарапайым,қызықты,нәтиже,уақыт.

Кіріспе: Ағылшын тіліндегі мультфильмдер тек балаларға арналған ойын-сауық болудан қалды. Қазіргі мультфильмдер балаларға ғана емес, ересектерге де қызықты болуы мүмкін. Егер сіз өзіңіздің ағылшын тіліңізді жетілдіргіңіз келсе, онда шет тіліндегі мультфильмдерді көру сізге қызықты пайдалымен үйлестіруге мүмкіндік береді.Қарапайым және арнайы білім беретін мультфильмдерден бастап толық метражды мультфильмдерге дейін - Интернеттегі ашық қол жетімділікте әр түрлі деңгейдегі және әртүрлі деңгейдегі ағылшын тіліндегі мультфильмдер бар. Оқу процесі қаншалықты жағымды болса, соғұрлым нәтиже жақсарады. Бұл ереже әмбебап, ол ересектерге де, балаларға да қатысты. Себебі балаларға ағылшын тілін үйренудің маңыздылығын түсіндіру қиын, бірақ олар өздеріне ұнайтын нәрсені жасауға дайын. Ағылшын тілін үйренетін балаларға арналған арнайы мультфильмдер - бұл жақсы жұмыс істейтін тамаша әдіс.Көбінесе, заманауи мультфильмдер тілдік тәжірибе алу жағынан қарапайым фильмдерден еш кем түспейді. Сонымен қатар, мультфильмдерді көрудің тіпті артықшылығы бар, ал егер сіздің балаңыз, ініңіз немесе қарындасыңыз болса, онда ағылшын тілін үйрену отбасылық көңіл көтерудің пайдалы бөлігі бола алады![1]

Зерттеудің нысаны мен әдістемесі:

Неліктен мультфильмдерден ағылшын тілін үйренуге тұрарлық? Ағылшын тілін оқитын көптеген адамдар фильм көруден гөрі шет тіліндегі мультфильмдер көруді жөн көреді. Мұның бірнеше себептері бар ...

Лексика мен грамматика. Мультфильмдер тілі көбінесе фильмдер тіліне қарағанда қарапайым және түсінуге оңай. Бұл тек балаларға арналған мультфильмдерге ғана емес, толық метражды мультфильмдерге де қатысты. Демек, тіл деңгейіне қарамастан, әркім өзіне лайықты мультфильмдер таба алады.

Қарапайымдылық. Мультфильмдердің тақырыбы әрдайым айқын, оларда абстракциялық диалогтар, нақты лексика және негатив жоқ. Әр түрлі деңгейдегі қиындықтармен субтитрлерді қосу ағылшын тілін үйренуге арналған мультфильмдерді барлығына қолайлы етеді: жастан кәріге, бастаушыдан жоғары деңгейге дейін. Ағылшын тіліндегі мультфильмдерді көру үшін сізге арнайы дайындықтың қажеті жоқ - оны қосып, оқып, көңіл көтеруге болады.

Қол жетімділік. Қол жетімділік. Сіз мақалада көрсетілген мультфильмдердің көпшілігінің YouTube сайтында бар екенін байқаған боларсыз. Көптеген басқа интернет-ресурстар бар: EnglishCentral, Multimedia-English және басқа да сайттар, ағылшын тіліндегі мультфильмдерді оңай қарауға болады.

Музыкалық компонент. Ескі және заманауи мультфильмдер көбінесе музыкамен, кейіпкерлердің орындауындағы еліктіретін әндермен және кейде нақты хитке айналатын саундтректермен сүйемелденеді. Шет тіліндегі әндерді тыңдау және есте сақтау керемет нәтиже беретіні бұрыннан белгілі. Мультфильмдерден қарапайым және әуезді әндерді үйрену тіпті оңай, сіз олармен бірге ән айтуды қалай бастағаныңызды байқамай қаласыз.

Ыңғайлы уақыт. Толыққанды анимациялық фильмді көруге көп уақытыңыздың бар-жоғына немесе бар-жоғы 10-15 минутқа байланысты лайықты мультфильм таба аласыз. Балаларға арналған мультфильмдер

көбінесе 10 минутқа созылады. Бұны кез-келген уақытта, кез-келген жерде көруге болады. Толық метражды мультфильмдерге келетін болсақ, олардың ұзақтығы фильмдердің ұзақтығымен салыстырылады - орта есеппен 1 сағат 20 минуттан.[2]

Нәтижесі:

Ағылшын тілін үйренуді қандай мультфильмдерден бастауға болады?

Мультфильмдер мен олардың жанрларын таңдау сіздің тіл деңгейіңізге және мақсатыңызға тікелей байланысты. Сізге қарапайым бейнелерден бастауға және біртіндеп толық метражды мультфильмдерге көшуге кеңес береміз.

Ағылшын тілінің бастауыш деңгейіне ие балалар мен ересектер ағылшын тілін оқыту үшін арнайы құрылған мультфильмдерге және қарапайым және қол жетімді тілдегі қарапайым мультфильмдерге назар аударуы керек.

Алғашқы қадам ретінде көрсетілімге арналған мультфильмдер:

1. «Little Pim 1+»

Кішкентай бүлдіршіндерге арналған ағылшын тілінің видео курсы: сәбиден мектеп жасына дейін. Бір сөзбен айтқанда, бес минуттық эпизодтар, мультфильм пандасы Рум және нағыз балалар күнделікті қарапайым әрекеттерді орындайды: тістерін тазалайды, киінеді, тамақтанады, ойнайды және ұйықтайды. Панда әр тақырыпта балаларды күнделікті өмірдегі 60 сөзбен және ағылшын тіліндегі өрнектермен таныстырады. Жаңа сөздің дыбысымен бірге оның жазылуы экранда көрсетіледі. Кішкентай эпизодтар, көптеген жанды және ашық түстер, жағымсыз әсер етпейтін музыка.

2. «Gogo love English 1+»

Гого айдаһары туралы мультфильм. Ол басқа планетадан ұшып келді, достарымен кездесті және еркін сөйлесу үшін ағылшын тілін үйренгісі келеді. Баланың есінде қалуы үшін жаңа сөздер мен сөз тіркестері серия

барысында бірнеше рет қайталанады. Эпизодтар қысқа, шамамен 5 минут, ағылшын субтитрімен.[2]

Ағылшын тілін мультфильмдерден неге үйрену керек?

Сонымен, сіз ағылшын тілін мультфильмдермен жақсартамын деп шештіңіз. Бұл керемет идея,себебі:

- Мультфильмдерді дауысқа салатын актерлер өте анық және жақсы дикциямен сөйлейді. Олар сөздерді кез-келген көрермен түсіне алатындай етіп айтады.
- Көптеген балалар мультфильмдері әлеуметтік өзара әрекеттестіктің көптеген мысалдарын қамтиды: сіз өмірдегі диалогтар мен сөйлеу мәнерлерін тыңдайсыз.
- Балалар мультфильмдерінде қарапайым лексика қолданылады, оны тіпті жақында ағылшын тілін үйренуді бастаған және әлі де бастауыш деңгейде жүргендер түсінеді. Алайда, оларда анағұрлым жетілдірілген деңгейдегі күрделі сөздер бар.
- Егер сіз кішкентайларға арналған мультфильм таңдаған болсаңыз, онда көп ұзамай онда көптеген қайталанулар бар екенін көресіз: сөздер, сөз тіркестері, тіпті тұтас сөйлемдер оларда бірнеше рет қайталанады.
- Эпизодтар әдетте қысқа және 20 минутқа созылады. Кейбір эпизодтар екі бөлікке бөлінген, әрқайсысы 10 минуттан.
- Кейбір мультфильмдер жас көрермендерге жаңа сөздер мен сөз тіркестерін үйрету үшін арнайы жасалған!
- Мультфильмдер қызықты түрде оқығысы келетіндер үшін өте қолайлы.

Мультфильмді көргенде ағылшын тіліндегі диалогтарды тыңдай отырып,дамитыңыңыз сөзсіз. Сонымен қатар сіз жаңа сөздермен, идиомалармен, тіркестермен кездесесіз. Оларды есте сақтау арқылы сөздік қорыңыз артып,кез-келген жағдайларда оларды қалай қолданылатының білесіз. Осы сөздер мен сөйлемдерді нақты өмірде қолдана отырып, сіз жақсы сөйлей бастайсыз. Сонымен, сіз бір уақытта тыңдау, сөздік, сөйлеу және

түсіну деңгейіңіз бен мәнеріңізді, қорыңызды көтеріп, ұлғайтасыз. Ағылшын тілін үйренуді бастағаннан кейін, сіз мүмкіндігінше дайындыққа көп уақыт бөлуіңіз керек. Мысалы, күн сайын жұмыстан немесе оқудан кейін сіз мультфильмдерді көруге кемінде 2-3 сағат жұмсауыңызға болады. Бұл сізге серігуге, әрі жаңа нәрселерді білуге мүмкіндік береді. [3]

Сондықтан сіздер үшін пайдалы кеңестер:

1. Ағылшын фильмдерін тек көңілді көру үшін көрмеңіз. Мүмкіндігінше сол мультфильмді көру арқылы тілді үйренуді мақсат етіңіз.
2. Фильмдерді қайта-қайта қараңыз. Бұрын бұл мультфильмді көрген болсаңыз да, оны қайта қарау арқылы сіз жаңа нәрсені түсініп, байқауыңыз мүмкін.
3. Жаңа сөздерді жазып, жаттаңыз. Сіз кездестірген жаңа сөздер, тіркестер мен сөйлемдерді дәптерге сақтаңыз. Сол сөздерді жаттап алыңыз да, фильмдерді қайтадан субтитрмен, содан кейін субтитрсіз көріңіз. Сіз жазған сөздерді өмірде қолдануға тырысыңыз.
4. Мультфильмдерді көргеннен кейін мультфильм туралы немесе оқиғалар туралы ойларыңызды диктофонға қысқаша жазып алыңыз. Бос уақытыңызда тыңдаңыз. Егер сіз өзіңізді айнаға қарап отырғанда айтсаңыз, бұл өзіңізге сенімділік пен қатенізді түсінуге мүмкіндік береді. [5]

Қорыта айтсақ. Мультфильмді көргенде ағылшын тіліндегі диалогтарды тыңдай отырып, дамытыңыз сөзсіз. Сонымен қатар сіз жаңа сөздермен, идиомалармен, тіркестермен кездесесіз. Оларды есте сақтау арқылы сөздік қорыңыз артып, кез-келген жағдайларда оларды қалай қолданылатынын білесіз. Осы сөздер мен сөйлемдерді нақты өмірде қолдана отырып, сіз жақсы сөйлей бастайсыз. Сонымен, сіз бір уақытта тыңдау, сөздік, сөйлеу және ішінара грамматикаңызды жетілдіре аласыз. Ағылшын тілін үйренуді бастағаннан кейін, сіз мүмкіндігінше дайындыққа көп уақыт бөлуіңіз керек. Мысалы, күн сайын жұмыстан немесе

оқудан кейін сіз мультфильмдерді көруге кемінде 2-3 сағат жұмсауыңызға болады. Бұл сізге серігуге ,әрі жаңа нәрселерді білуге мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиет:

1. FluentU ағылшын тілін үйренуге арналған блог (<https://www.fluentu.com/blog/english-rus>)
2. British Council бағдарламасы. (<https://kazakhstan.britishcouncil.org/ru/english>)
3. Психология ғылымдарының докторы Надежда Мазурованың мақаласы. (<https://www.kommersant.ru/doc/459382>)
4. Тургараева, Г. К. Влияние мультипликационных фильмов на речь младших школьников / Г. К. Тургараева. — Текст : непосредственный // Проблемы и перспективы развития образования : материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, февраль 2016 г.). — Краснодар : Новация, 2016. — С. 185-188. — URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/187/9556/> (дата обращения: 28.03.2021)
5. Enguide-ағылшын тілін үйренуге арналған сервис (<https://enguide.ru/magazine/multfilmy-dlya-izucheniya-angliyskogo-dlya-detey-i-vzroslyh>)
6. EnglishDom(<https://www.englishdom.com/blog/10-obuchayushhix-multfilmov-na-anglijskom-yazyke-dlya-detey/>)

Коротких А.А., студентка 1 курса ФКиС.
Научный руководитель: Шолпанбаева Г. А.,
м.п.н., старший преподаватель;
Костанайский региональный
университет А. Байтурсынова

ЖҰМБАҚТАРДЫҢ ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ СИПАТЫ

Аннотация. Өткізілген жұмыстың барысында жұмбақтар туралы біліміміз кеңейтілді, қазақ жұмбақтарының зерттелу тарихы, жанрлық топтары, этнолингвистикалық ерекшелігі қарастырылды.

Түйінді сөздер: жұмбақтар, фольклор, ұрпақ, этнолингвистика, айтыс.

Кіріспе. Халық мұрасының үлкен бір мәуелі бұтағы-жұмбақтар. Жұмбақтар телегей-теңіз фольклорлық дүниеліктер арасында ауқымды орны бар, халық болмысымен ежелден біте қайнасып келе жатқан, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, қазіргі уақытта да тарих сахнасынан сыпырылып қалмай, жаңа даму кезеңін бастан өткеріп отырған бағалы жауһарлар санатына жатады.

Әрбір жанрдың алғашқы даму тегі, бастау алатын көзі, оның поэтикалық өзгеше түр ретінде қалыптасу кезеңдері бар. Жұмбақ бір күнде пайда бола салған құбылыс емес.

Адамдар ертеректе өзін қоршаған ортаның, табиғат сырларының байыбын жете түсінбеген. Осындай дәуірлерден бастау алатын жұмбақ сандаған буынның көркемдік талап-тілектеріне жауап беріп, қилы сатылық дамуды бастан өткеріп келе жатқалы тұр.

Қазақ жұмбағы жайында М.Әуезов, Ә.Марғұлан, М.Әбжанов, Ж.Адамбаева, Н.Оңғарбаева, т.б. бағалы ой-тұжырымдар жасайды.

Зерттеу объектісі және әдістемесі: Қазақ жұмбақтарын қағаз бетіне түсіріп, жариялау XIX ғасырдың аяғында басталып, XX ғасырдың басында жанданған болса, кейін Кеңес үкіметі тұсында жалғаса түсті.

Ел аралап, жер кезсек халық аузында жүрген, әлі хатқа түспеген сан алуан жұмбақтарды естиміз. Ұлттық Ғылым академияның кітапханасында және М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының Қолжазба қорында әр кезде халық арасынан жиналған, бірақ көпшілікке бейтаныс жұмбақтар өте көп. Осы аталған материалдарды екшеп, жүйелеп, бұрынғы жинақтарға қосып жұртшылық назарына ұсынатын кез жетті.

Жұмбақтың екі жағы бар: бірінші тыңдаушының көз алдына тұратын сурет те, екіншісі-тыңдаушы назарына ұсынылған бүркеме бір зат, не құбылыс. Осы астарлы бүркемені білу үшін болжалдап, ой жүгірту керек.

Жұмбақтың композициялық құрылымы, әдетте, екі бөлікті болып келеді. Оны қазақ дәстүрінде «жұмбақтың байлауы» және «жұмбақтың шешуі» дейді. Шешуі болмаса-жұмбақ мағынасыз. Әрине, әдейі адамдарды адастыру үшін ойлап табылған әзіл үлгілері де кездеседі [1].

Әрбір жанрдың пайда болуы қажеттіліктен туындаған, қоғамдық өмірдің мұқтаж талап-тілектеріне орай өрістеп отырған, қоғамдық сұранымға ие болмаған рухани құбылыс дамуын тоқтатқан.

Жұмбақтың тәрбиелік уытты қызметі бүгінгі таңда да солғын тарта қойған жоқ. Десек те бұрын жұмбақ айтысуға жас-кәрі түгел қатысып белсенділік байқатса, қазір балаларға ғана бағышталған түрге айналған. Жұмбақ жасөспірімдердің дүниетаным көкжиегін кеңейтіп, ойын ұшқырлап, түспалды сөздің мәнін ұғынуға септігін тигізіп, тапқырлығын шыңдайды.

Жұмбақ қоршаған ортаны, заттарды көркем тілмен бейнелеп, адамдардың әсемдік талғамын оятады. Тыңдаушының сезімін қозғап сүйсінсіндіреді де, баурап та алады. Онда қарапайым заттардың өзі асқақ поэтикалық толғаныспен бейнеленеді, демек эстетикалық қызметі де

тегеурінді деген сөз. Жұмбақтың тілі қарабайыр тіл емес, образды сөз, одан бір кездердегі халықтың сұлулыққа құштар талғам-түсінігін аңдаймыз[2].

Жұмбақтар хақында айтқанда ерекше бөліп көрсетуге тұрарлық еңбектер- Машрап Әбжанов пен Жаңыл Адамбаеваның зерттеулері.

М. Әбжанов «Қазақ халқының жұмбақтары» (А.,1966)атты кітабында жұмбақтың тарихи даму жолдары және басқа жанрлармен арақатынасы, тақырыбы, мазмұны турасында сөз етеді. Ғалым жұмбақтарды құрылысы, айтылу, жасалу жолдарына қарай мынадай топқа бөліп қарастырады [6].

1. Қара сөзбен айтылатын жұмбақтар;
2. Жұмбақ ертегілер;
3. Өлеңмен айтылатын жұмбақ ертегілер;
4. Жұмбақ айтыстары;
5. Жұмбақпен айтылатын шешендік сөздер,
6. Диалогқа құрылған сұрау, жауап түріндегі жұмбақтар;
7. Есеп жұмбақтар.

Екінші арнаулы зерттеулер-Жаңыл Адамбаеваның «Қазақ жұмбақтарының әдеби- стилистикалық және тілдік ерекшеліктері» атты тақырыптағы филология ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін жазған диссертациясы (А., 1966). Мұнда диссертант жанрдың тілі мен құрылысы, морфологиялық, синтаксистік, лексикалық ерекшеліктерін нысанға айналдырумен шектеліп қалмай, оның шығу тегі, поэтикалық-бейнелеу құралдары, мазмұны мен тақырыбы жөнінде сөз қозғайды[5].

Академик Зәки Ахметов қазақ өлеңі туралы көлемді монографиясында жұмбақтың ырғақтық құрылымы, ұйқастық жүйесі жайлы байсалды тұжырымдар жасаған. Оның: «Халық мақалдары, жұмбақтар, афоризмдер-ырғақты сөйлеудің тамаша үлгісі, олар көлемі жағынан кішкене болуына қарамастан көбіне нағыз өлең санатына жатады. Егер аса көлемді поэтикалық туындылар (өлең мен поэма) қатаң ырғақтық құрылымға иеленіп, аяқталған формасы болса, біз мақал,

жұмбақтар мен афоризмдерден сан алуан әрі қарапайым әрі ырғақтық түрі жағынан еркін өлең үлгілерін табамыз», - деген пікірінің мәнді екендігіне дау жоқ[3].

Н. Оңғарбаева «Қазақ жұмбақтарының тілі» /А., 1997/ атты филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін жазған диссертациясында жұмбақты төрт негізден: жұмбақ объектісі, жұмбақ баламасы, жұмбақ тексі, жұмбақ мотивінен тұрады деген түйін жасап, нақты талдаулар жасаған. «Міне, осы төрт негізге сүйенгенде ғана жұмбақ жұмбақ бола алады, - деп тұжырымдайды

Н. Оңғарбаева, - олар өзара тығыз байланысты және бірінен – бірі туындап отырады: жұмбақ түзеуші, ең алдымен, жұмбақтың объектісін таңдауы керек, одан соң ол объект-атаудың мән-мағынасын басқаша айтып түсіретін, оған орынбасарлық жасайтындай сөз, тіркесі не тұтас сөйлем түріндегі балама сайлау қажет. Бұл түгел «бас қосып жұмбақ тексін құрайды» [4].

Зерттеушілер жұмбаққа қатысты әр түрлі терминдерді көлденең тартады. Қытайдағы қазақ фольклорын тексерген Дәлелбе Қиянатұлы «Жұмбақ анықтамасы мен түрлері туралы» атты мақаласында жұмбақ екі бөліктен тұрады дей келе, теңеулік және түбірлік деген терминдерді қолданған[7].

Шешімі. Жұмбақтың адам бойындағы әсемдік сезімін ұштайтынына тоқтала келіп, Ш. Әлібеков: «Жұмбақтарды оқып отырғанда халық тұрмысы, эстетикасы, өмір тынысы көзге елестейді. Жұмбақтар кішкене құбылыстарды суреттегінмен, өмірдің үлкен шатқаландарын, қоғам бейнесін, адам тұрмысын көрсете біледі. Заман көрінісін, мәдениетін танумен бірге, әсемдік жайлы ойлары мен көзқарасын білдіреді. Жұмбақтар адам бақытын, өмір көркін, сәнді тұрмысты, атсарлы, ойлы, нақышты сөзбен суреттеп көпшілікті желпіндіріп отырады», - деп қызғылықты пікір айтады.

1940 жылы көрнекті тілші-ғалым Сәрсен Аманжоловтың құрастыруымен қазақ жұмбақтары кітап болып басылып шықты. Осы кітаппен З. Шашкиннің жоғарыда көрсетілген қолжазбасын салыстыра қарағанымызда, екі нұсқаның көп айырмашылықтары жоқ екенін аңғардық, тек кітаптағы қолжазбадағы діни жұмбақтарға арналған бөлім алынып тасталған. З. Шашкиннің дайын қолжазбасын баспаға ұсынғанымен халық жауы ретінде ұсталып кеткен азаматтың атын ашық көрсете алмаған, ал жұмбақ мәтіндерін қолда ұстамай, көпшілікке жеткізудің зәрулігін сезінгендіктен саналы түрде осындай қадамға барып, С. Аманжоловқа құрастырушылық міндетін жүктеуге тура келген деп шамалаймыз.

Қорыта айтқанда. Жұмбақтар –тәлім-тағылымы мол, логикалық жүйеге құрылған кіші жанырдағы көркем шығарма ғана емес, сонымен қатар олар өз объектісін образдар арқылы бейнелейтін, тілі құнарлы, өзінді нақыш-өрнегі бар, көркем сөз үлгісі, жұмбақ болса да мағынасы айқын, міндетті түрде жұмбақ объектісінің, оның мотиві болмысынан тұратын, тілдің тұрақты да күрделі мағыналық бірлігі санатына жатады.

Әдебиеттер:

1. Керім Ш. Қазақ жұмбағы.-Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.-272 бет.
2. Бабалар сөзі: Көп томдық. Жұмбақтар. 6-том. –Астана: «Фолиант», 2002. - 384 бет.
3. Қазақ жұмбақтары. Жинақ.-«Ана тілі», 1993.-112 бет
4. Оңғарбаева Н.Б. «Қазақ жұмбақтарының тілі(этнолингвистикалық зерттеу).» Филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты.-Алматы.1997.
5. Жұмағұлова Ж.Ж. «Қазақ тіліндегі этноәлеуметтік атаулардың лингвомәдени сипаты». Филология ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты.-Алматы.2006

6.Әбжанов М. Қазақ халқының жұмбақтары. Алматы,1966.

7. Жеті жүз жұмбақ. Алматы,1995 , -127 бет.

Кущегулова Д.С. студентка 3 курса
Научный руководитель: Крупенкина Ф.А.,
старший преподаватель
Центра языковой подготовки;
Костанайский региональный университет
им. А. Байтурсынова

ЦЕЛЬ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА У МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА

Аннотация. В этой статье автор пытается раскрыть цели изучения английского языка молодежью Казахстана. При сегодняшней конкуренции на рынке труда это знание может сыграть решающую роль при найме на работу. Знание английского языка, признанного проводником мировой глобализации, языком глобализации – это необходимость для Казахстана. Автор высказывает свое отношение к этому вопросу и делится мнением своих однокурсников.

Ключевые слова: языковая коммуникация, глобальный, полиязычие, молодежь, общение.

«Владеть другим языком – значит иметь вторую душу.»

(Карл Великий)

Сегодня в мире много государств, а языков, на которых говорят жители, в тысячу раз больше. Возникает вопрос, как люди в каждой стране могут общаться друг с другом. Именно в таких условиях люди, независимо от национальности, могут понимать друг друга и обмениваться информацией с

помощью мировых языков. Среди таких языков на первом месте стоит английский язык.

Незадолго до этого английский был обычным иностранным языком, но в настоящее время он выходит на мировой уровень и считается основой мирового общения. Все люди мечтают овладеть английским языком.

"Казахстан должен быть признан во всем мире страной с высшим образованием с использованием трех языков. Это казахский язык-государственный язык, русский язык – язык межнационального общения и английский язык – язык успешной интеграции в глобальную экономику», – сказал глава государства в своем послании. Английский является универсальным языком Первой мировой. В истории нашей страны большая роль принадлежит английскому языку, который приобрел международный характер для понимания социально – экономических, государственных и национальных наций. Многие страны мира говорят по-английски. Поскольку этот язык является глобальным языком в современном мире, он играет важную роль в Казахстане и имеет большое значение в будущем.

Для подъема одного шанырака не нужно три ствола. С одной стороны шанырака, поднятый одним стволом, упирается в уыки, что обеспечивает его прочность. Наш золотой стержень , наш пьедестал- казахский язык, а со всех сторон другие языки, как уык, поддерживают государственный язык. Но некоторые из нас по-разному относятся к процессу трёхязычия. Причина кроется в непонимании смысла этого слова. Некоторые из них положительно относятся к этому направлению, а кто-то высказывает свои возражения.

В частности, политолог Т.Абдуали отметил: «Мы очень переживаем, когда глава государства ставит вопрос о глобализации. Глобализация - это, проще говоря укрепление наших отношений со странами, достигшими высокого уровня. Один из них- языковая коммуникация. Для этого необходимо прививать молодежь к изучению английского языка, который является языком международного общения. Его потребность остро

ощущается со временем»,- далее преподаватель Т.Танирбергенова продолжает « Английский язык не мешает изучению казахского языка, надо только понять. Потому что английский язык не конкурирует с государственным.

Знание английского языка, признанного проводником мировой глобализации, языком глобализации – это необходимость для Казахстана, который начал завоевывать свое место на мировом уровне, эффективно вступая в контакты с англоязычными странами.

В Послании народу Казахстана стратегии «Казахстан-2050» -новый политический курс состоявшегося государства глава государства подчеркнул, что мы должны сделать рывок в освоении английского языка. Следовательно, без знания английского языка мы не сможем в полной мере добиться формирования конкурентоспособной, достойной современного человека. Казахстан наиболее продвинутый из сопредельных государств, стремится к многоязычию, чтобы не ограничиваться современными достижениями. Ведь важнейшим из шагов, которые приведут нашу страну к возможности продемонстрировать миру уровень квалификации, грамотности и уравновесить наши окна с гигантскими государствами, является полиязычие.

Где бы мы ни находились, мы всегда слышим английский. Этот язык является глобальным для всего современного человечества. Людям важно иметь общий язык, чтобы объединить друг друга. В мире много языков, но в том числе на пяти говорят многие: китайский, английский, испанский, хинди, русский. Из всех самым популярным считается английский. Хотя английский не является родным языком, газеты или радио на этом языке имеют значение во многих зарубежных городах. Большинство молодых людей изучают английский язык в школе и в высшем учебном заведении, в то время как большинство взрослых учатся путешествия по англоязычным странам. Кроме

того, английский является международным языком молодежной культуры. Молодые люди по всему миру поют песни известных английских певцов.

В современных школах английский язык преподается как обязательный предмет. С недавнего времени английский язык начали преподавать как основной предмет в таблице с 1 класса. Почему мы начали изучать иностранный язык в раннем возрасте? Или переводить тексты, приведенные в книге? Или для того, чтобы понять слова нашего учителя и получить за это хорошую оценку? Может быть, для того, чтобы понять граждан других зарубежных стран и поговорить с ними на разные темы?

Сегодня, в эпоху глобализации, человек, знающий много языков, занимает особое место в обществе. Всем нам известно, что изучение другого языка, овладение им в совершенстве – это, прежде всего особая роль в международных отношениях. Язык – живет и развивается вместе с народом.

До недавнего времени английский язык был просто школьным предметом. А сегодня английский - это необходимость. Многие родители понимают важность английского языка и пытаются найти эффективные способы обучения детей. К эффективным способам относят: уроки, языковые курсы, школы и возможности интернета. Английский язык имеет большое значение для школьников. Он помогает развивать у ребенка умственные способности, логическое и абстрактное мышление, а также открывает ему большие возможности в будущем. Вы только представьте, вы поехали за границу отдыхать, а ваш ребенок сможет без проблем подружиться с детьми из других стран. Разве это не здорово?

Ученые считают, что дети, владеющие иностранным языком, более умны и внимательны. Современному образованному человеку необходимо знать хотя бы один иностранный язык, ведь образование, наука, спорт, экономика, бизнес распространяются не только в рамках одной страны. И без знания английского языка невозможно сотрудничество между народами разных стран. Во-первых, в наше время на международных конференциях,

выставках можно познакомиться с интересными людьми, культурой, традициями другой страны. Обмен учениками и студентами, международные стажировки - сейчас не редкость, а так же знание английского позволяет участвовать в подобных мероприятиях. Во-вторых, все значимые международные спортивные соревнования, в том числе олимпийские проходят на английском языке. В-третьих, знание английского языка дает отличную возможность для материального достатка и карьеры. Вы можете вести бизнес совместно с зарубежными партнерами и участвовать в различных переговорах без чьей-либо помощи.

К сожалению, не все люди осознают важность данного языка. Я, как и все школьники раньше думала, что данный язык мне никак не пригодиться, и особого интереса к нему не было. О чем я очень сильно пожалела, когда оказалась в старших классах. Но как говориться учиться никогда не поздно. Я всегда мотивировалась людьми, которым не составит труда высказать свои мысли на английском языке. Они могут спокойно заговорить с людьми из других стран, могут поговорить с ними о чем угодно. Но для этого они столько трудились. Наблюдая за нынешней молодежью, я могу сказать, что интерес к английскому языку довольно вырос.

Сейчас довольно таки развитое время, когда молодёжь стремится больше развиваться не только материально, но и духовно. Многих подталкивает к изучению английского языка интерес, кто-то хочет много путешествовать, некоторые переезжают за границу. То есть у всех есть какая то цель, ведь без цели нельзя ничего достичь. Цель в изучении английского языка играет решающую роль. Именно она заставляет нас проводить свободное время наедине с обучающим материалом, а не в шумной компании друзей. А если у цели есть еще и временные рамки, мы можем творить чудеса и осваивать огромные объемы информации в кратчайшие сроки.

Одним из самых главных факторов для изучения английского языка является профессиональная необходимость. На какую работу вы бы не

устроивались, вероятней всего, столкнётесь с графой «Иностранные языки» что будет огромным плюсом для вас или даже одним из условий. При сегодняшней конкуренции на рынке труда эта графа может сыграть в вашу пользу, если вы знаете иностранные языки. Конечно, знание языка не гарантирует получения хорошей работы, но при одинаковых профессиональных навыках, знание иностранного языка является огромным плюсом. Поскольку английский язык считается языком бизнеса, то большинство компаний требуют от работника знание именно этого языка. Что интересно эта тенденция распространена по всему миру и очень часто бывает, что партнеры по бизнесу из стран, для которых английский язык не является родным, переговоры ведут именно на нем. Сейчас есть много международных компаний, а также компании, которые сотрудничают с другими странами. Еще одним важным стимулом для изучения языка является возможность получить должность переводчика.

Сделав опрос у своей группы больше 80% без колебания ответили, что английский язык нужен и некоторые, как и я в том числе, пожалели, что не начали изучать его раньше.

Таким образом, можно сделать вывод, что сегодня мир не стоит на месте. Выходят новые открытия, технологии. Поэтому очень важно знать международный язык. На сегодняшний день человек как личность должен развиваться в самых разных сферах. У каждого из нас могут быть свои причины в изучении английского языка, но он является важной составляющей современного успешного человека. Поскольку этот язык является глобальным языком в современном мире, он играет важную роль в Казахстане и имеет большое значение в будущем, как для страны, так и для молодежи.

Литература:

- 1.<https://infourok.ru/azirgi-zamanda-ailshin-tilin-biludi-maizdilii-3013736.html>
- 2.<https://stud.kz/referat/show/76456>

А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ, Тілдерді дайындау орталығының
меңгерушісі м.а, ,ф.ғ.к.

Журсиналина Г. Қ.

А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ, экономика және құқық институтының
1 курс студенті **Қуанышбаева Линара**

Көркем мәтіндегі прагматикалық сипат туралы

Көркем мәтінді зерттеудің психоллингвистикасы соңғы кездерде қарастырыла бастады. Қазіргі қазақ көркем мәтіні арнайы психоллингвистикалық зерттеу нысаны бола қоймаса да, кейбір зерттеулерде оның кейбір қырлары азды-көпті айтылып жүр. Қазақ психоллингвистикасы бір кездері М.Мұқановтың еңбектерінде қолға алынған болатын. Оның кейбір мәселелері Қ.Жұбановтың зерттеулерінде де қарастырылды. «Сөйлеу кезіндегі іс-әрекеттің созылыңқылығы мәселесі... Қ.Жұбанов еңбектерінде алғаш сөз етілген» [1,26-16].

Қ.Жұбановтың пайымдауларына сүйенетін болсақ, «Кітаптың сөзі қисық болсын, дұрыс болсын, қалай жазылған болса, солай оқылады, қалай оқылса, солай түсініледі немесе түсініксіз күйімен қалып қояды. Мұнда жазған кісіден қайта сұрап алу мүмкіншілігі болмайды. Жазылған сөздің бөлшек-бөлшегін және тыныс белгілерін өте сақтықпен өз орнына қоймасаң, мұнда оның олқысын толтыратын ым да, дыбыс әні де жоқ. Сондықтан, әсіресе, жазылатын сөздің қалай құралу тетігін білу қажет»[2,581-148]. Мәтіннің оқырманға әсері туралы Қ.Жұбановтың бұл ойларының жалғасын М.Мұқановтың зерттеулерінен көруге болады. Оның мәтінді адам ойының айнасы, ол адамның ойын түзетеді дегенде ол сөздің энергетикасы, ақпараттық күші, эстетикасы туралы пайымдаған болатын. М.Мұқановтың берген ақыл-кеңестерінің мәтін талдау әдістемесін жасауда дидактикалық маңызы өте зор. Бұл орайда көркем мәтіннің терапиялық және энергетикалық әсері туралы арнайы зерттеуді қажет ететінін айту керек. Мәтіннің жасалу механизмі мен моделі, әсері Л.С.Выготский, М.М.Мұқанов, Т.М.Дридзе, А.А.Леонтьев, И.А.Зимняя, Н.И.Жинкин, А.Р.Лурия, Л.В.Сахарный, А.М.Шахнарович т.б. еңбектерінде біршама зерттелді. Осы зерттеулердің

арқасында кез келгеннің мәтіннің жасалу механизмі негізгі үш сатыдан тұратыны анықтау мүмкін болды:

- 1) мотивация және ондағы негізгі ой;*
- 2) оның жүзеге асу жоспары;*
- 3) жүзеге асу жоспары мен негізгі идеяның үйлесуі.*

Кез келген әрекеттің мотивациясы болатыны белгілі. Мотивация мәтіннің жасалуының бастапқы сатысы әрі алғышарты болып табылады. Адам сөйлеген кезде мәтін жасауды көздемейді, мәтін танымдық мақсаттан туатын немесе өзгеге әсер етіп, өзінің ішкі сезім толқынысын сыртқа шығару мақсатынан жасалатын сөйлеу әрекетінің жемісі, нәтижесі болып саналады. Мотив кейінгі сөйлеу механизмдерін іске қосып, оған іштей серпін береді. Мотивация сатысында адамның кімге және не айту керектігі жөніндегі ішкі жоспары құрылады. Мәтіндегі негізгі ой автордың концепциясын белгілейді. Сөйлеушінің мақсатына және негізгі ойдың берілуіне қарай мәтіндер психолингвистикалық тұрғыдан үш топқа жіктеледі:

-ақпаратты жеткізу мақсатын көздейтін ақпараттық мақсаттағы мәтіндер;

-мақсаты айқын – практикалық, танымдық, қатысымдық әрекеттерге итермелейтін, соған ықпал ететін мәтіндер;

-аффективті әсер ету мақсатындағы эмоционалды мәтіндер.

Мотивацияның және негізгі ойдың жүзеге асу сатысында мәтіннің іштей жасалу механизмдері енді сыртқа бағытталады. Бұл сатының жүзеге асуына келесі факторлар әсер етеді: сөйлеу әрекетінің мақсаты, реципиенттің қатысымдық портреті. Осы екі факторға байланысты әр мәтіннің мазмұны мен формасы сұрыпталып, белгілі бір түр, стильдік сипат алады.

А.И.Новиковтың ойынша, мәтіндің қабылдануының өзіндік табиғаты бар, мәтін ол мағыналардың бірізділігі және ол адамның сезу мүшелерін тітіркендіру арқылы әсер етеді. Ғалымның ойын жалғастырар болсақ, мәтінді қабылдау негізгі сатыдан тұрады: «Первый из них связан с

непосредственным восприятием материальных знаков. На втором этапе осуществляется переход от образа языкового знака как материального объекта к образу его содержания. Оба эти этапа сопровождаются осмыслением, пониманием воспринимаемого материала» [3,35].

Л.В.Сахарныйдың зерттеулеріне сүйенетін болсақ, мәтіннің қабылдануына ондағы тірек сөздер ұйытқы болады, себебі тірек сөздер сананың қызметін іске қосатын негізгі информатор, негізгі қоздырғыштар сияқты болады. Негізгі тірек сөздердің ассоциативтік тұтастығын құру мәтін мағынасын түсінуге жол ашады. Мәтінді мазмұндағанда да айтушы оны сөзбе-сөз емес, негізгі оқиғаның желісін керекті сөздермен баяндап бере алады. Оқиғаны баяндауда айтушы өзі тірек сөздерді іріктеп (ол санада автоматтанған түрде өтеді), қажеттісін ғана қолданады. Л.В.Сахарный өзінің жүргізген тәжірибелерінің нәтижесінде, мәтін адамның санасында негізгі тірек сөздердің жиынтығы түрінде сақталатынын дәлелдейді. Тірек сөздер мәтінге қатысты негізгі ақпараттарды өз бойына жинақтап, сыйдырып тұрады. Ол мәтін туралы ақпараттардың сигналдары сияқты болады. Мәтін мазмұнын баяндауда осы сигналдардың бойындағы ақпараттар толыққанды сипат алып, тілде көрініс береді. Бұл үдерістің нақты мәтін түрлеріндегі көрініс әлі де арнайы зерттеуді қажет етеді. Көркем мәтіндердің психолингвистикалық сипаты жалпы мәтінге тән белгілерге ие болғанмен, оның тілдік болмысы бөлек. Ендеше оның қоздырғыштары да, оған әсер ететін факторлардың басқа да түрлері болуы хақ. Сондай-ақ, сана қызметі мен түрлерінің өзіндік ерекшеліктерін анықтау, санадағы көркем ойлау үдерісін зерттеу де өзінің шешімін күтіп тұрған мәселелердің бірі болып табылады. Дегенмен, мәтіннің жасалуы мен қабылдану үдерісіне қатысты зерттеулердің дидактикалық маңызы өте зор.

Мәтін адамның сөйлеу әрекетінің жемісі болғандықтан, оның антропоцентрлік маңызы арта түседі. Адамның танымына қатысты зерттеулерде «таным мен тіл адам проблемасының өзегі – дара тұлға

тұжырымдамасы» [4,140-160]. мәселелерімен тығыз байланыста қарастырылып, жеке адамға тән терең психикалық құрылымдарды сөз мәтін арқылы анықтау көзделді. Адам болмысына тән «қуат» - энергия көзі көркем мәтіндерде айқын көрінетінін ғалымдар ежелден байқаған. Іштегі қуаттың тіл арқылы сыртқа жол табуы мәтіннің тек адамның сөйлеу әрекетінің нәтижесі – салдары болып қана қоймай, оның себебі де бола алатынын көрсетеді. Ю.В.Казарин бұл туралы ойын поэтикалық мәтіндермен байланыстырып: «поэтикалық мәтін – бұл сөйлеу әрекетінің нәтижесі, жүзеге асуы емес, адамның сөйлеу қабілеті мен әрекетінің жүзеге асуына түрткі болған басты себебі» деген пікір айтады [5,5-43]. Поэтикалық мәтінге тән «қуат көзінің», әсердің көркем мәтіннің барлығында болатыны хақ. Ол оның тілдік табиғатынан көрінеді. Әдеби туындыдағы мәтіндердің көркемдік қызметі мен жалпы тілдің эстетикалық қызметі туралы айтқанда, оның тілдің жалпы жүйесімен салыстырғанда метаморфты қасиетке ие болып келетінін ескеру керек. Адам болмысын сипаттайтын оқырманға, авторға әсер етуші «қуат көздері» тіл бірліктерінің барлығына тән, дегенмен олар мәтінде, яғни сөйлеуде, сөйлеу әрекеті кезінде толығымен іске асады. Оны Ф.де Соссюр тілдің әрі жеке, әрі әлеуметтік санаға қатыстылығымен түсіндіреді: «...речевая деятельность многообразна и разнообразна; протекая одновременно в ряде областей, будучи одновременно физической, физиологической и психической, она, помимо того, относится и к сфере индивидуального, и к сфере социального» [6,13]. Ал Бодуэн де Куртенэ жалпы тіл құбылыстарын оның қоғамдық қызметімен де біртұтастықта алып қарастыру керектігін айтады: «настоящей причинной связи явлений языка... следует искать, с одной стороны, в индивидуально-психических центрах отдельных людей как членов известным образом оязыковленного общества, с другой же стороны, в социально-психическом общении членов языкового общества» [7,62-73]. Ал Э. Бенвенист кез келген тіл бөлшектеріне тән мағына тілде жасырын, яғни статикалық күйде өмір сүреді де, ол тек

сөйлеуде ғана ашық көрінеді дейді[8,72]. Компаративтік лингвистиканың өкілдері шығу тегі әр түрлі тілдердің арасындағы грамматикалық жүйелердің ұқсастығы барлық тілдерге тән «тілдік қуат көздерінің» ортақтығымен бірге, оның антропологиялық қасиетін де көрсетеді дейді. А. Мейе «тіл бұл зат емес, ол әрекет» дегенде де тілге тән «қуат көздерінің» таңбалық, антропологиялық, әлеуметтік қасиетінен туындайтынын меңзеген.

Құрылымдық-семантикалық зерттеуде мәтін автордың шығармашылық әрекетінің жемісі, нәтижесі түрінде көрінсе, психолінгвистикалық зерттеуде автор мен рецепиенттің өзара қатынасы, ал **прагматикалық зерттеуде** автордың рецепиентке арнайы тіл құралдары арқылы мақсатты түрде әсер етуіне бағытталған сөйлеу әрекеті ретінде ұғынылады. Белгілі прагматистердің еңбектеріне жүгінер болсақ, тіпті кішкентай баланың айтқан бір сөзі онтологиясы тұрғысынан қарастыратын болсақ, әрекет болып табылады және оның адамға қатысымдық әсер ету қасиеті бар. Кез келген әрекеттің негізсіз, мақсатсыз болмайтыны сияқты, прагматикалық зерттеуде адамға мақсатты түрде жұмсалып, әсер етіп тұрған тіл бірліктерінің қызметі мен сапа-қасиеттері зерделенеді. Осы жағынан келгенде, ол стилистикамен үйлесіп прагмастилистикалық зерттеулерге жол ашады.

Мәтінді когнитивтік зерттеу ХХІ ғасыр тіл білімінде қарқын алып дамып жатқан сала деуге болады. Когнитивтік тұрғыдан келетін болсақ, көркем мәтін ақын-жазушының жеке-авторлық өмірлік көзқарасы мен дүниетаным картинасы ретінде қарастырылады.

Прагмалингвистика коммуникативтік іс-әрекет туралы ғылым ретінде тіл ғылымының басқа салаларымен органикалық байланыста болады. Прагмалингвистика шынайы қарым-қатынастың субстанционалдық-функционалдық қасиеттерін, адамның коммуникативтік іс-әрекетінің ауызша (дискурс), жазбаша (мәтін) екі формасын қарастырады. Нақты қарым-қатынас жағдайындағы тілдік және сөйлеу тұлғаларының, бейвербалды амалдардың вербалдануын, өмірлік жағдаяттарда адам

таңбалар арқылы өзінің ой-пікірін тыңдаушыларына немесе оқырманына қалай жеткізе алатынын зерттейді. Ч.У.Моррис, Р.Стольников, Н.Д.Аруланова, Ч.Стивенсон, Ф.Кифер, В.Г.Гайа Е.В.Падучева т.б. прагматика теориясын зерттеушілер тілдік таңбалардың әр түрлі деңгейлерін ғана қарастырмайды, сөйлеу қарым-қатынасының барлық параметрлерін, таңба мен оны қолданушы адам арасындағы қарым-қатынасты зерттейді. «Прагматиканы динамикадағы мәтін – дискурсты оны дүниеге келтіруші адаммен байланыстыратын ғылым деп атауға болады» [8,7]. Прагматикалық тұрғыдан көркем мәтін жазба мәтін болса да, әдеби-эстетикалық қарым-қатынасқа қатысушы – автор мен оқырманды байланыстырушы әрекеттің бір түрі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Ж.Сұлтан. Тілтанымдағы антропологиялық парадигманың Қ.Жұбанов мұраларындағы көрінісі. Филол.ғ.канд.автореф. А, 2007. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе МемУ. 26б. 16-б.
2. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. А.: Ғылым, 1999. 581б. 148-б.
- 3 Новиков А.И. Семантика текста и ее формализация. М., 1983. 35-б.
- 4.Жаманбаева. Қ. Тіл қолданысының когнитивтік негіздер: эмоция, символ, тілдік сана. А, Ғылым, 1998. 140б. 16-б
- 5.(Ю.В.Казарин. Филол.анализ поэт.текста.М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2004. 432с. 5-беттен). (Ю.В.Казарин. Филол.анализ поэт.текста.М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2004. 432с. 5-б
- (Ф.де Соссюр. Курс общей лингвистики // Введение в языкознание. Хрестом. М, 2000. 13-беттен).

PATHOGENIC TEXT AS A TOOL OF MASS MANIPULATION

Annotation. Certain texts can be considered pathogenic. The article deals with the problem of pathogenic texts and their main characteristics. The main features of pathogenic text have been analysed in the article. The ways of the pathogenic text neutralization have been suggested.

Key words: pathogenic text, symptoms of the pathogenic text, manipulative influence of the text.

Introduction. The person in society acts as the consumer and the creator of various information. The information published in the form of the text has the greatest influence on any person. Consumers of this type of information think that it is more convincing, because it is not transmitted orally, but recorded in writing. Each piece of information should be checked several times, comparing facts from different sources to ensure its accuracy. To believe data from only one (often not entirely reliable) source of information, is a big mistake.

A serious threat to information and psychological security are pathogenic texts that "cause or may harm the moral and mental health of an individual, nation, state, humanity", are of poor quality, contain mechanisms that force the reader to waste their time [2, p. 61]. It is a negative effect on the "consumer of the text", a negative perlocutionary (influence on the consciousness and behavior of the addressee) effect of the text. However, the concepts of "pathogenic" and "harmful" should be differentiated. Pathogenic, as a rule, is always harmful, but harmful is not always pathogenic. For example, a conviction that is harmful to the offender is not a pathogenic text for the society.

Object and research methods. The object of our investigation is works of Ukrainian linguists in the sphere of different types of texts. The subject of our

research is pathogenic texts. The aim of our research is to analyse the nature of pathogenic texts, their main features and impact on society; find out about the ways of neutralization of pathogenic texts in printed media.

The first researchers of pathogenic texts are Ukrainian linguists B. Potiatynyk and M. Lozynsky, who published the book "Pathogenic text"; the signs of pathogenicity of advertising in the Ukrainian media were studied by M. Kitsa; pathogenicity criteria were analysed by L. Massimova and N. Lishchynska.

Results. Defining the pathogenicity of a text depends on legislative and ethical norms in the country. In this regard, a text can be considered pathogenic that is prohibited by law and does not fit into the dominant social morality. According to F. Batsevykh, the pathogenic texts:

- are aimed at undermining faith in God;
- are aimed at undermining national and state interests;
- threaten global security;
- threaten public morality;
- have a harmful psychological impact;
- lead to neglect of fundamental human rights and freedoms [1, p. 153].

The phenomenon of pathogenicity is also observed in advertising, the texts of which are harmful to humans because they are based on suggestions (subconscious influence, hypnosis). In view of this, a pathogenic text can be called a text that causes, or, according to experts, can harm the moral and mental health of an individual, nation, state, humanity.

Symptoms of the pathogenic text, according to Ukrainian journalist and linguist B. Potiatynyk, are:

- deteriorated perception of new, especially contradictory information, focusing on certain information as the only correct one; paranoid obsession with a certain text;
- reduction of the moral and psychological level of functioning of the

individual. However, these features are not subject to a clear criterion and are largely subjective.

H. Lishchynska argues that signs of pathogenicity should be sought at the textual level and highlights the dominants of content and format text.

Most researchers of pathogenic text tend to believe that the most important and influential sign of pathogenicity of texts is manipulative influence, because the content of such texts is often designed to motivate a person to certain actions, even if these actions may be harmful. By reading plain text, we get the information we need, and pathogenic text acts not just as a source of information, it has certain features used to influence, persuade, and sometimes force people to radically change their views and beliefs. Therefore, it is appropriate to identify the following main features of the pathogenic text:

- coherence: a pathogenic text created to convince someone must have a logical structure, a clearly defined topic that could capture the largest audience, facts (which are often in such texts are untrue or fictional);
- relevance: pathogenic text, if created for the purpose of exposure, should touch on a relevant topic that relates to recent events or events that are to occur;
- manipulative influence - a sign by which the consciousness of most people is directed in a direction that is beneficial to certain people (advertisers, manufacturers, information manipulators, etc.);
- selfishness: usually pathogenic texts are created, distributed by those people whose purpose is material gain, personal interest, the desire to enrich in any way;
- intimidation: "letters of happiness", spam, fake information - these are pathogenic texts that contain elements of intimidation: if a person does not disseminate certain information, then something bad will happen to him [3, p. 19].

Often these features are combined in the text or used all at once. With their help, a powerful pathogenic text is created, which manipulates our consciousness, allows us to control our decisions, will, beliefs. Pathogenic text is often written in a

journalistic style, which allows you to explore, summarize and interpret important socio-political issues in their own opinion, in order to influence public opinion, using the means of emotional influence. Pathogenic texts have a great influence on our consciousness and subconscious. "The harmfulness of such texts is that they teach to consume information without any effort, thus developing the habit of uncritical perception of texts". The environment of distribution of pathogenic texts depends on where the text was created and where it functions, i.e. on the information environment of the text. It should be noted that the pathogenic text is the information weapon of today, which means that the greatest environment for its existence and dissemination will be the information sphere.

The media (magazines, newspapers, commercials and leaflets) have a significant impact on people because they disseminate information about all events, news that take place in the country and the world. And not infrequently, thanks to the media, people's minds are manipulated.

Well - known doctor of philology, professor Borys Potyatynyk identifies two options for neutralizing pathogenic text: 1) organizational, which stipulates controlling information flows through certain organizational measures - censorship, protectionism (protection of aesthetic, moral, intellectual texts, etc.); 2) alternative - competitive, which involves the neutralization of pathogenic text by another - competitive text (neutralization, of course, occurs in the psyche of the "consumer" of the text). Accordingly, in practice, these two methods are often combined. They create unfavorable conditions for the pathogenic text, and the original, true texts are supported and encouraged morally and materially, thus displacing pathogenic information from the life of society[3, p. 134].

In order to neutralize the pathogenicity present in advertising, it is enough to impose censorship on the distribution of unacceptable commercials. Therefore, if the law prohibits the broadcasting of alcohol and tobacco advertising on television, then, accordingly, such advertising should not be broadcast even in the form of sponsorship etc. Pathogenic information begins to manipulate consciousness at the

moment when a person without any doubt believes in what is seen, heard and does not check the of the information received. Therefore, pathogenic text can function in the form of any information, and consumers can not always distinguish between harmful and useful. That is why it is worth paying attention to whether we become dependent on television, the Internet, the media, and all the information obtained should be checked by looking at information from several sources, not trusting only one source of information.

Conclusion. So, as we see, manipulation with the help of pathogenic text is quite common and successful, because there are many factors influencing humans. Often we do not even notice that manipulation is taking place, and easily trust advertisers, manufacturers. In most cases, the manipulation is due to advertising on television, because the impact on the visual and auditory perception of a person does not go unnoticed. Since pathogenic text has the greatest impact on people through the media, the consequence of such influence will be manipulation of consciousness, belief in the need for something, hidden benefits from distributors and producers of pathogenic text.

References:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф.С. Бацевич.—К.: ВЦ «Академія», 2004. —344 с.
2. Ліщинська Н. Патогенний текст як засіб масової маніпуляції [Текст] / Н.Ліщинська // Документ у збереженні індивідуальної / соціальної пам'яті: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 3 грудня 2015 року. —Тернопіль: ТНЕУ, 2016. — С.61- 67.
3. Потятиник Б., Лозинський М. Патогенний текст: монографія [Текст] / Б.Потятиник, М. Лозинський. —Львів: Місіонер, 1996. —296 с.

1. Batsevych F. S. Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky [The Principles of communicative linguistics]: Textbook / F.S. Batsevych.– K.: VTs «Akademiia», 2004. – 344 p. [In Ukrainian]
2. Lishchynska N. Patohennyi tekst yak zasib masovoi manipuliatsii [Pathogenic text as a tool of mass manipulation] / N.Lishchynska // Document in preservation of individual and social memory: The collection of scientific works: The materials of All-Ukrainian scientific practical conference, city Ternopil, December, 3, 2015. –Ternopil: TNEU, 2016. – p.61-67. [In Ukrainian]
3. Potiatynyk B., Lozynskyi M. Patohennyi tekst: monohrafiia [Pathogenic text: monograph]. – Lviv: Misioner, 1996. –296 p. [In Ukrainian]

Самойлов К.В., студент 2 курса ФИТ.

Научный руководитель:Фёдорова М.Л..

ст.преподаватель центра языковой подготовки

Костанайский региональный

университет им. А. Байтурсынова.

Политкорректность как языковое явление в США

Аннотация

В этой статье рассматривается политкорректность как часть явление в английском языке, необходимое для изменения некоторых слов, задевающих человеческое достоинство, расу, гендерную принадлежность. Также описывается, что это явление часто используется в интересах тех или иных политических групп с целью избежать реальных общественных проблем и кардинально изменить взгляды населения. Что касается переводческой деятельности, то распространение политкорректной лексики в английском языке требует от них знаний норм политкорректности и является необходимым условием для коммуникации в мировом обществе.

Ключевые слова: английский язык, политкорректность, культура, левые, консерваторы.

Введение

В некоторых странах, где английский является официальным языком, а именно в Соединенном Королевстве и Соединенных Штатах, Канаде, Австралии, наблюдается растущая тенденция к политкорректности в терминах языка и в общении с населением. Эта тенденция становится все более важной, поскольку мир, в котором английский считается глобальным языком, наиболее взаимосвязан, чем когда-либо. Более того, политкорректность стала обычным явлением не только в коммуникации, но также в педагогике и на работе. Умение пользоваться приемами политкорректности очень важно при для общения в академической и профессиональных сферах. Некоторые оспариваемые термины, по-видимому, действуют в первую очередь как ярлыки. Например, немногие люди будут счастливы назвать себя расистами. Такой взгляд на политкорректность - не редкость. Называть кого-то политкорректным - значит подвергать сомнению законность их ценностей, оспаривать их честность или обвинять их в интеллектуальной нечестности. По крайней мере, я могу так предположить. По этой причине политкорректность была описана как своего рода миф или «ложная конструкция». Гранат и Уллен в 2016 году определили это как позицию «отрицателя» в популярных и академических отчетах о политкорректности.

Объект и методика исследования.

Поскольку лицо Соединенных Штатов продолжает претерпевать быстрые демографические и культурные изменения, споры на почве политкорректности становится еще более .

Термин «политкорректность» трудно определить. Ноам Хомский когда-то определял это как «здоровое расширение нравственной озабоченности». Фраза «политически корректный», как полагает широкая общественность,

появилась примерно 50 лет назад, однако она появилась в журнале решения Верховного суда США в 1793 году в контексте дела «Крисхолм против Джорджии», в котором судья Джеймс Уилсон указывает, что было бы неправильно говорить «народ Соединенных Штатов», поскольку вместо этого следует заменить его на «Соединенные Штаты». Хотя термин «политкорректность» действительно обнаруживает некоторые ранние проявления в использовании языка, на самом деле он редко использовался до 1970-х годов. Этот термин основательно закрепился в 1970-х годах как своего рода самопародия, которую использовали активисты различных новых социальных движений и Новых левых в более широком смысле. Он был заимствован из английского перевода китайских коммунистических текстов, особенно текстов о Культурной революции, которые большинство в [Новых левых](#) считает доктринерскими и оруэлловскими. По мере того, как эта форма языковой защиты распространилась среди более широкого сообщества, она стала очень эффективным средством противостояния глубоко укоренившимся предрассудкам, заложенным в повседневных словах и выражениях. Помимо простой вежливости, политкорректность была «политической» в том смысле, что она была направлена на социальные изменения в то время, когда расистские, сексистские и гомофобные взгляды находили выражение в повседневном языке и не вызывали осуждения, даже если эти слова были унижительными по отношению к рассматриваемым меньшинствам. Некоторые выражения и поведение, критикуемые как политически некорректные, могли вызвать недоумение и гнев у обвиняемых. Почему открывать дверь женщине - это сексизм? Разве это не просто вежливость? Или это отражение патриархальной социальной структуры, в которой от мужчин ожидалось рыцарское отношение к «слабому полу»? Точно так же женщины были исключены из пабов, потому что их чувствительность должна была быть защищена. Реакция на политкорректность началась в Соединенных Штатах в начале 1990-х, когда

консервативные интеллектуалы начали использовать политкорректность, чтобы критиковать левых за навязывание своих взглядов другим и подавление инакомыслия. В университетах более традиционные предметы дополнялись или заменялись другими, посвященными феминизму, квир-политике, постколониальной истории и так далее. Ведущие консерваторы начали нападать на левых либералов за то, что они запретили изучение определенных тем. Вскоре политкорректность использовалась как уничижительное, не в последнюю очередь правыми шокирующими спортсменами, такими как Раш Лимбо.

Результаты.

На тенденцию распространения политкорректности «вылилась» обратная реакция, которая вызвала отклик у некоторых слоев населения, особенно среди белых мужчин, которые считали, что политика равного доступа дискриминирует их, и которые в целом чувствовали себя обиженными требованиями внести более глубокие изменения в традиционные взгляды и поведение. Подсознательный посыл отрицательной реакции заключался в том, что «вам не нужно плохо себя чувствовать, веря в то, что вы делаете, поэтому не слушайте морализаторов ПК». Отмена коннотации «политкорректности» была умным средством перевернуть моральные устои. Борьба за политкорректность имеет историческое значение. Если мы рассмотрим борьбу между левыми и правыми в англоязычном мире за последние пять десятилетий, станет ясно, что правые выиграли экономическую и политическую войну (неолиберализм, 1%, рост корпоративной власти, рост денежной политики и т. а левые выиграли культурную войну. Консервативных активистов поражение в культурной войне глубоко задевало. В

Соединенных Штатах стремление дать отпор объясняет резкий сдвиг вправо Республиканской партии с середины 2000-х годов. В нем объясняется, как Дональд Трамп, баллотирующийся на посту президента на платформе

политической некорректности, может «избежать наказания» за серию расистских и сексистских оскорблений, но при этом сохранить поддержку консервативных мужчин и [женщин](#) .

Заключение.

Мы считаем, что политическая корректность - важная идея, защищающая людей, уязвимых для дискриминации, но ее можно неправильно понять. Политкорректность призвана помочь нам использовать язык, который помогает, а не причиняет вред. Независимо от того, исходит ли дискриминация из расизма, гомофобии, сексизма, практический результат остается неизменным. «Быть политкорректным» просто означает, что вы понимаете, что ваши действия влияют на людей, уязвимых для дискриминации. Хотя иногда люди теряют над собой контроль и забывают, что означают определенные концепции, такие как «культурное присвоение», важно, чтобы мы все знали о последствиях наших действий и слов.

Литература:

1. П. Викстрём. Никто не является «политически корректным»: позитивные интерпретации политкорректности. – Карлстадский университет, 2016.
2. Кей М. Лоузи. Риторика «политической корректности» в США. - 1995.

Смаковая А.П., 4 курс ИЭП.

Научный руководитель: Сон М.А., преподаватель центра языковой
подготовки;

Костанайский региональный университет им. А. Байтурсынова

Analysis of the UK legal system as a reflection of mentality

Annotation. In this article, the peculiarities of the British mentality, the relationship between the legal system and the functioning of the mentality in society were examined. The history of the British legal system and the influence of the British mentality on its formation were the main points for research.

Key words: *mentality, peculiarities of the British mentality, history of the legal system, Great Britain, connection between mentality and the legal system.*

Mentality is the deepest level of individual and collective consciousness, including the unconscious; a set of stable, common in a social group, intellectual and psychological ideas and attitudes, which express the vision, belonging to it people of the surrounding realities and orienting the social behavior of the individual. Mentality expresses the style, character, method of group thinking, affects the state of mind and stable orientations of members of society, the perception of social life, the nature of their relationships, behavior and activities [1].

The mentality is formed on the basis of a single historical, cultural, social and economic development through the socialization of large human communities, united by a common social status, national unity, and the fact of territorial concentration.

Both the peculiar type of political subjectivity of the British and the national mentality has been formed over the millennium on the basis of natural genetic resources and cultural and historical potential.

The political mentality is always very simple and accessible to everyone's understanding if it grows on the foundation of natural culture. It is immersed in tradition, natural for understanding and is constantly implemented in political

practice. Mental consciousness is formed from the birth of a person and is formed throughout his life. Upbringing, education, political and socialization, political culture and participation, electoral behavior - all these moments have the impact on the formation of the political mentality of the people.

The political history of Great Britain differs from the classical history of most

European states because of its geographical location, which is separate from the Roman Empire, and, accordingly, the reception of Roman law that covered the rest of Western European countries did not occur in it.

The beginnings of English law as a system based on common law go back centuries. 1189 is considered to be the starting point in the history of English law, because from this date that English law appears as a system of common law, and not civil law: that is why the law is not codified into separate codes, and judicial precedents not only become recommendations for the interpretation of laws, but also take on the character of binding rules in subsequent proceedings [2].

One of the first European nationalisms of the modern era was English nationalism (1997), which "spoke" in a religious-political language, manifesting its special place in the world. The church-administrative split with Rome in 1534 at the initiative of the reigning monarch Henry VIII (1491-1547) became a kind of impetus for the development of a sense of uniqueness among the British [3].

England, taking the lead in Western Europe in breaking off relations with Catholicism, created a one-of-a-kind political system, which is characterized by such features as the absence of a constitution, a royal veto on laws, the principle of distribution of seats in parliament, the possibility of the existence of a "double parliament", the formation and functioning of House of Lords and House of Commons and so on. According to Harvard researcher J. Harske, the cardinal delimitation of continental Europe and island England is due not only to geographical and other reasons, but also to the difference in legal systems and traditions.

The adamant dogmatism of the British mentality is uniformly, totally and effectively implemented in global politics and in the pursuit of a liberal reorganization of the world order. The English legal system operates not only in the countries of the British

Commonwealth, but is widespread in the USA, Canada, Australia, New Zealand and Northern Ireland [4].

The "national effectiveness" of Britain's political and strategic influence is a testament to the persistence, flexible consistency and adaptability, pragmatic ethics and brutality of the British government, regardless of the change in its leadership.

The mental and political basis of the imperial strategy of Great Britain was inherited by the United States, as well as other members of the Anglo-Saxon brotherhood, developing, modifying and implementing it together with its "older brother" and mentor in modern geopolitics.

The Anglo-American mentality carries in itself special forms and foundations of the Christian confession of faith, which are its systemic origin [2].

The Anglo-American mentality, like any other, expresses the characteristic dogmatic attitudes of faith, thinking, will and the unconscious, unchanged for centuries and indisputable in their manifestations.

The phenomenon of mentality is defined as a dialectical synthesis of natural genetic resources, cultural and historical potential and religious and philosophical principles of the existence of peoples, nations and civilizations, reflecting their originality and uniqueness.

At present, in England, the custom continues to retain its importance, due to its centuries-old stability and public acceptance. The custom is still widely and effectively applied in various fields of activity, for example, in trade and navigation. Also of considerable importance are the customs that operate in large regions of the country or throughout England. Among them are the customs of merchant shipping, customs of ports, etc.

Based on this information in the article, we can conclude that the political system of Great Britain from its historical beginning was closely interconnected with the mentality of its people [5]. Everything in the country is done in the best way for the people. The British never betray their principles and proudly respect all their rights and obligations [6]. The national mentality of the British and their distinctive political subjectivity were formed on the basis of natural genetic resources, cultural and historical potential and took root through an unshakable adherence to the dogmas of island Protestantism for several centuries.

The cult of law in Great Britain as a socio-political technology is so characteristic of the British that it makes the law for them not a coercive norm, but a code of national mentality and behavior. "Legalization" is the style of English space control. Perhaps this is why Great Britain does not need a constitution, because there is a law within her and everywhere, and she herself is the embodied law.

English law is a system based on a competent combination of laws (statutes) and precedent; judicial interpretation of legislative norms is actively used. The English (general) system is characterized by flexibility and centuries-old application of regulations. But statutory rules change if technology or other economic changes require it.

Sources:

1. А. Акмалова, В. М. Капицын, А. В. Миронов, В. К. Мокшин. Словарь-справочник по социологии. Учебное издание. 2011. – Менталитет, ментальность// 6. <http://ponjatija.ru/node/15068> Дата обращения: 10.02.2021
2. Английское право // <https://www.mk-law.ru/blog/angliyskoe-pravo/> Дата обращения: 15.02.2021
3. Ракитянский Н. М. - Великобритания как суперсубъект глобальной политики в пространстве ментальных исследований/ Век глобализации. <https://www.socionauki.ru/journal/articles/1433127/> Дата обращения: 17.02.2021

4. Макаров В.Г. – Правовая система Великобритании//
<https://www.makaroff.com/pravovaya-sistema-velikobritanii/#:~:text=%> Дата
обращения: 17.02.2021
5. Государство и право Великобритании в Новое время // [# 710](https://studme.org/95614/pravo/gosudarstvo_pravo_velikobritanii_novoe_vremya) Дата обращения: 21.03.2021
6. Особенности британского менталитета // <https://lingua-airlines.ru/articles/osobennosti-britanskogo-mentaliteta/> Дата обращения:
23.03.2021

A. Fedorova, 4th year student

Peter the Great St. Petersburg Polytechnic University

Scientific adviser:

candidate of technical sciences,

associate professor S.Eliseeva

THE INFLUENCE OF THE DISCOVERY OF ACRYLAMIDE ON CONSUMER PREFERENCES OF THE "HEALTHY FOOD" PRODUCTS GROUP

Annotation. Acrylamide is labeled as a safety indicator by the International Agency for Research on Cancer as a carcinogen formed during the heat treatment of food products. Acrylamide reacts actively with nucleoproteins (DNA and RNA), which causes serious health problems. There is scientific evidence supporting the relationship between the content of acrylamide and diseases that affect the nervous system and cause cancer.

Keywords: acrylamide, Maillard reaction, heat treatment methods, consumer preferences, healthy food.

Introduction .Thermal culinary processing of food products and semi-finished products consists in heating them in order to bring them to a given degree of culinary readiness and ensure safety [1].

The most popular methods of heat cooking among consumers include frying and baking, which differ from other methods by the formation of the carcinogenic substance acrylamide during chemical reactions of amino acids and reducing sugars at temperatures above 120 ° C [2].

Acrylamide is a chemical substance known as acrylic acid amide, which is specifically used in the production of copolymers, which are subsequently used in the oil refining industry, agriculture, construction, paper production, etc. [3].

Many scientific researchers have agreed that acrylamide is found to be strikingly high in fried potatoes, potato chips, bread, cookies, processed instant cereals, and coffee (EFSA, 2015).

The discovery of acrylamide in some foods in 2002 caused concern among health-conscious lifestyle advocates, given that the toxic and potentially carcinogenic properties of the substance were previously established, causing irritation of the mucous membranes, damage to the nervous system, liver and kidneys.

Research object and methods. On 4 June 2015, the European Food Safety Authority (EFSA) published the first complete risk assessment of acrylamide in food. Experts from the EFSA Group on Contaminants in the Food Chain (CONTAM) confirmed previous estimates that acrylamide in food potentially increases the risk of cancer for consumers in all age groups [4]. Содержание акриламида наблюдается в следующих продуктах: картофель жареный, картофель фри, картофельные чипсы; хлеб промышленного производства; попкорн; печенье; кофе и т.д. Таким образом, установлено и доказано, что при тепловой обработке продуктов с высоким содержанием углеводов с высокой вероятностью образуется акриламид [5].

During the heating process, a chemical reaction occurs between amino acids and sugars (Maillard reaction), which is accompanied by the formation of a pronounced smell, color and taste for the fried or baked product. As a result of the reaction of aspartic acid with reducing sugars, the formation of acrylamide occurs,

which is then absorbed by the walls of the gastrointestinal mucosa, distributed throughout the body and actively metabolized. Glycidamide, one of the metabolites of acrylamide, is considered the primary cause of gene mutations and the occurrence of malignant tumors [5].

Today, one of the most important topics raised by society is considered to be a healthy diet. Every year, the number of consumers concerned about the increase in the incidence of the population increases [6]. Followers of a healthy lifestyle change their consumer habits, including giving up products that include harmful components, looking for alternatives, choosing high-quality products with a carefully studied chemical composition.

One of the possible solutions of consumers to include healthy foods in their daily diet is to change the usual methods of heat treatment to alternative and safe ones, especially relevant for baby food [7].

Due to increased activity, busy working hours, which is observed especially in megacities, and a number of other reasons, most of the population uses the services of restaurants, cafes, snack bars and other public catering enterprises, eating out.

It is worth noting that the discovery of acrylamide contributed to the active development of the segment of public catering enterprises specializing in healthy nutrition. The growth of the number of healthy food establishments in the world is about 30% per year.

Healthy food companies, taking into account consumer demand and the recommendations developed by Rospotrebnadzor, use sparing food processing technologies, such as drying, stewing, drying, cooking and minor grilling [8, 9].

The purpose of the work is to conduct a comparative analysis that reflects the dynamics of the development of enterprises specializing in healthy nutrition in the period from 2018 to 2021.

Research methodology-marketing analysis.

Results and discussion. The marketing analysis of the segment of enterprises specializing in healthy nutrition in the city of St. Petersburg was performed for the period from 2018 to 2021, the results are shown in Figure 1.

Within the framework of the study, the Central District of the city of St. Petersburg was chosen, since it is here that a large variability of public catering enterprises can be observed. The study showed that most enterprises specializing in healthy food operate in the cafe format, which once again confirms the fact that healthy food is a mass trend that is available to a wide range of consumers.

Results .The resulting analysis showed that the interest in healthy nutrition among the population is becoming more every year, this is confirmed by the active growth in the number of enterprises specializing in healthy nutrition in the city of St. Petersburg, namely by 34% in the period from 2018 to 2021. A slight decline is observed between 2020 and 2021, which can be explained by the impact of the pandemic on the stagnation in the catering sector.

Conclusion. In the course of the work, it was concluded that healthy food has become a public trend, which is actively developing within the HoReCa segment. Confirmation of this thesis is the growth of this segment in the market by 34%.

Список литературы

1. ГОСТ 31985-2013 Услуги общественного питания. Термины и определения. – М.: Стандартинформ.
2. Нормы и правила по снижению содержания акриламида в пищевых продуктах САС/RCP 67-2009, 2009. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/sh-proxy/en/?lnk=1&url=https%253A%252F%252Fworkspace.fao.org%252Fsites%252Fcodex%252FStandards%252FCXC%2B67-2009%252FCXP_067r.pdf (Дата обращения 10.03.2021)
3. Басаран, Б., & Айдин, Ф. Акриламид: скрытая опасность. Health, Food & Biotechnology, 2019.1(1), 113-117.

4. FoodDrinkEurope Acrylamide Toolbox, 2019. [Электронный ресурс]. – URL: https://www.fooddrink europe.eu/uploads/publications_documents/FoodDrinkEurope_Acrylamide_Toolbox_2019.pdf (Дата обращения 10.03.2021)
5. [Рекомендация Комиссии \(ЕС\) 2019/1888 от 7 ноября 2019 года о мониторинге присутствия акриламида в определенных пищевых продуктах](#) 2019. [Электронный ресурс]. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019H1888> (Дата обращения 15.03.2021)
6. Акриламид, содержащийся в пищевых продуктах, представляет потенциальную угрозу для здоровья. Информационная записка ИНФОСАН № 2/2005-Акриламид. – Женева, 2005. [Электронный ресурс]. – URL: https://www.who.int/foodsafety/fs_management/No_02_Acrylamide_Mar05_ru_rev1.pdf?ua=1 (Дата обращения 15.03.2021)
7. Федеральный закон от 02.01.2000 №29-ФЗ (ред. От 13.07.2020) «О качестве и безопасности пищевых продуктов» [Электронный ресурс]. – URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_25584/ (Дата обращения 15.03.2021)
8. Фединишина Е.Ю., Куткина М.Н, Иванов Е.Л, Смирнов Д.В, Елисеева С.А. Рекомендации по тепловой обработке различных видов кулинарной продукции в пароконвектомате // Питание и общество. 2006. № 6. С. 24.
9. Елисеева С.А., Куткина М.Н. [Инновационные технологии в производстве кулинарной продукции](#) / в книге: Инновационные технологии в области пищевых продуктов и продукции общественного питания функционального и специализированного назначения. Санкт-Петербург, 2012. С. 149–155.

СЕКЦИЯ 4. НОВЫЕ АСПЕКТЫ В ОБРАЗОВАНИИ, НАУКЕ И КУЛЬТУРЕ В РАМКАХ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»

Асанова Т.Д.. студентка 3 курса
Научный руководитель: Крупенкина Ф.А.,
старший преподаватель
Центра языковой подготовки;
Костанайский региональный университет
им. А. Байтурсынова

Actual problems of foreign language education and linguodidactics

Abstract: This article discusses the main problems of foreign language education. The characteristic features of the methods of teaching foreign languages are analyzed. The necessity of introducing a new technology for training specialists has been identified and justified.

Keywords: practical orientation, communication, professional interaction

Today, the education is one of the most important factors in the sustainable development of society, competitiveness and national security of the state. The quality of education is becoming a fundamental category of state policy throughout the world, the main guideline of international education policy of UNESCO, UN, and the European Union. In the Bologna process, aimed at creating a pan-European system of higher education, the quality problems of higher education occupy a critical place.

New types of training and educational institutions, updating of specialties and specializations of higher education, changing professional relations, intensify the search for a high-quality model of professional self-realization of a future specialist.

The training of a modern specialist in a technical university reflects not only the pedagogical proper, but also the general social features of the development of Kazakhstan, which create the prerequisites for the further effort of the role of

professional self-education in mastering the content of professional activities of a specialist.

Domestic higher technical school, for many years developed on the basis of the algorithmization of certain actions and training in the performance of specified operations. While today the problem of the relationship between the teacher and students in the new situation of the functioning of the domestic educational complex needs to be resolved. This requires substantiation of new forms, methods and technologies of professional interaction between teachers and students, which is based on the principles of initiative and self-realization.

The current demand for professionals of various specialties, possessing not only professional competencies, but also possessing foreign language communication skills in the field of professional communication, has revealed the inefficiency of language training for general educational purposes in higher education. Currently, higher education is dominated not by specialized training in a foreign language, but by the deepening of knowledge acquired at school.

This served as the basis to conclude that a high-class specialist should constantly develop his professionally oriented communicative competence. The focus of attention of a modern technique should be a guide to the development of a professionally oriented thesaurus by any specialist.

In modern conditions, a situation arises of the demand for new technologies for teaching a foreign language, corresponding to new goals and objectives. Language training, which focuses mainly on knowledge, is theoretical, while training with a focus on skills is more practical. In the system of higher professional education, as a rule, the basics of a foreign language are taught.

While the modern development of society dictates the need to teach a foreign language for a certain professional orientation, which is characterized by a practical orientation on certain skills, namely the ability to conduct conversations on professional topics, write resumes, business letters, communicate by phone, read professional literature, etc. All employers would like specialists to be able to

communicate effectively in a foreign language in the field of professional communication.

All participants in the pedagogical process of learning a foreign language for professional purposes, both teachers and students, recognize the fact that for professional communication, communication skills occupy a central place.

In the system of education in higher education, the role of studying a foreign language as a means of intercultural communication is growing. A foreign language in comparison with other academic disciplines is characterized by a specific correlation of knowledge and skills: the process of mastering it involves the formation of both speech skills and abilities, and language knowledge.

According to the results of a sociological study among students of non-linguistic universities, every second student considers knowledge of a foreign language as the most important condition for the development of a modern person and its integration into the world socio-cultural space, as well as a means of achieving a higher level of professional activity.

However, it should be noted that in relation to teaching a foreign language in a higher educational institution, we consider independent cognitive activity not as an organizational form of work, but as a set of actions: the interaction of the teacher and students in the process of acquiring scientific knowledge, skills and abilities through independent activity of students, which stimulates their activity in practical classes in a foreign language develops intellectual abilities, as well as communication needs, not only in domestic, but also on a professional level, thereby realizing intercultural communication function, which is to study a modern foreign language.

The early narrow professional specialization of students of technical universities, carried out in accordance with the curricula of the graduating departments, determines the goals and content of language education. In general, a foreign language program at a technical university determines the main purpose of training as practical knowledge of a foreign language, and practical knowledge, in

turn, means "the ability to extract information from texts in a specialty and to conduct a conversation on past everyday topics."

The principle of professionally-oriented training from the first days of study at the institute, which was one of the main principles of the methodology of teaching a foreign language in technical universities in the last four decades, turned the department of foreign languages into departments of special technical departments. The weak school preparation of most students forces the department of foreign languages to begin, in essence, learning a foreign language from scratch. And this study is conducted on difficult to maintain foreign material. As a rule, the initial diagnostic testing of first-year students shows rather weak knowledge and almost unformed abilities, both linguistic and speech.

The student's unpreparedness to study at the university according to the ministerial program, which is the same for all applicants, practically does not make it possible from the first day to conduct professionally-oriented training at the proper language and speech levels. A significant part of the training time has to be spent on repetition, systematization, and sometimes even the study of material provided for by the school curriculum. Teachers of a foreign language at a technical university have to direct their efforts to optimizing the learning process, adjusting the goals and objectives of training, finding new ways to organize their professional activities and using the most effective teaching methods and techniques.

Highlighting the specifics of the formation of cognitive independence of students in the process of mastering any educational category, whether it is grammatical concepts or lexical units, it is necessary to remember that the main purpose and means of implementing independent educational and cognitive activity in the study of a foreign language is foreign language speech activity. This emphasizes the role of a foreign language as one of the key disciplines in ensuring the successful socialization of a person in modern conditions.

At present, there is a problem associated with the fact that practical classes in a foreign language in technical universities are increasingly reduced to the study of grammatical phenomena and "training exercises for translating with a dictionary." The lack of language practice per se leads to the fact that when graduating from a university, the specialist does not have enough language skills. This in turn affects his further ability to work in foreign companies and their representative offices on the territory of the Republic of Kazakhstan, accordingly, his competitiveness and demand on the labor market are reduced. The value of a graduate of a technical university in the labor market in the context of the active development of international contacts of industrial enterprises in Kazakhstan is largely determined by the level of language training of a young specialist.

Mastering a foreign language also affects the student's worldview, enriching him with new information about the language and, through the medium of the language, about the world around him and himself. Therefore, in addition to practical, in teaching a foreign language, it is also planned to achieve educational, general and development goals. In the modern interpretation, the goal of teaching a foreign language is understood as developing the learner's ability to intercultural interaction and to use the studied language as a tool for this interaction. In this formulation of the goal of teaching a foreign language, all its aspects are interconnected: pragmatic, cognitive and pedagogical. The pragmatic aspect is associated with the formation of a communicative competency in the student, the cognitive one - with the use of a foreign language as a tool for understanding a different linguistic culture and, accordingly, as a means of developing intercultural competence and the individual as a whole. The pedagogical aspect provides for the development of such qualities of a bicultural personality as independence, activity, empathy. Learning objectives are a multi-level system, which consists of the ultimate goals by type of speech activity or competency, sub-goals of each year of study and the tasks of each specific lesson. Final goals control a hierarchy of intermediate goals and objectives that control all elements of the learning system.

The practical goal of training, therefore, is to develop communicative and speech skills among students and the skills underlying them in all types of speech activity that would ensure the satisfaction of their communicative needs.

Another reason that negatively affects the effectiveness of student learning is the lack of demand for a foreign language in the practical and intellectual activity of a person, which reduces interest in the subject and destroys the motivation to study it.

To organize an effective process of building skills for effective foreign-language communication, a training technology adequate to the conditions of professional activity is needed, based on both well-known and specific principles that ensure the feasibility and effectiveness of its study.

In this regard, attention should be paid to the possibility of using new technologies and approaches to teaching students a foreign language, in particular, it is possible to attract foreign lecturers. For example, under the Senior Specialist program, you can invite an American specialist for a period of 2 to 6 weeks to give lectures and conduct seminars.

But, unfortunately, at present, this opportunity is mainly used by private educational institutions, while public institutions do not have enough funds to attract them. This is due not only to the direct activities of universities and the imperfection of existing legislation, which is not provided for, or is provided for, but at a minimum, such an expense item - as an exchange of experience.

Thus, at present, the world market is beginning to put forward the highest demands on the competitiveness of domestic enterprises, and, therefore, on the competitiveness of each domestic specialist. Deep socio-economic transformations in our country, the development of the international division of labor, an increase in the level of complexity in the field of professional activity in connection with the total introduction of computer information technologies, in connection with the globalization of many technological and social processes, have led to the fact that the result of the specialist's professional activity is more and more depends on his

existing professional knowledge and skills, as well as on the specialist's knowledge of foreign languages, the significance of which increases with each passing day.

The current state of foreign language education in higher technical schools is not effective enough, since most of the classes are reduced to the study of grammatical phenomena and "training exercises for translating with a dictionary." A significant part of graduates of technical universities retains a low level of language training, which directly affects the effectiveness of professional activity. In order to change this situation, at our university students are offered such discipline as "Professionally-focused English", as well as "Foreign language for special purposes" as an optional component. Multilingual groups have been created where training is conducted in English, Kazakh and Russian languages.

REFERENCE

1. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 234 с.
2. Антюхова Е.Ю. Межкультурная коммуникация: социокультурный и лингвистический аспекты // 2-я международная научно-практическая конференция «Язык и культура». М., 2003.
3. Ломакина Т.Ю., Сергеева М.Г. Педагогические технологии в профессиональных учебных заведениях. – М.: Academia, 2008. – 288 с.

Аскарова Т.А. Қостанай аймақтық университетінің
1 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:Алтыбаева А. Б.,
аға оқытушы, гуманитарлық
ғылымдар магистрі
А. Байтұрсынов атындағы Қостанай
аймақтық университеті

Ыбырай Алтынсарин хаттары-тарихи дерек көзі.

Аннотация. Ғылыми жұмыста жеке адамдық дерек көздері ретінде хаттардың алар орны ерекше екендігі айтылады. Оларға өзіндік екершеліктеріне сай деректанулық талдау жасай білу арқылы әдебиетімізге қатысты мол мағлұматтар алуға болатындығы дәлелденген. Дала шамшырағы атанған Ыбырай Алтынсарин Қазақ жеріндегі ағартушылық ісі мәселелерін осы хаттар арқылы көтеріп,шешімін тауып отырған. Демек, ол сол дәуірдегі білім беруге қатысты мәселерді өз хаттарында түйіндеп,бүкіл халықтың тіршілігі үшін аянбай қызмет еткендігін дәлелдеп кеткен. Осы мақалада Ы.Алтынсариннің хаттары-тарихи дерек көздері болып табылатындығы зерттелген.

Кілттік сөздер : Хат, Пікір, Меңгеру, Шығарма, Халық , Ниет, Тағылым, Дос,

Ұстаз, Ағартушы, Ұлағат

Ыбырай Алтынсарин аңсаған тәуелсіздікке қол жеткізіп,ең озық дамыған 30 елдің қатарынан орын аламыз деп отырған қазіргі кезде ұлы ұстаздың шығармаларына деген сұраныс күннен күнге артып келеді. Әсіресе оның ашқан алты жылдық бастауыш мектеп үлгілерінің тиімді болу себебін түсінуге,шебер ұйымдастырушылық талантының құпиясына үңілуге, қажымас қайраткерлік тұлғасының қыр-сырын ұғынуға деген қызығушылық ұлғая тусуде. Міне,осындай қоғамдық сұраныстар мен тапсырыстарды қанағаттандыру мақсатында Ыбырай еңбектерін талдау міндеттіміз.

Ұлының аты ұлы. Ұлыға деген халық сүйіспеншілігі,құрметі қашанда ерекше. Ыбырай бабамыз да ұлы Абай,Шоқан секілді қазақтың қазақ болып

көгеруіне,өрлеуіне қолынан келгенше үлкен үлес қосты. Туған халқын “өнер-білім бар жұрттар” қатарына қосуды аңсап,басын тауға да,тасқа да соқты. “Желкілдеп шыққан көк шөптей” ел ертеңі жастарды оқуға үндеп,бар үмітін соларға артты. Ыбырай данамыз тек қазақтар үшін ғана емес,бүкіл адамзат баласына ортақ маңызы бар өшпес мұра қалдырды. Оны әр қырынан таныта беру-ұрпақтарының еншісінде.

Соңғы жылдары ұлы телефон,интернет,электрондық пошта секілді шапшаң хабар алмасу түрлері пайда болды. Алайда хаттың аты хат. Көкейіндегі елеп-екшеп,ойланып-толғанып қаламмен жазғанға не жетсін.

19 ғасырда өмір сүрген Ыбырай Алтынсарин шығармашылығының,хаттарының өзіндік ерекшеліктерінің болуы заңды да.

Сонау қиын-қыстау кезеңде қазақ жерінде білім беру саласында,оқыту әдістемесіне,балалар әдебиетіне,қазақ аудармасына тыңнан түрен сала білген Ыбырай бабамыздың өмірі мен қызметі – өшпес өнеге,шығармашылығы – тамаша тағылым. Сол тағылымды мол дүниелерінің қатарында хаттарын баса айтқанымыз жөн секілді. Бұл хаттарды оның авторын азамат,педагог,қайраткер ретінде жан-жақты тануға мүмкіндік беретін құжаттар кешені деп қарастыруға болады.

Ұлы ағартушымыз бүкіл өмір жолын мектеп ашуға жұмсап,ұйымдастыру жұмыстарына байланысты орыс достарына хат жазып,ақыл-кеңес сұраған.

Ерте заманда қазақ халқының дана адамдары,ойшылдары,ғалымдары,қаламгерлері бір-бірімен хат алысып,ой-пікір бөлісіп отырған. Осы дәстүрдің қазіргі заманда жоғалып бара жатқаны жанды қинайды. Ұлы педагог Ыбырай Адтынсариннің орыс ойшылдарымен араласуы,хат жазысуы тек тағлымға,ұлағатқа жетелейді.

Ыбырайтанушылардың зерттеуіне сүйенсек, Ыбырай Алтынсарин жазған хаттарының саны 92. Көпшілігін жақын досы әрі ұстазы,белгілі

шығыстанушы ғалым, профессор Н.И.Ильминскийге арнаған. Ильминскийге арнаған хаттарының біріндік былай деп жазады:

“...Менің оқу жұмыстарым, Құдайға шүкір, жаман жүріп жатқан жоқ. Барлық уездерде, қырдағы уездік қалаларда үш класты мектептер ашылды; бұларды мен енді қалалық үш класты мектептерге айналдыруды сұрап отырмын. Оның үстіне Торғайда қымбатты және адал ниетті Яков Петровичтің құрметіне “Яковлев мектебі” деп аталсын деп берген өтінішім бойынша соның атымен аталған қолөнер мектебі ашылды. Екі жылдан кейін Жаманқала оқытушылар мектебінен өзіміздің жас педагогтарымыз шыға бастайды. Сондықтан ел ішінен болыстық мектептер ашу үшін қазақ арасынан кедейлерден басқасынан, үй басына бір сом ақша жинау жөнінде осы жылдың басында бастықтардан және қазақ қауымдарынан сұраған едім: бұл іс қашір ойдағыдай шешіліп отыр”.

Мектеп ашу ісіне құрметті адамдарды ұйымдастырып, олардың қаржылай көмегін алуы да Алтынсарин тудырған мәдени ортаның, қазақтардың мәдениетке ұмтылғандығының бір белгісі. Сырттан келген, көзі ашық орыс мұғалімдері Алтынсариннің ақыл – кеңестеріне сүттей ұйып, онымен мүдделес, ниеттес болды.

Н.И.Ильминский Ыбырай атамызбен хат арқылы пікір бөліскен. Қазір оның бізге белгілі, мазмұны ерекше 29 хаттары бар. Кезекті бір хатында Н.И.Ильминский Ыбырайдың инабаттылығын, оқығаның, халық ағарту саласындағы қызметтерін, ой – өрісінің аса жоғары екенін дәлелдеу үшін Владимир Карлович Саблерге былай деп жазған:

“ Признаюсь Вам по секрету ,мое сердце отдано казахам, и моя кыбла, обращено в сакральную степь». Оның жүрегінен шыққан осы сөздердің шындығы мен адалдығын Н.И.Ильминскийдің болашақ іс-әрекеті мен қазақ халқының оқу-ағарту саласындағы достығына тигізген қолқабыс жәрдемінен көруге әбден болады. Ыбырай Алтынсаринді “ Душа моя Ибраш” – деп Николай Иванович әрдайым айтып жүреді екен. Ыбырай Алтынсарин

өмірінде Н.И.Ильминский үлкен рөл атқарған. Ол Алтынсариннің жақын достарының бірі.

Н.И. Ильминский қазақ тілін меңгеруге күш салады, тынбай ізденеді. “Қазанда жүріп қазақ тілін білуге мүмкіндік болмады,енді осы халықтың өзінде,тілін де білгім келеді.” – деді ол В.В.Григорьевке.

Н.И.Ильминскийдің “Алтынсарин туралы естеліктер” деп аталатын кітабының алғы сөзінде: “Мен Ыбырай Алтынсаринмен отыз жылға жуық,яғни 1859 жылдың қараша айының басынан таныс едім.

Мен оған ықыласымен берілдім,әсіресе оның орыс біліміне ерекше құмарлықпен ұмтылып,ол білімнің қазақтар үшін де керек екенін ешқашан есінен шығармайтындығын айырықша бағалайтын едім...

...Алтынсариннің мінез-құлқы мен адамгершілік қасиеттері өзінің ішкі сезімі мен көңіл-күйін тура және әсерлі етіп баяндаған хаттарында жақсы суреттелген. Бұл жөнінде оның маған 1860-1870 жылдары жазған алғашқы хаттары ерекше көңіл аударарлық. Бұл хаттарында оның білім жарығына деген ынтызарлығы,құштарлығы байқалады...” деген жолдар бар.

Ыбырай Алтынсарин өз халқын жан-тәнімен сүйген,халқының мәдениеті көркейіп өсуі үшін бойындағы бар күш-жігерін аянбай жұмсаған нағыз патриот. Ұлы ағартушымыз қай хатынжа болмасын,жеке мүддесін қозғап, жеке басының пайдасына шешілетін мәселеден бойын аулақ ұстаған. Баршамызға мәлім, Ыбырай Алтынсарин жазған хаттарын орыс тілінде жазған.

Ыбырай Алтынсарин қазақ балаларына білім мен тәрбиенің негізгі көзі-оқулық дем қарап,мазмұны бала табиғатына жақын,тақырыбы таныс әрі қызықты кітап шығару керек деп түсінеді. Барлық жазған еңбектерінде ерекше орын алатын – бұл қазақ,орыс тілдерін үйретуге арналған құралдар.

Қолданылған әдебиеттер

- 1.Атабаев Қ.Қазақстан тарихының деректанулық негіздері. Алматы:Қазақ университеті.-2002
- 2.Ыбырай Алтынсарин.Шәкәрім Құдайбердіұлы. “Қазақ энциклопедиясы” Бас редакциясы.Алматы,2007

- 3.Ы.Алтынсарин тағылымы: Әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер.
Құрастырған М.Жармұхамедов.Алматы:Жазушы,1991.
- 4.Рысбекова Г.Е. 19 ғасырдың 2 жартысы мен 20 ғасырдың алғашқы
ширегіндегі Қазақстанда Ы.Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен
ағартушылық қызметінің дамуы.Алматы 2001
- 5.Алтынсарин И. Записки о киргизских волостных школах// Алтынсарин И.
Собр. Сочинений в трех томах. Т.2.А.А.-1975
6. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы педагогикалық мұралары.
Алматы:Рауан,1991
- 7.Ыбырай Алтынсарин.Таңдамалы шығармалар.Алматы:”Ғылым”,1955.
- 8.Ыбырай Алтынсарин тағлымы.-Алматы:Жазушы,1991
- 9.Ы.Алтынсариннің тәлім-тәрбиелік мұрасы және қазіргі мектеп мәселелері
атты республикалық ғылыми-практикалық конференцияның баяндамалары
мен хабарламаларының тезистері.-Алматы:Рауан,1991
- 10.Ы.Алтынсарин және қазақ халқы мәдениетінің даму.Алматы,1984.

*Байжаркенова А.Б., 3 курс, История,
КРУ им. А.Байтұрсынова, г.Костанай.*

*Научный руководитель: Омарова З.К.,
старший преподаватель, магистр педагогических наук
Костанайский региональный университет им. А. Байтұрсынова*

Память-кладезь знаний

*Аннотация. Данная статья посвящена актуальной на сегодняшний день
проблеме: разрыве преемственности поколений, уходу современной
молодежи от истоков, потери духовной составляющей. Стоит отметить,
что в современном бурно меняющемся мире, где массированно насаждается
чуждая толерантность, попираются устои семьи, стирается человек как
самостоятельная личность, легко потеряться, потерять свою
национальную идентичность. И чтобы этого не произошло с нами, мы*

должны обратиться к своему историческому прошлому, к своим корням. К тому, что должно быть в нашей памяти на генетическом уровне.

Ключевые слова: память; шири; манкурт; всадническая культура; звериный стиль.

Человеческая память - уникальный дар. В истории развития человечества предпринималось немало попыток лишить человека данной способности, тем самым, оторвав его от корней и прошлого. В романе великого киргизского писателя Ч.Айтматова «Буранный полустанок» упоминается предание о том, как жуаньжуаны превращали пленных воинов в бессловесных рабов. *«Они уничтожали память раба страшной пыткой-надеванием на голову жертвы шири»*[1, с. 106]. Те, кому было суждено остаться в живых, перетерпев страшные пытки и мучения в безвольные существа с примитивными потребностями «Манкурта-раба, не помнящего своего прошлого» [1, с. 106]. Понятие «манкуртизм» применимо и для современного общества. Многие не знают историю своего народа, не интересуются прошлым своей страны. На первое место ставятся материальные интересы, помыслы людей максимально обращены на достижение личных благ. Забываются нравственные ценности, утрачивается духовность и сострадание к ближнему, что являлось отличительной чертой казахского народа. И поэтому, статья «Семь граней Великой степи» Елбасы нашего государства Нурсултана Назарбаева особенно актуальна и в настоящее время. В своей статье Елбасы продолжает тему модернизации общественного сознания, предлагая оценить наше историческое наследие через призму мировой истории, представляя новый взгляд на то, что называется историей, культурой, патриотизмом и духовностью. Читая статью Н.Назарбаева сердце наполняется гордостью за нашу Родину, и хочется особо остановиться на семи пунктах изложенных в ней. Знаем, что число «семь» имеет сакральное значение. Мы должны знать свою родословную до

седьмого колена, также существовал разработанный ханом Тауке свод законов «Жеті жарғы», поминальных лепешек тоже должно было быть семь.

Помним, в детстве, смотря художественные фильмы о крестоносцах или мушкетерах, мы никогда не задумывались о том, что одомашнивание лошади произошло именно на нашей земле, и степь подарила миру всадническую культуру. *«Что в планетарном масштабе произвело крупнейшую революцию в хозяйстве и в военном деле»[2].*

Бытует мнение, что казахи занимались только скотоводством и вели кочевой образ жизни, но это не так. В нашей степи была развита металлургия, было изобретено немало способов получения металла, о чем свидетельствуют археологические раскопки. *«Это свидетельствует о высоком развитии степных цивилизаций»[2].*

Жизнь наших предков неразрывна с природой. Тепло родной земли, неповторимый запах степных просторов, окружающий животный мир- все это вдохновляло их, и нашло свое воплощение в «искусстве звериного стиля». Об этом свидетельствуют множество находок , обнаруженных в Казахстане. Во время раскопок в Каргалинском ущелье, близ окрестности города Алматы 1939 году был найден клад со множеством золотых изделий, особый интерес представляет золотая диадема [3, с.315]. И в нашей Костанайской области найдены изделия в этом стиле, например погребения эпохи средневековья Надеждинка и Старый Наурузум(Аксуат) содержали серебряное зеркало с изображением рыб, а также плитка с изображением бараньей головы в могильнике Лисаковский [4, с. 83][5, с. 121]. Стал сенсацией, обнаруженный 1969-1970 года в Иссыкском кургане на территории Алматинской области воин-сак, именуемый Золотым человеком [3, с. 223]. Все эти находки свидетельствуют о высочайшем художественном уровне изделий созданных нашими предками. Надо отметить и то, что великие степные империи дали мировой цивилизации величайших ученых и мыслителей, Абу Наср аль-Фараби, поэта Кожы Ахмет Яссауи, мавзолеев

которого находится в городе Туркестан. В древней степи зарождались центры науки, архитектуры, искусства, оставившие неизгладимый след в развитии нашей культуры. Также, Казахстан являясь центром Евразийского материка, способствовал интенсивному развитию торговли, здесь пересекались караванные дороги, и Великий Шелковый путь проходил по нашей территории, соединяя юго-восточную Азию с Европейским континентом. Нужно отметить, что в XXI веке Великий Шелковый путь начинает обретать современное содержание, что дает новый виток в развитии торговли и укреплению международных отношений.

В советские времена гремела слава об алматинском апорте, и было научно доказано, что яблоки и тюльпаны в мире, получили свое рождение на нашей земле. По древним караванным путям наши яблоки распространялись по всему свету, и не зря один из красивейших городов юга нашей страны носит название «Алматы», что в дословном переводе означает «Яблочный». *«Предгорья Алатау являются “исторической родиной” яблок и тюльпанов»[2].*

Статья Н.Назарбаева направляет нас в познавательную экскурсию, в мир исторического прошлого нашего независимого государства. Заставляет остановиться и задуматься, что не хлебом единым жив человек, что помимо материальных благ в обществе существуют такие понятия, как патриотизм, уважение, доброта, любовь. Поэтому *«Создание объективной картины прошлого в этих условиях становится одним из главных факторов формирования общенационального единства, становления государственной идентичности РК»[6].* Статья акцентирует нас, молодое поколение, на том, что без знания своего прошлого, своей истории, своих корней мы будем лишены будущего. Елбасы призывает все общество, особенно молодежь, приобщиться к духовному миру своего народа, к его истокам, участвовать в сохранении и развитии исторического и культурного наследия. И я считаю, что каждый должен начать с себя.

Литература:

1. Ч.Айтматов «Буранный полустанок», 1987.-608 с.
2. Н.Назарбаев «Семь граней Великой степи»,2018.
3. Энциклопедический справочник «История Казахстана», «АРУНА»,2010.-631 с.
4. Сборник научных статей, посвященный 70-летию юбилею В.Н.Логвина «Древний Тургай и Великая Степь: часть и целое», «Костанай-Алматы»,2015.-530 с.
5. Э.Р.Усманова «Могильник Лисаковский I: факты и параллели», 2005.-231с.
6. «Концепция становления исторического сознания в РК»,1995.

Байсеитова М.Т,
Қостанай аймақтық университетінің 1 курс студенті
Ғылыми жетекшісі: Алтыбаева А.Б,
Аға оқытушы, гуманитарлық ғылымдар магистрі
А. Байтұрсынов атындағы Қостанай аймақтық университеті
ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВ – ДАРА ТҰЛҒА

Аннотация: Жамбыл Жабаев өзінің ғасырға жуық ғұмырында тау мен даланы жырлады. Поэзия әлеміндегі туған халқының мақтанышы, әлемдік деңгейдегі жыр алыбына айналды.

Кілттік сөздер: ақын, дарынды, өлендер, патриот, айтыс, естеліктер.

Қазақтың халық поэзиясының алыбы Жамбыл Жабайұлының есімі бүгінде дүние жүзіне мәлім. Ғасыр жасап екі заманның бірдей куәсі болған ақын өз тағдырын туған халқымен тұтастырып, оның бар өмірін биік мұратын, мұң-мүддесін жырына арқау етті, дәстүрлі қазақ жырын жаңа дәуірдің талап-тілектеріне орайластыра, жаңарта, жасарта білді. Асқақ үнді алып ақын, жырау, суырып салма айтыскер Ж.Жабаев 175 жасқа толып отыр. Ол халық поэзиясы мен жазба әдебиетінің арасындағы көпір сияқты болды. Жамбыл шығармашылығының 75 жылдығы тойланып жатқан күндерде Данияның аса көрнекті жазушысы Мартин Андерсен-Нексенің ақынға

жолдаған сәлемінде: «Сіз көшпенділердің өмірінен осы заманғы адамның, еркін азаматтың өміріне мыңдаған жылғы мәдениеттің көпірін салдыңыз», - деп жазуы жай айтыла салған сөз емес. Ол қазақтың суырып салып айтушылығы мен тапқырлығын бүгінгі заманға жеткізіп, шыңдаған, жетілдірген Жамбылдың ақындық өнері халық поэзиясының осы заманғы биік үлгісі екенін көріп, мойындағандықтан айтқан. Ал орыс жазушысы Л. Соболев осы пікірді «Жамбылдың халықтың ақындық дәстүрлерін сақтаушы ретіндегі зор таланты, оның айқын дүниетанымы қазақ әдебиетінің екі бағытын: бұрынғы ауызша поэзия мен қазіргі кәсіби поэзияны біртұтас етіп біріктіреді» деген оймен қорытты. Атақты адамдардың барлығы оған осындай бағаны текке бермеген. Олар Жамбылдың халық поэзиясының шын мағынасындағы алыбы екендігіне көзі жетіп барып айтқан. Жамбыл – шешендігімен, алғырлығымен, бүкілхалықтық эпосты, қазақ поэзиясының образдық құрылымын терең білетіндігімен ерекшеленген адам.

Жетісу өңіріне ғана емес, бүкіл қазаққа аты мәшһүр жыр жампозы Жамбыл Жабаев 1846 жылы 28 ақпанда қазіргі Жамбыл облысы, Мойынқұм ауданындағы Жамбыл тауының баурайында, Ұлы жүздің ішіндегі шапыраштының екей руынан шыққан Жапа Ыстыбайұлының отбасында дүниеге келген. Деректерге сүйенсек, ол кезде Қазақстанның оңтүстігі, оның ішінде ақынның туған өлкесі – Жетісу өңірі Қоқан ханына бағынған. Қоқан ханы Құдияр мен оның атарман-шабармандары қазақ ауылына көп салық салып, адам төзгісіз зорлықтар жасалған. Ел қоқандықтарға қарсы майдан ашқанда Жамбылдың атасы Ыстыбай да Қазыбай, Жапа, Жадыра, Мәйке деген төрт ұлын бастап, көтерлісшілер сапына қосылған. Жауды өкшелей қуып соғысып, аттың жалы, түйенің қомында күн кешіп жүрген сәттердің бірінде Жапаның әйелі – Ұлдан ана Жамбылды дүниеге әкелген.

Жүрегіне өлең ұялаған дарынды жас он төрт-он бес жасынан бастап бір жолата ақындық жолына түседі. Естелігінде: «Он беске толғанда мен атақы ақын Сүйінбай тұратын ауылға келдім. Домбырамды ұстап оның үйіне таяп

келдім де, әндете бастадым. Өлеңіме риза болған Сүйінбай мені үйіне шақырып алып: «Сенің ақындық дарының бар екен, дауысың да жақсы, ұнайсың, жігітім», - деді. Қарт ақынның тілеуі бойынша мен көптеген әндерді құйқылжыта айтып бердім. Оның біреуін сол үйде отырып шығардым. ...Сүйінбай түні бойы ақындық шеберлік жайында әңгімеледі. Сөйтіп, мен оның шәкірті болдым, оның өлеңдерін жұртқа тараттым», - дейді ақын өнер әлеміндегі алғашқы баспалдақтарын еске ала отырып. [1. 546]

Жамбыл туындыларының мазмұны бай, тақырыбы сан алуан. Соның ішінде ақын дарындылығының ерекше бір қырын танытқан қомақты да көркем саласы – сатиралық өлеңдері.

Ондай өлеңдері адам мінез-құлқындағы, қоғамдағы ұнамсыздықты, жағымсыз әрекеттерді мінеген ащы сын, өткір мысқылға толы, ақынның бізге жеткен алғашқы өлеңінен («Шағым») бастап өмірінің соңында шығарған әзіл-сықақ, ажуаларына («Әке әзілі») дейінгі аралықтағы шығармашылығында сатиралық күш бәсеңсіп көрген емес. Ақын назарына іліккен ұнамсыздықтар күлкілі өлеңге айналмай қалмаған. Жамбылдың үлкен сатирашы ақын екенін оның «Кәдірбайдың төбеті», «Кәкімге», «Сәт сайланарда», «Өстепкеде», «Есенәлі мешкейге» сияқты өлеңдерінен-ақ айқын сезіледі.

«Кәдірбайдың төбеті» - сюжетке құрылған, композициялық құрылымы бар өлең. «Кәдірбайдың төбеті» өлеңі – сатираның түрлі әдістері шебер қолданылған, ақынның да, қазақ сатирасының да биік деңгейін көрсете алатын үздік туынды.

Жамбыл жырларының негізгі тақырыптарының бірі- Отанды сүю. Ленинградты қорғаудың нағыз ауыр күндерінде шығарылған «Ленинградтық өренім» Ұлы Отан соғысы кезіндегі поэзияның ең таңдаулы туындыларының бірі болды. Өлең қаланы қорғаушыларға күш-қуат берді, оларды жеңіске жігерлендірді. «Жамбылдың «Ленинградтық өренім» деген жыры жарияланған кез Ленинград халінің аса бір ауыр шағы еді, - деп жазды

ленинградтық ақын Александр Прокофьев. – Бұл шақта немістің қоршауында қалған Ленинградта азық өте аз болды... Үйлеріне кіретін су тоқтатылды, канализация істемеді, отын атымен болмады. Жау атқан снаряд пен бомбалардың салдарынан шынысы қирап, терезе біткен аңырайып ашық тұрды, электр жарығы да нашар жанды, тіпті қаладағы үйлердің көбінде жарық болған жоқ. Қалаға жаудың оғы үздіксіз жауып тұрды. Осындай халде Жамбылдың «Ленинградтық өренім» деген жыры газеттерде жарияланды. Халықтың рухын көтеруде ерекше күшті қызмет атқарған бұл жырды Ленинградтың радиосы күніне әлденеше рет оқыды. Жыр үлкен әріппен басылып, көшелерде плакат болып ілінді. Сол плакатты үймелесіп оқысып, көздерінен жастары сорғалаған талай адамдарды кездестірдім. Немістердің самолеттері төбеде ұшып, бомба тастап жүргенде тығылудың орнына Жамбылдың жыры басылған газетті алуға көшеде кезекте тұрған адамдарды талай көрдім».

Ленинград қаласын қорғаушыларға осындай рухани күш берген Жамбыл жырын зор бағалай келіп, Н. Тихонов: «Жамбыл Ленинградқа келіп, оны қорғаушылардың қатарына тұрды», - деп жазды. Жамбылдың майдандағы жауынгерлермен жазысқан хаттары да елімізді жаудан қорғауда үлкен саяси қызмет атқарды десе де болады. Ақынның ұлы Алғадай майданнан хат жолдап, өз бөлімшесінің атына өлеңмен сәлем жолдауын өтінген. «Сіздің өлеңіңіздің бізге көп жәрдемі тиеді екен», -деп жазған. Осы хаттардың бәріне Жамбыл өлеңмен жауап қайтарған. Жамбылдың соғыс тұсындағы өлеңдері дұшпанға қарсы күресте қуатты құрал болды.

Ақын шығармаларының шоқтығы биігі – айтыстары деп айтамыз. Жамбылдың Құлманбет, Досмағанбет, Сарыбас, Майкөт, Бақтыбай, Сары, Бөлтірік, Жүнісбай, Айкүміс, Бөлектің қызы, Шашубаймен айтыстары суырыпсалмалық өнерінің биікке шарықтағандының айғағы. Осылардың ішінде Айкүміспен айтысы қыз бен жігіт айтысының жақсы бір көрінісі болса, Құлманбетпен айтысы қазақ әдебиетіндегі айтыстың жақсы бір үлгісі.

Құлманбет ақын Албанның би, болыстарының байлығымен, дәулетімен мақтанғанда Жамбыл «Адамдықты айт, ерлікті айт, батырлықты айт, Ел бірлігін сақтаған татулықты айт!» деп жеңіп кетеді.

Осылайша Жамбыл ақын әр бір айтысында елдік рух, ұлттық мүддені жоқтап, тарихи кейіпкерлерді дәріптеу арқылы жастарға отаншылдық сезімге тәрбиелегені тағылымды да өнегелі қызмет болған дей аламыз. Ақын айтысында үнемі деректермен дәлелді сөйлеп, жалғандықты әшкере етеді. Оның айтыстағы жырлаған кейіпкерлерінің әр бірі елдіктің туын көтерген марғасқалар. Осылайшы жыр алыбы елінің тірі тарихын өлеңімен өрнектеп, жас буынның тарихи санасы қалыптасуына да зор үлес қосады. Өзінің басты мақсатын Құлмамбетпен айтысында мынадай бір шумаққа сыйғызады:

Берекелі елді айтам,

Ел тұтқасы ерді айтам.

Басымнан сөз асырман! [2. 156б]

Осының барлығы – Жамбылдың қазақ поэзиясына адалдығының белгісі. Жамбыл- қайталанбайтын тұлға.

Қазақстанда Кеңес өкіметі орнаған тұста Жамбыл жетпістен асқан қарт еді. Еңбекші елімен бірге өмірдің азапты жолынан өткен ақын сол мезетте «теңдік заманы туды» деп ұқты, байлар мен билеушілерді тежеп, кедейлерді алға ұстаған саясатты мақұлдады. Сондықтан ол революция тудырған өзгерістерді ықыласпен қабылдап, оны жырлауға дайын екендігін білдірді. Негізі, Жамбылдың шығармашылық өрлеу жылдары – 30-жылдар іші. Бұл кезде біздің елімізде жаңа қоғамдық құрылыс – социализм жеңді деп жарияланды, жаңа Конституция қабылданды. Қазақстан автономиялы республикадан одақтық республикаға айналды.. Өнер адамдарын идеологияны нығайтуға пайдаланды, оларды жаңа қоғамдық құрылыстың артықтығын суреттеуге, осындай заман орнатқан партия, ел басшыларын жырлауға бағыттады. 1934 жылғы КСРО жазушыларының бірінші съезі осындай ұранмен өтті. Онда ауыз әдебиетін жинау, одан үйрену, халық

поэзиясына көңіл бөлу мәселесі де сөз болды. Ақын 1936 жылы Мәскеуде өткен қазақ әдебиеті мен өнерінің онкүндігіне қатысып, орден алды. Мәскеуді, Ленин мавзолейін аралады. Осындай жағдайлар қарт ақынның көңіл-күйін көтеріп, оны заманын көтеріңкі пафоспен жырлауға итермеледі. Ол социалистік қоғамды, партияны, оның көсемдерін, халықтар достығын мадақтайтын жырлар шығарды. «Қазақстан тойына», «Замана ағымы», «Халықтың сәлемі», «Дастархан жыры», «Өмір жыры» өлеңдерін шығарды. Жамбыл – ақыл-ойдың алғыры, өзгеге ұқсамайтын дара, оқшау бет-бейнесімен аса зор құбылыс. Оның бір өзі әрі эпик ақын, әрі айтыс ақыны, әрі азаматтық әуеннің де ақыны.

Мұхтар Әуезов

Жамбыл жырлары теңіз түбінде шашылып жатқан маржан сықылды. Оны жинап алып, халқының қолына беру – біздің әрқайсымыздың азаматтық борышымыз.

Сәкен Сейфуллин

Жамбыл өз халқының ар-намысы, үні, жүрегі және ақиқат шындығы болды. Ол халық пен поэзия сықылды мәңгі жасай береді.

Николай Тихонов

Жамбыл өмірге жымия қарап, сынай өскен ақын еді. Оның ойлы көздерінің түбінде қашан да бір сықақ ұшқыны тұратын.

Ғабит Мүсірепов

Жамбыл – жүз жасаған адам, соның 85 жылы ақындықпен өтті. Ол әлеуметтік және жеке өміріндегі сөзінің көбін өлеңмен сөйлеген кісі.

Сәбит Мұқанов

Жамбыл жырлары Бұғымүйіз, Бесмойнақ жайлауларының гүліндей алуан түрлі. Хош иісі күншілік жерден аңқып тұрады. Ақын жырын тыңдаған сайын көк жайлауға шыққандай әсер аласың.

Ілияс Жансүгіров

Бұл сөздер – ақын өмірі мен шығармашылығына, оның ғасыр жасаған, ерлікке толы поэзиясына берілген зор баға. Жамбыл өлең-жырлары кейінгі ұрпақ үшін тек танымдық дүние ғана емес, аңсап, сусап оқитын, тәлімдік, тәрбиелік өнеге, өлшеусіз ғибраты. Ұлы ақын - ғасырдан ғасырларға жасай беретін дара тұлға. [3.226-229бб.]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бегалин С. «Жамбыл – Өмірбаяндық хикаят» Алматы. Жалын баспасы-1996.
2. Жамбыл Жабаев шығармалары. Алматы, 2014
3. Жамбыл Жабаев II том. Алматы: Қазақ университеті, 2010

Gissa P.B., student of 3 course ABF.

Scientific adviser: Adyrbaeva A.S.,
master, teacher of foreign languages department;
Kostanay regional university named after A. Baitursynov

VALUES AND IDEALS OF THE NEW GENERATION OF YOUNG PROFESSIONALS

Annotation. The value orientations of young people are dynamic, so their study is relevant for any period of time. In the context of socio-economic and political changes taking place in society, it is especially difficult for young people with their not yet established worldview and mobile system of values. The headscarf was honored in any country and any age. For our people, the headscarf is related to the word mother. During the research were used methods such as summation, comparison, questionnaires. During the research, was interviewed on a social network and observed values of young people.

The keys: the new generation, values, ideals

Introduction. The young generation is the main potential of the country, and the future depends on what this generation will be like. Therefore, looking at the

generation of young people, you can understand where the society is moving in its development. The life guidelines of not only modern youth, but also of the whole society as a whole, have changed their direction from the social to the material.

The value priorities of young people are changing rapidly, so their study is relevant. Young people occupy a special place in the social structure of society. This age group is characterized by pronounced features of behavior, lifestyle, thinking and attitude. The way in which a certain life position of a young person, his value orientations, goals, and his own views on the surrounding reality will be formed, of course, will determine his future. Based on the values that a person accepts, his life priorities are formed. What these priorities will be is up to him. The inability to actively defend the life position, the lack of preparation of young people for independent life in modern society, can lead to undesirable consequences. This shouldn't be happening.

The aim of the research to study values and ideals of the new generation of young professionals.

Research objectives:

- Values of new generation;
- Problems of new generation.

Research methods. During the research were used methods such as summation, comparison, questionnaires.

The result. The inconsistency of value orientations generates inconsistency in behavior. The lack of development of value orientations is a sign of infantilism, the dominance of external stimuli in the internal structure of the individual. That is why special attention is currently paid to the study of the process of personality formation in young people, their place and role in the social structure of society.

The value orientations of young people are dynamic, so their study is relevant for any period of time. In the context of socio-economic and political changes taking place in society, it is especially difficult for young people with their not yet established worldview and mobile system of values. Lack of spirituality and its result

– a consumer-egoistic attitude to life give rise to apathy, indifference to themselves and others in many young people, which threatens to lose the moral and spiritual health of the nation.

Attention to young people and their social problems should be sharply strengthened. The definition of means, forms and methods of working with young people is directly dependent on the knowledge of the economic, age, psychological and social characteristics of this population group, its social status. Youth is a socio-demographic group that is distinguished on the basis of a set of age characteristics, features of social status and socio-psychological qualities caused by them [1]. Young people occupy an important place in the socio-demographic structure and socio-political life of society. The age boundaries of this social group are quite smoothed out. Young people are most often referred to as people between the ages of 16 and 30. This is the period of achieving economic independence, forming a sense of responsibility for the actions performed, choosing a profession and your place in life, becoming self-conscious and forming a social status of the individual, developing a worldview and a stable system of values, choosing a life partner and creating a family. The consciousness of a young person has a special sensitivity, the ability to process and assimilate a huge flow of information. During this period, critical thinking develops, the desire to give their own assessment of various phenomena, the search for argumentation, original thinking. Young people have a number of characteristics that distinguish them from other ages. By its nature, youth is a transitional state between childhood and adulthood. In some matters, young people are quite mature, serious and responsible, ready to answer for their actions, and in others-naive, limited and infantile. Being at the transition stage of growing up, the younger generation is going through the most important stage in their lives-the stage of socialization. Socialization is the process of assimilation by a person of a certain system of knowledge, norms and values that allow him to function as a full member of society. Socialization is essentially a process of mutual and self-realization of the individual in the course of his active work activity. Every young person needs to

learn certain norms, attitudes, ideas and stereotypes developed by society and various groups. If we consider young people from the point of view of leading activities, then this period coincides with the continuation of educational activities and the beginning of labor activity. From a philosophical point of view, youth can be seen as a time of opportunity, a time of striving for the future. The famous Russian publicist Dmitry Ivanovich Pisarev said: "What is not developed in youth will remain undeveloped for life." Youth is a period of instability, change, criticality, constant search for something new. The interests of the young lie in a different plane than the interests of the older generations: young people, as a rule, do not want to obey traditions and customs - they want to transform the world, to assert their innovative values [2]. Young people as the most active, mobile and dynamic part of the population have such socio-psychological qualities as: inexhaustible vitality, huge energy potential and a reserve of intellectual and physical strength. It is impossible not to realize that fundamentally new types of machinery and equipment, the latest technologies, which are the main factors of economic development, are mainly created by people of a new, unconventional type of thinking. Young people have common sense, the intention to get a quality education, the desire to work for a good reward. Youth is a time when everyone must determine their own destiny, find the only true path leading to success, which will allow them to maximize their abilities. A person needs to determine the limits of their real capabilities and establish themselves in society. The concepts of "life values" and "life guidelines". The main socio-psychological regulators of the process of human activity and at the same time indicators of his position in society are life values and guidelines. They determine the type of consciousness of a person, the nature of his activities, the specifics of his problems, needs and interests. It is very important to understand what values and guidelines mean in people's lives. Depending on the upbringing and individual characteristics, each person chooses for himself the values that he considers priority. The realization of important priorities for a person is very important for his recognition and self-affirmation. The values of life are what is most precious and

sacred both for one person and for humanity as a whole; these are the values that form the goals, motives and direction of people's activities, what they dream about and what they strive for, the achievement of which forms the meaning of their life. Values reflect a person's attitude to reality – facts and events that occur in life, to other people and to himself. On the basis of the values that people accept, human relations are built, goals of activity are put forward and priorities are determined. Values can be religious, political, moral, hedonistic, or professional. Without the assimilation of the value system by the individual, without determining their own attitude to them, a successful process of socialization of the individual is impossible. Having set goals for himself, a person looks for ways to achieve them, i.e. chooses his life reference point. The role of a guide on the way to the goal is often the ideal-perfection, the highest goal of human aspiration, the idea of the highest moral requirements. The very concept of a life reference includes guiding principles and a system of values that allow you to make decisions regarding the implementation of goals. The system of life orientations forms the orientation of the personality, regulates its activity. Thus, life guidelines are elements of the internal structure of the individual, formed and fixed by the life experience of the individual during the processes of socialization and social adaptation, distinguishing the significant from the insignificant through the adoption of certain values by the individual, which are recognized as the fundamental goals of life. Life guidelines characterize the orientation of the individual, determine the general approach of a person to the world, to himself, give meaning and direction to personal positions, behavior, and actions. Life guidelines are one of the sources of motivation for human behavior. In the minds of people, the motivational attitude to their own strength in the realization of life goals and interests should be clearly expressed. The formation of life guidelines is influenced by a certain intellectual level of personal development and willpower. The formation of landmarks is largely determined by the individual experience of a person's life and is determined by the life relationships in which he is located. Based on the above, we can conclude that for each of us, life values are the

fundamental reference point and motivating factor to achieve our goals. Young people are characterized by a higher degree of life satisfaction, which is associated with greater self-confidence, orientation towards the realization of personal goals and interests, achievement and success. Young people are characterized by a commitment to the values of individualism, personal initiative and independence.

Success for a significant part of young people is characterized by the achievement of a high financial status. Higher education as a condition for achieving success is valued a little less. Nevertheless, in the minds of young people, the prestige of higher education in comparison with the average is very high. With regard to the interest in political events, it is worth noting rather the lack of involvement of young people in the political life of society. In general, young people tend to take a fairly active part in elections, especially presidential ones. But the specific party preferences of almost half of young Russians are not expressed. Most young people are guided by the opinion that success in the political arena requires a good education and a high degree of professionalism, as well as personal activity and initiative. However, when assessing the real ways of promotion to politics, such criteria as participation in the activities of parties, involvement in the power structures of the state or the presence of connections in the business sphere prevail. The socio-political activity of young people in general is extremely low, as in other age groups.

It should be emphasized that among moral values, the importance of individualism and egoism increases, associated with the growing tendency to differentiate oneself from others. In the minds of young people, there is a rift between altruistic and egoistic attitudes. One of the main moral problems young people call the relationship between morality and success, the boundary of which is determined by decency. In general, it can be said that the moral consciousness of young people is characterized by duality: mutually exclusive attitudes are present and coexist in it. The study of the values and orientations of modern youth is becoming more and more important every day. Youth is a transitional state between

childhood and adulthood. In some matters, young people are already quite mature and serious, and in others-still naive and, to some extent, limited. Being at the transition stage of growing up, young people experience the most important stage of life-the stage of socialization. How successful this stage will be in the life of a teenager depends mainly on him. This can be confirmed by the following reflection of the American psychologist Eric Erickson: "A young person should, like an acrobat on a trapeze, release the crossbar of childhood in one powerful movement, jump over and grab the next crossbar of maturity. He must do this in a very short period of time, relying on the reliability of those whom he must let go, and those who will accept him on the opposite side" [3]. Young people, as the most dynamic part of the population, have quite mobile value orientations. The dynamics of value orientations depends on the socio-demographic characteristics and the level of socialization of each person, as well as on external factors (political, cultural, economic, etc.). It is in this situation that the diverse life positions of young people are realized. The value orientations of young people are based on two directions. The first direction is the direction of spirituality, characterized by the dominance of moral attitudes, humanism, and humanity. The second direction is the one that has been spreading in the last decade - the focus on individualism.

For modern youth, both spiritual and moral, and purely pragmatic, material life values are characteristic. All of them occupy a significant place in the value space of the personality of a modern young person.

At present, the importance of individualistic values is increasing and the importance of collectivist values is decreasing. Among the vital values of young people, the most popular are health, well-being, having loyal friends and love. These values realize the harmonious and full-fledged development of the young person's personality.

First, the formation of value relations among young people is a complex and contradictory process. Secondly, modern young people are guided by different principles of choosing a life path than their parents. Third, everything that goes

beyond everyday life, whether it is the problems of social structure, foreign policy or ecology, is on the periphery of youth attention. Fourth, family values are of great importance in the way of thinking of modern youth. Also, a high rank in the system of the most important properties of the individual and social values is given to such a quality as responsibility.

The most important feature of the value system of young people is that in the value hierarchy of modern Russian youth, positive value orientations prevail over negative ones. The value world of young Russians is represented by a variety of values and value orientations that have a significant impact on the formation of a developing personality and regulate the process of socialization of young people. The technologist is responsible for what needs to be done and in what order to get a ready-made quality product. The presence of a competent technologist in the staff of a manufacturing enterprise makes it competitive in the market.

The profession of technologist involves many specializations. In any industry, the essence of the work of a technologist is to develop new and improve old production methods. And the result is an optimally adjusted production process, taking into account the target business indicators of the enterprise or division, and a high-quality product that meets the requirements of safety and economic efficiency.

The conclusion. At the present stage there has been a certain change in the values of modern youth in comparison with the values of previous generations. In the absence of clear moral guidelines and ideas about what type of personality is in demand in the modern world, the value orientations of young people develop somewhat chaotically, are under the contradictory influence, on the one hand, of the traditions of folk culture, and on the other - changing social conditions, instability, risk.

References:

1. Encyclopedia «Generation gap», 2000 y. – 32 p.
2. D. I. Pisarev Moscow thinkers, Direct-Media, 2010 y. – 212 p.
3. E. Erikson Insight and Responsibility, 1964 y. – 90 p.

Гукова В.Ю., студентка 4 курса.
Научный руководитель: Корнеева И.А.,
к.пед.н., доцент кафедры
иностранных языков КНУТД;
Киевский Национальный Университет
Технологий и Дизайна, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕБНЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ УКРАИНЫ

Аннотация. На основе систематизации и анализа литературных источников и передового педагогического опыта мы выявили учебные компетентности при обучении иностранных языков современных студентов. В результате нашего исследования мы констатируем, что учебные компетентности включают в себя речевые (аудирование, чтение, письмо, говорение), лингвистические (лексика, грамматика, фонетика), социо-культурные и семантические компетентности. Мы доказываем их важность в обучении студентов иностранным языкам, особенно в современной реальности, при пандемии covid-19. Мы подчеркиваем их доминирующую роль в самостоятельной работе студентов данного времени.

Ключевые слова: учебные компетентности, коммуникативная компетентность, студенты технических специальностей, обучение иностранных языков, высшие учебные заведения Украины

Введение. Увеличение количества видов речевой деятельности, сфер, для осуществления которых требуется владение иностранным языком, интеграция и интернационализация различных областей жизнедеятельности повышают требования к качеству преподавания иностранного языка в неязыковых вузах.

Объект и методы исследования. Объектом нашего исследования выступает процесс обучения иностранным языкам современных студентов на основе учебных компетентностей. В своей статье мы использовали **такие общенаучные методы исследования**, как анализ, синтез, сравнение и обобщение.

С каждым годом в области преподавания иностранного языка появляется все больше разновидностей методов и форм дистанционного обучения с применением новых информационных технологий. Они представляют собой не только отдельные технические средства или системы обмена и передачи информации, с помощью которых осуществляется учебный процесс, но и целостную систему методов обучения, направленных на развитие коммуникативных компетенций учащихся, развитие навыков речи.

При обучении иностранному языку необходимо учитывать его особенности. Так как спецификой овладения иностранным языком является его двойственность (с одной стороны, изучение лингвистической структуры, с другой — развитие речи), встает вопрос о поиске оптимальных методов обучения с учетом психологических факторов развития речи и сознательного овладения лингвистическими структурами [1].

Использование информационных технологий становится неотъемлемой составной частью процесса обучения иностранному языку, принося новые возможности более эффективного изучения языка, делая этот процесс более интересным, содержательным, персонализированным, комфортным, гибким на основе использования последних достижений. Одной из самых актуальных проблем в подготовке к иностранным языкам студентов является проблема их коммуникативной готовности, прежде всего к учебной деятельности. Значительное количество современных научных исследований посвящено решению именно этой проблемы. В процессе выполнения интерактивных заданий студенты проявляют самостоятельность

и творчество, а не являются пассивными исполнителями речевых действий. Интерактивные формы обучения позволяют моделировать подобные ситуации. Таким образом, обучение студентов с помощью новейших информационных технологий позволяет повысить мотивацию к обучению, способствует развитию их познавательной активности, значительно повышает интерес к учёбе и уровень творческой самореализации, а также даёт хорошие результаты по формированию коммуникативных навыков по сравнению с традиционной методикой. Коммуникативный метод предполагает построение процесса обучения как модели процесса общения. Следовательно, нам необходимо найти такую форму, в рамках которой функционирует содержание коммуникации, именно она и будет адекватной основой для отбора и организации речевого материала. Большое значение для успешности обучения общению на иностранном языке будет иметь правильно организованная коллективная работа и коммуникативно-ориентированное построение учебного процесса в целом. Очевидно, что успех от совместной деятельности студента и преподавателя во многом зависит от организации этой деятельности. И здесь на первый план выходит самостоятельная работа [3]. Подготовить студентов к коммуникативному сотрудничеству с преподавателем и коллегами по учебной группе, также к осознанному обучению, а не только к пониманию языка как предмета обучения, есть очень непростой задачей. Если для преподавателя, работающего с иностранными языками, такая работа требует умения ориентироваться в широком спектре разных инновационных технологий, идей, направлений и организационно-образовательных систем, то от студента она требует мотивации готовности к полноценному участию во взаимодействии. Более того, такой концептуальный подход к студентам базируется не только на лингвистической основе. Главным образом, процесс подготовки по изучению иностранных языков студентами в Украине основывается на использовании стратегий овладения языка

обучения, стратегий создания и понятия речевых конструкций учебного, научного и разговорного стиля речи, стратегий преодоления коммуникативных трудностей, стратегий когнитивной направленности на овладение языком с элементами лингводидактики. Другими словами, студент должен знать лексику и грамматику языка [2].

Устная коммуникация не осуществляется без такого вида речевой деятельности, как аудирование. Это – основа общения, с которого начинается овладение устной речью. Оно складывается из умения дифференцировать воспринимаемые звуки, удерживать их в памяти во время слушания, интегрировать их в смысловые комплексы, осуществлять вероятностное прогнозирование и, исходя из ситуации общения, понимать воспринимаемую звуковую цепь. При этом, процесс восприятия проходит в определенном нормальном темпе, свойственном для данного языка, из разных источников, при естественных помехах речевого и неречевого характера.

Результаты. Формирование профессиональной коммуникативной компетентности и коммуникативных умений студентов технических высших учебных заведений Украины происходит в процессе педагогических взаимодействий, результативность которой зависит от развития соответствующих профессиональных качеств будущих работников технической области, чего можно достичь, используя коммуникативный, культурологический и личностно-деятельностный подходы. Таким образом, комплексное использование обозначенных педагогических подходов к учебному процессу по подготовке будущих специалистов позволяет значительно увеличить время речевой практики на занятиях для каждого студента, достичь надлежащего усвоения материала всеми участниками группы и решить различные воспитательные и развивающие задачи.

Заключение. Существенными факторами, которые выделяют студенты на занятиях по иностранному языку, являются дружеские

отношения не только со студентами-земляками, но и с представителями других национальностей, доброжелательные и творческие отношения с преподавателем, взаимопомощь и взаимоподдержка не только со стороны студентов, но и со стороны преподавателя. В работе со студентами важным моментом является организация такого педагогического взаимодействия преподавателя и студентов, которая бы максимально удовлетворяла потребности и интересы каждого из них [4].

Литература:

1. Бекетова А.П. Формирование межкультурной коммуникативной толерантности студентов телекоммуникационных специальностей в образовательном процессе вуза. – Екатеринбург , 2018. — С.4.
2. Назарова Н.Б., Мохова О.Л. Новые информационные технологии в обучении иностранным языкам // Современные проблемы науки и образования, 2016, № 3. – С. 46-50.
3. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. - 2-е изд. — М.: Просвещение, 1965. — 229 с.
4. Пассов Е.И., Кузовлева Н.Е. Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования: метод. пособие для преподавателей русского языка как иностранного. — Москва: Русский язык. Курсы. — 568 с.

Журсиналина Г.К.
аға оқытушы, фил.ғыл.кан., тілдерді дайындау орталығы,
А.Байтұрсынов атындағы ҚОУ
Құрмашева Ж.М
магистр, арнайы пәндер оқытушысы,
технология –экономикалық колледжі АО АТУ

ІС- ТӘЖІРИБЕДЕГІ КӨПТІЛДІ ЖӘНЕ БИЛИНГВАЛДЫ БІЛІМ БЕРУ

Түйін

Еліміздегі көпмәдениетті тілдік білім беру барысы, дағдысы менкөптілділік, мультилингвизм, полилингвизм – нақтылы коммуникативтік жағдайдың жалпы әсер етуі, белгілі бір әлеуметтік ортада, мемлекетте бірден үш, одан да көп тілде сөйлей білушіліктің негіздері туралы.

Қазіргі таңда жалпы қоғамдағы өзгерістер мен жаңалықтар, білім беру жүйесіндегі реформалар жалпы зиялы қауымның ғылыми-ізденушілік деңгейіне байланысты болып отыр. Үштілді білім беру арқылы функционалдық сауаттылығы мен ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру жалпы негізгі міндеттердің бірі. «Үштілділік мемлекеттік деңгейде ынталандырылуы керек. Орыс тілін білу – біздің ұлтымыздың тарихи артықшылығы екені баршаға белгілі... Біз ағылшын тілін игеруге серпіліс жасауымыз керек. Қазіргі әлемнің осы «лингва франкасын» меңгеру еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерге жол ашады», - деп тілдердің үштұғырлы мәселесіне Елбасы кеңінен тоқтала келе, қазіргі заманғы қазақстандықтар үшін үш тілді білу – әрбір азаматтың дербес табыстылығының міндетті шарты екендігін атап көрсетті. «**Көптілділік**» термині (татар тілінде – күнтеллек, ағылшын тілінде – multilingualism, mehrsprachigkeit) орыс тілінен шыққан, қоғамда әртүрлі тілдердің таралуы, жеке тұлғалардың бірнеше тілдік құралдар арқылы сөйлесу мүмкіндігі ретінде түсіндіріледі. Біздің республика көптілді болып табылады, өйткені мұнда жүз отыздан астам халықтар тұрады. Энциклопедиялық сөздіктерде *көптілділік белгілі бір көпұлтты аумақта бірнеше (үш және одан да көп) тілдердің әрекет етуі ретінде түсіндіріледі; сөйлесу қажеттілігіне қарай адамның бірнеше тілді білуі мен қолдануы*. Көптеген аймақтарда көптілділік құбылысы қостілділік сияқты жиі кездесе бермейді, себебі, бірнеше тілдерді қолданудың деңгейі және қызметтік мәртебесі шағын аймаққа ие. Ол көбіне жалпы білім беретін мектептерде және басқа да оқу орындарында оқытумен шектеледі.

Көптілділік – АҚШ, Ресей Федерациясы, Үндістан, Нигерия сияқты жүздеген ұлт пен ұлыс мекендейтін мемлекеттерге тән құбылыс. Көптілділік: жаппай Көптілділік, ішінара Көптілділік болып бөлінеді. Жаулап алу, халықтардың қоныс аударуы, көрші елдермен тығыз қарым-қатынас секілді тарихи себептермен кейбір халық өкілдерінің жаппай Көптілділігі

калыптасқан. Сондықтан да Көптілділік көп ұлтты географиялық кеңістікте кең тараған. Мәселен, жаппай Көптілділік Кавказдағы армян, аджар, осетин, күрд, грек т.б. халықтар арасында, сондай-ақ, Дағыстан халықтары арасында жиі кездеседі. Қазіргі Қазақстан Республикасындағы жағдай да осыған ұқсас. Мұндағы славян тектес халықтардың дені – негізінен бір тілде ғана сөйлейтіндер, қазақтардың көпшілігі екі тілде сөйлейді. Ал ұйғыр, өзбек, дүнген, күрд, түрік, әзірбайжан, тәжік, татар, т.б. ұлт өкілдері арасында Көптілділік кең тараған. Неміс, корей, шешен ұлттарында да Көптілділік едәуір жиі ұшырасады.

Көптілділік жақын туыстас болуы мүмкін (мысалы, туыстас тілдерді меңгеру: орыс-украин-белорус, татар-башқұрт-түрік және т.б.), туыстас емес, яғни, үш және одан да көп туыстас емес тілдерді меңгеру (мысалы, орыс-татар-удмурт, татар-орыс-ағылшын және т.б.). Сонымен бірге, екі немесе одан да көп тілдерді мемлекеттік деп тану белгілі бір шағын әлеуметтік топ аясында бұқаралық құбылыс ретінде полилингвизмді нұсқайды. Осылайша, мысалы Татарстанда, мемлекеттік тілден басқа шет тілдері оқытылады, оны трилингвизм дамуы ретінде анықтауға болады, ал басқа ұлт өкілдері (чуваштар, марийцтер және басқалар) сонымен бірге ана тілін де меңгереді. Трилингвизм жағдайы басқа республикаларда көп кездеседі. Ол үйренушінің алдына үш тілдік жүйенің интерференциясымен байланысты қиындықтарын қояды.

Көптілділік, мультилингвизм, полилингвизм – нақтылы коммуникативтік жағдайдың әсер етуімен белгілі бір әлеуметтік ортада, мемлекетте бірден үш, одан да көп тілде сөйлей білушілік. Мұның өзі жеке адамның (индивидуумының) көптілділікті және ұлт пен ұлыстың Көптілігі болып бөлінеді. Көптілділіктің үш тілді меңгеру дәрежесі сол адамның немесе бүтіндей халықтың өмір сүрген тілдік ортасы, әлеуметтік, экономикалық, мәдени өмірі, тұрмыс тіршілігі секілді көптеген факторларға байланысты. Ұлттық құрамы бірыңғай, бір ғана этнос мекендейтін мемлекетте көптілділік сирек. Онда жеке адамның ғана Көптілділігі (Жапонияда, Кореяда, Германияда, Исландияда) ұшырасады.

Қостілділік (билингвизм) /лат. Bilingualism - Bi – екі рет + lingua – тіл/ лингвистикалық білімнің тәуелсіз бағыты ретінде XIX (1885-1890жж.) соңында зерттеле бастады, ал XX (1953 жылдан бастап) ғасырдың ортасында ғана педагогикалық зерттеулердің нысанына айналды. Арнайы әдебиеттерде «қостілділік» деген түсінік екі түрлі аспектіге ие екендігі айтылады: психологиялық және әлеуметтік. Қостілділік әрбір жеке адамды (психологиялық аспект) сипаттауы мүмкін немесе бұқаралық не топтық қостілділік (әлеуметтік аспект) орын алуы мүмкін. Қостілділік өзінің тар мағынасында – екі тілді бірдей деңгейде меңгеру, кең мағынасында – екінші тілді салыстырмалы түрде меңгеру, оны сөйлесудің белгілі бір салаларында пайдалана алу дегенді білдіреді.

Билингвизм жағдайында бірінші тіл ретінде ана тілі алынады, ал екінші тіл ретінде – жеке тұлғаның ана тіліне жатпайтын тіл алынады (мысалы,

татарлар үшін – орыс тілі, орыстар үшін – ағылшын немесе татар тілі). Бұл жағдайда билингв сөйлесу кезінде орын алған жағдайды ескере отырып, белгілі бір әлеуметтік қоғамдастық аясында екі тілді де белсенді қолдану мүмкіндігіне ие болады. Сонымен бірге, ол ауызша және жазбаша (әдеби) тілді немесе коммуникация әрекетінің бір формасын ғана меңгеруі мүмкін.

Билингвизм қостілділіктің екі түрлі тобына жіктеледі: біржақты және екіжақты (паритетті, үйлесімді немесе басқа) қостілділік. Ұлттық және шетелдік ғылымда қостілділік педагогикалық мәселе ретінде тар және кең мағынада қаралады. Тар мағынада қостілділік екі тілді – ана тілі және екінші тілді меңгеруді білдіреді, ол жағдайда екінші тілді меңгеру кезінде бірінші (ана тілі) тілді меңгеру деңгейіне барынша жақындатылған.

Педагогикалық тұрғыдан алып қарағанда, қостілділік лингвистикалық, психолингвистикалық және әлеуметтік лингвистикалық аспектілерге сүйенеді. Педагогикалық аспектінің негізгі міндеті – екі тілді де оқытудың әдістері мен тәсілдерін жасау және тәжірибеде қолдану, оны меңгеру деңгейін зерттеу. Бұл түсінікке сөйлеу әрекетінің ауызша (аудиолау, сөйлеу), сонымен бірге жазбаша (оқу, хат) түрлері де кіреді.

Көптілділік немесе билингвизм, яғни полилингвизм – бұқаралық құбылыс, ол өзіндік қиындықтарға ие, олар болашақта бірнеше аспектіде зерттеуді қажет етеді:

- Психологиялық – бірнеше тілдерде сөйлеуді зерттеу мәселелері (оқыту-үйрену), ол сөйлесу кезінде орын алады: көптілділік әрекеттің психикалық құбылысы, көптілділік қалыптасуының заңдылықтары, ерте немесе кеш қостілділік;
- Лингвистикалық – жеке тілдердің семантика, лексика құрылымдарында орын алатын тілдік қарым-қатынас мәселелері және осы өзгерістермен байланыс, транспозиция және интерференция құбылысы.
- Педагогикалық – полилингвизм жағдайындағы тілдерді тиімді оқыту тәсілдері және әдістерін дайындау;
- Философиялық және әлеуметтік – қоғамдағы көптілділіктің рөлі мен әртүрлі үдерістерге көптілділіктің әсер ету мәселелері.

Жер жүзінің өркениетті елдерінде білім – ең алдымен экономиканың негізгі өндіруші саласы болып есептеледі. Яғни, білім мен ғылым өзін-өзі асырай алатын болуы керек, өзін-өзі асырай алғаны елді де асырай алғаны, қалың халыққа жағдай жасалғаны. Ендеше, білім мен ғылымды дамытпай, мемлекетті алға сүйреу мүмкін емес. Ал, нарықтық экономикада еңбек ресурстарының бәсекелестігі өзінен өзі алдыңғы кезекке шығады. Еңбек ресурстарының бәсекелестігі тікелей білімге қатысты. Әсіресе, қазіргі әлемдік жаһандану кезеңінде жастарға берілер білімнің мазмұнының ұлттық

құндылықтарға, мәдениетаралық түсінік-пайымға, ақпараттық жетістіктерге, сонымен бірге, әрине, халықаралық тілдерді меңгеру үрдісіне де қатысы орасан. Жаңа технология мен қаржы-экономиканың тілі болып есептелетін халықаралық тілдерді меңгерген адамның жұмысты да қиналмай, тез табуға мүмкіндігі болады. Бәсекеге қабілеттілік дегеніміздің өзі осыдан шығады. Біз қаласақ та, қаламасақ та бұл жәйт бүгінгі күннің шынайы шындығы, одан ешқайда қашып құтыла алмаймыз. Елбасы көтерген «тілдердің үштұғырлығы» дегенде біз, ең алдымен, осы мәселені түсініп алғанымыз жөн. Сосын осыған айрықша мән бергеніміз абзал. Өйткені, қазіргі кезде күллі әлемге есігін айқара ашып, «ақылды» экономиканы енгізіп жатқан елдер қарыштап дамуда. Ал бұл бағыттағы толайым табыстарға, ілім-білімге алып барар жол – ғаламшардағы үстемдік құрған тілдерді үйрену. Қай заманда болсын, бірнеше тілді меңгерген мемлекеттер мен халықтар өзінің коммуникациялық және интеграциялық қабілетін кеңейтіп отырған.

Социалингвист ғалым Б. Хасанов: «Тіл дамыту әдіснамасы - әлеуметтік лингвистика құзырындағы нысан», - деп атап көрсетеді [2, 17 б.]. Тілдерді дамыту – еліміздегі мемлекеттік саясаттың аса маңызды бағыттарының бірі. Әлеуметтік лингвистика мемлекеттік тілдің болашағын дұрыс болжап, тіл саясатын дұрыс жоспарлауға бағыт-бағдар көрсетеді. «Этнотілдік үрдістерді әлеуметтік-лингвистикалық тұрғыдан қарастыру көптеген даулы мәселелерді шешудің кілтін береді. Әлеуметтік лингвистика болған және жүзеге асып жатқан мәселелерді қарастырып қана қоймайды, сонымен қатар этнотілдік үдерістердің болашағын болжауға да мүмкіндік береді» [3, 22 б.].

Бүгінгі күнде мемлекеттік тілді дамыту, қолданылу аясын кеңейту мәселесі бірыңғай әлеуметтік-лингвистикалық сипат шегінен асып, аса ауқымды рухани және саяси-әлеуметтік мәселелер санатына қосылып отыр. Тіл саясаты - мемлекеттік ұлт саясатының ажырамас бөлшегі, оның басым бағыты – мемлекеттік тілді өркендету. Қоғамның дамып өзгеруі, мәдениетінің өркендеуі тіл деңгейімен таразыланады. Жалпы алғанда, «... қазіргі дүниежүзілік этнолингвистикалық процеске назар аударсақ, тіл проблемасының көпұлтты елдерге ғана емес, бірұлтты елдерге де тән екендігіне көз жеткізу қиын емес» [4, 13 б.].

Қалыптасқан тарихи факторларға байланысты Қазақстан қоғамында негізінен қазақ-орыс қостілділігі басымдыққа ие болған. Ғалым Б. Хасановтың қазіргі тәуелсіз Қазақстандағы әлеуметтік-лингвистикалық ахуал жайлы пікіріне тоқталар болсақ: «Қазақстанның тіл саясаты игілікті сипатты болып келеді. Сол себепті де елімізде тәуелсіздік жағдайында қостілділіктің жаңа, жоғарғы түрі – **егемендік қостілділігі** пайда болуда» [1, 47 б.]. Ал соңғы уақытта «Қазақстан үштілділіктің әлеуметтік кеңістігіне айналуда» [5, 43 б.].

Профессор Б.Қасым әлемдік білім кеңістігіне енудің жолдары ретінде мынаны атап көрсетеді: «Қазақ тілін үштілділіктің көлеңкесінде (ағылшын, орыс) қалмайтындай, еңбек нарығында мемлекеттік тілді білуді талап етуді

бірінші орынға қою, елімізде қазір керісінше, ағылшын тілін білуді талап етуде, ғаламдану үрдісінде ол да дұрыс шығар, бірақ бәсекелестікке төтеп бере алатын қоғамның мүддесі мен мақсатына қызмет ететін қазақ тілін сол деңгейге жеткізу, барлық білім беру жүйесінде мемлекеттік тілді оқытуды саннан сапаға көшіріп, оқулықтардағы олқылықтарды орнына келтіріп, білімді де білікті мамандармен қамтамасыз ету, біліктілігін арттыру» [6, 32 б.].

Бұл әлемдегі бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына кіру мақсатынан туындап отырған сын екендігін әркім айқын сезінеді, мемлекеттік тіліміздің қолданысын ығыстырмайды деген сеніммен қарайды. Елбасының Қазақстан халқына Жолдауында үш тілдің орны мен мәртебесі анық көрсетіліп, атқарар қызметі айқын бөлінген: « Қазақстан бүкіл әлемге халқы үш тілді пайдаланатын жоғары білімді ел ретінде танылуы тиіс. Бұлар: қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі [8-107].

Бұл жөнінде ғалым Н.Уәлиұлы: «...Ең алдымен, мемлекеттік тілдің үш тағаны (басқару, ақпарат, ғылым-білім саласындағы қызметі) түгелденуге тиіс. Үштұғырлы тіл формуласында ең бірінші осы мәселе шешімін табуы қажет және мемлекеттік тіл жоғары деңгейде болғаны абзал. Өйткені қазақ тілі мемлекет құрушы этностың тілі, мемлекеттің бірден-бір тірегі деп күллі Қазақстан жұртшылығы мойындағандықтан, Ата Заңымызда конституциялық мәртебе алды. Сондықтан оның тағдыры жөнінде жауапкершілікті, әлемдік қауымдастықтың алдында, ең алдымен мемлекет өз мойнына алуы тиіс», - деп атап көрсетеді [7, 41 б.].

Егемен еліміздің болашақ бағдарының үштұғырлы тілдер саясатын негізге алып отырғаны – бүгінгі ақпараттық қоғамның және қашанда өз өктемдігін жүргізетін уақыт пен заманның талабы. Себебі, тарих бір орында тұрмайды, әлем жұртшылығының алдында тарихи қажеттіліктен туындаған, айналып өтіп кетуге болмайтын үлкен бір сын тұр. Ол - «жаһандану», «жаһандасу», «ғаламдастыру» деп түрліше аталып жүрген «глобализация» атты бүкіл әлемде бастау алып жатқан санаспауға болмайтын ғаламдық қозғалыс. «Жаһандану жағдайында мемлекеттік тіл, орыс, ағылшын тілдерінен тұратын үштілділікті дамытудың қажеттілігі айдан анық» [5, 4 б.].

Ғаламдастыру күштері мен ұлттық өзгешеліктер арасында қайшылықтар тууы заңды жағдай. Адам баласы бұрын басынан өткермеген дүние дамуының жаһандану атты жаңа үлгісі аласапыран алмасулар мен жойқын жалғасулардың арқасында қазақ елі мен жеріне ендеп кіре бастады. Осы тұста «жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі» ретінде ұсынылып отырған ағылшын тілінің «тілдік ғаламдандыру» атты алапатты тудыру мүмкіндігі де жоқ емес. «**Тілдік ғаламдандыру** – ғаламдандыру үдерісінде халықаралық қолданыстағы тілдің басым жұмсалуды негізінде жергілікті тілдің қолданыстан ығыстырылып шығарылуы немесе соның нәтижесінде тілдердің сіңісуі» [1, 65 б.].

Бұл үшін Қазақстанда жақсы жағдай жасалған, өйткені біздің еліміз көп ұлтты мемлекет және жаһандану жағдайында барлық халықтар мен ұлттардың дәстүрлі мәдениетін сақтай отырып, ұлтаралық қатынастардың үндесуіне ықпал етіп отыр. Елбасы Н.Назарбаев: «... Әлемде көп ұлтты елдер аз емес. АҚШ-ты, Ұлыбританияны, Францияны, Германияны, Ресейді алып қарайық. Бұл мемлекеттерде мемлекеттік тілді білмей өмір сүруге және жұмыс істеуге бола ма? Әрине, жоқ. Олай болса біздің мемлекетіміздің кереметтігі – мемлекеттік тілден бейхабар қалпында биліктің де, өнер, білімнің де кез келген саласында табысты еңбек ете беруге болатындығында болды ғой...», - деп жазады [4-152].

Жалпы көптілді меңгеру деген ұғым қазақ дүниетанымында бұрыннан бар түсінік. Мұны ел басқарушыға қойылатын талаптардың бірі «жеті жұрттың тілін білу» екендігінен байқауға болады

Көптілді білім беру — бұл мектепте оқу пәндерін екі немесе одан да көп тілдерде аудармасыз оқыту, жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп өз қабілетін танытуына мүмкіншілік беретін бүгінгі күнгі ең қажеттілік. Көптілді білім беру барысында оқытудың сүйемелдеуші, қосалқы, паритетті (тең) және ығыстыру модельдері болады. Билингвалды білім беру – оқу және оқудан тыс жұмыстардың негізгі бағыттарын екі тілде іске асыру, педагогикалық үдерісте екі тілді оқыту құралы ретінде пайдалану.

Әлемдік білім беру іс-тәжірибесінде көптілді және билингвалды білім беру жаңалық емес, атап айтқанда, АҚШ пен көптеген Еуропа елдерінде, әсіресе соңғы жылдарда бұл бағытта жетістіктерге қол жеткен. Әлемдік білім берудің іс-тәжірибесі негізінде де (АҚШ, Франция, Англия, Германия елдерінде) мемлекеттік тілді білу арқылы жүзеге асыру басшылыққа алынады.

Көптілділікті меңгерудің тағы бір қыры – ұлттық патриотизм мен интернационализм рухында тәрбиелеуге зор мүмкіндік ашады. Әр адам әр тілдегі мәтіндерді оқи, тыңдай, мазмұндай отырып, өмірдің түрлі жағдайларында әрекет ете алатын «полилингвалды тұлға» қалыптастырып, оны өз халқын сүю мен өзге халықтарды сыйлауды үйренгенін көздейді.

Қорыта келгенде, жаһандану заманында көпмәдениетті тілдік білім беру – өз мәдени құндылықтары мен қатар өзге ұлт өкілдерінің құндылықтары мен салт-дәстүрін құрметтейтін, оларға толерантты қарайтын білімді әрі көпмәдениетті жан-жақты тұлғаның қалыптасуына үлесін тигізетіні сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Хасанұлы Б. Тілдік қатынас негіздері (Оқу құралы).—Алматы: Қазмемқызпединституты, 2006.—1-48б.
2. Ж.А.Манкеева Қ.Жұбановтың ғылыми мұраларының академиялық танымы хақында // “Жұбанов тағылымы” VI Халықаралық ғылыми- теориялық

конференция материалдары - Ақтөбе – 2005 – 5-906.3.Ә.Қайдар
Этнолингвистика “Білім және еңбек” №10 , 1985 -2-196.

4. Назарбаев Н.Ә. Тіл тағдыры - ел тағдыры // Ана тілі – 2006. -№ 46 (831). – 1-2 Б.

5. Хасанұлы Б. Аймақ тілдері мен мемлекеттік тіл қызметін арттырудың егемендік тұғырнамасы: әдіснама мен мониторинг мәселелері. Тіл қызметін үйлестірушілерге көмекші құрал.–Қостанай,2002.–1-476.

6.Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // Ана тілі. – 2007. – № 7 (896). - 1,7-10-Б.

Zakharov Sergei

1st Year Student Mathematics Teacher Training

Shamatova Bakhitkul Ahmedyarovna

Art. Lecturer at the Department of Practical Linguistics,

KSU named after A. Baitursynov, Kostanay

Switching to the Latin alphabet in Kazakhstan

Today Kazakhstan is a dynamically developing state. In this regard, the country faces new needs and priorities. The Latin alphabet is a prerequisite for many of Kazakhstan's ambitious development goals. Such as: global integration, the introduction of modern technologies and the development of communication, increasing the country's competitiveness and attracting investment, as well as compliance with the peculiarities of education and science of the 21st century. The transition of Kazakhstani society to the Latin alphabet is part of the spiritual modernization of society's consciousness. A logical question is brewing: why are we not satisfied with the old alphabet? As Anar Fazylzhanova, deputy director of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics, notes, the reasons are really weighty [1]:

1. *Lack of an immune mechanism*: Any language in order for it to exist must have its own adaptation mechanisms. They act as powerful immune means of the tongue. If such a remedy suffers, the likelihood is high that the language will subsequently turn into a creolized, tracing language. In any language, foreign

words are either translated by the resources of this language, or adapted to the pronunciation and spelling in this language. For example, in the Russian language there are a lot of borrowed words from English, German, French, but they were all adapted to the pronunciation of the Russian language. They are all written in the way that is convenient for Russian to write, pronounced in the way that is convenient for Russian to pronounce. For example, today no one in these Englishisms recognizes the English words: accentuate (акцентировать), analogous (аналогичный), vary (варьировать), vulgar (вульгарный), decorate (декорировать), ideal (идеальный), etc.; turkisms – turkic: artel (артель), drum (барабан), turquoise (бирюза), hillock (бугор), border(кайма), quiver (колчан), suitcase (чемодан), etc. And in the Kazakh language all borrowings not only from Russian, but also from many European languages are written and pronounced in Russian: camp, engineer, miner, wardrobe, evolution, etc. The same mechanism of mastering other people's elements in its own way, if you look at history, can be traced in the Kazakh language. This suggests that the tongue had a powerful immunity: тәрелке (plate), бөкебай (downy), үстел (table), самаурын (samovar), бөрене (log), etc. But, unfortunately, now in Kazakh texts the volume of words of Russian origin is increasing every year, which must be written according to the rules of Russian spelling and pronounced according to the rules of Russian spelling.

2. *Excessive loading of the alphabet:* In the Kazakh language there are only 26 original sounds. And these 26 sounds we convey in 42 letters. A Kazakh child goes to the first grade, he learns 42 letters, among which about 15 do not relate to his language. He teaches them in order to write Russian words. All words from European languages come to us, refracted through the Russian spelling. If we switch to the Latin alphabet, then we can take many words from the original and immediately adapt them to the articulation of the Kazakh pronunciation. Thus, we will preserve the originality of the language and its sound system.

The new alphabet should fully suit the Kazakh language, especially for 9 specific sounds. In addition, the alphabet should be easy to read and write, not overloaded. For the successful implementation of these goals, the National Commission for the translation of the Kazakh alphabet into Latin script was created. In addition, specialists are taught the Latin alphabet, and textbooks are published.

It's no secret that the Latin alphabet will seriously affect education, in particular the humanities. For the modern generation, adaptation will go smoothly. NA Nazarbayev writes about this in his article “Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру” [2]: “In our schools, all children study English. This is Latin. That is, there will be no problems for the youth”. In the same article, the First President talks about the project “New humanitarian knowledge. 100 new textbooks in the Kazakh language”, closely related to the transition to the Latin alphabet. With this project, Kazakhstan will achieve a higher quality level of training for future specialists.

The Latin alphabet is used by almost 70% of the world community, including many Turkic-speaking countries. From this we can conclude that the Latin alphabet is capable of reflecting all the sounds of the Kazakh language in writing. As an example of using the Latin alphabet, I would like to cite the informational and educational newspaper "Til-Qazyna". It is worth noting that in the past, Latin graphics were already in use between 1929 and 1940.

As for the opinion of the citizens of Kazakhstan, the reform caused a violent reaction and discussion. “There is a consensus between scientists, linguists, politicians, youth, representatives of the Assembly of the People of Kazakhstan. In general, the society supports”- quote from Nazarbayev on October 26, 2017. It is important to note that the reform of the alphabet will in no way affect other languages and violate the rights of citizens. The position of Russian and other languages will not change in any way. There are no plans to translate Russian into Latin.

One often hears the problem of costs in the arguments against the introduction of the Latin alphabet. Changing the names of streets and institutions, translating literature, training qualified personnel and much more - all this requires money. However, most experts believe that these costs are justified and will lead to the further prosperity of the state. Time will tell whether it is true or not.

Many are puzzled by the complexity of the transition to the Latin alphabet and the problems that will arise during the transition. Do not forget that Kazakhstan has the experience of countries such as Turkey, Azerbaijan, Uzbekistan and Turkmenistan. This will undoubtedly help us avoid serious mistakes. As President Kassym-Jomart Tokayev himself notes, the Latin alphabet will be introduced in stages [3]: "At the same time, we will switch to the Latin alphabet gradually, without artificial acceleration, taking into account the experience of the Central Asian states. After all, we are not talking about a simple transposition from Cyrillic to Latin, but about reforming the spelling of the Kazakh language. In addition, we must not forget that all significant works of the classics of Kazakh literature were created in the Cyrillic alphabet, many generations of Kazakhs have received and are being educated in the Cyrillic alphabet. Therefore, haste can harm this big business, you need to approach it thoughtfully. "It is supposed to completely switch to the Latin alphabet by 2025. But no matter how difficult and long the transition to the Latin alphabet is, it will bring our country to a completely new level. As Nurlan Nigmatulin noted [4], relying on technology and innovation, on the development of new sectors of the economy and the construction of modern infrastructure, we should not forget about spiritual bonds, which are, of course, invaluable for the development of any nation.

As for the advantages, you can learn about them from the chairman of the committee on language policy of the Ministry of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan, Adilbek Kabaev [5]:

1. *Restoration of the identity of the Kazakh language.* As mentioned above, in the Cyrillic version of the language it is difficult to adapt foreign words while

preserving the specifics of Kazakh, while in the Latin alphabet this will not be a problem.

2. *Acceptance of cultural and scientific processes.* Every nation, every state, every person wants to live a prosperous life in accordance with the times. Global processes show that one of the main conditions for this prosperous life is competitiveness. The history of the twentieth century has proved that the competitive type of writing in the world, that is, the alphabet, is the Latin alphabet. In the 21st century, this process has even intensified. That is, following world integration, Kazakhstani society will win.

3. *The widespread use of the Latin alphabet in everyday life.* The Latin alphabet is actively used in many sciences and fields: in mathematics, physics, biology, geography, engineering and technology. Many materials on the Internet use the Latin alphabet.

4. *Caring for the future.* Young people now write simple messages in the Latin alphabet. In whatever society major reformist transformations take place, first of all, for the needs and concerns of young people. This means that the transition to a new alphabet is, first of all, the future of our youth.

5. *General alphabet.* Out of 18 million Kazakhs in the world, more than 4 million live abroad. They use different alphabets depending on their state of residence. For example, the Kazakhs of China use Arabic and Chinese scripts. Kazakhs of Uzbekistan, Turkmenistan, Turkey, Europe, America use Latin alphabet. Kazakhs of Russia use Cyrillic alphabet. That is, to date, a common alphabet has not been created in which Kazakhs would understand each other, exchanging information with each other.

In conclusion, I would like to say that the transition to the Latin alphabet is a topical issue for Kazakhstan. The future of the language depends on the alphabet, and the future of our Motherland depends on it.

Used literature and sources:

1. <https://www.ktk.kz/ru/blog/article/2016/03/04/67522/>

2. <https://informburo.kz/stati/statya-prezidenta-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya.html>
3. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/o-perehode-kazahstana-na-latinitsu-vyiskazalsya-prezident-404241/
4. https://www.inform.kz/ru/nigmatulin-programmnaya-stat-ya-prezidenta-eto-masshtabnyy-proekt-modernizacii-obshchestvennogo-soznaniya_a3016441
5. <https://strategy2050.kz/ru/news/perekhod-na-latinitsu-preimushchestva-i-trudnosti-perevoda/>

Ковальчук Е. В., студентка 1 курса магистратуры,
Гуманитарно-педагогический факультет,
Научный руководитель: Ольховская Н.С.,
канд. филол. наук, доцент кафедры
иностранной филологии и перевода
Национального университета биоресурсов и природопользования
Украины

СИНЕРГЕТИКА КАК УНИВЕРСАЛЬНЫЙ МЕТОД ИССЛЕДОВАНИЯ ЭВОЛЮЦИИ

Аннотация. В статье обозначены особенности синергетического метода исследования различных наук в комплексе и эволюции. Выявлено, что синергетический подход позволит сочетать и изучать в комплексе различные науки, подходя к исследованиям с точки зрения самоорганизации процесса их появления и становления в системе. Сформулирован вывод о возможностях изучения лингвистики с помощью синергетического метода и взаимосвязи между институтами общества, наукой и филологией.

Ключевые слова: синергетика, эволюция, самоорганизация, лингвистика, филология.

Введение. Хаотические, лавинообразные изменения в природе и обществе, выдающиеся события и открытия последнего столетия, глобализация масштабов человеческой деятельности и ее непредсказуемые последствия заставляют все чаще задумываться о закономерностях взаимодействия науки, человечества и языка как формы общения. Как никогда остро стоит задача научного предвидения будущих изменений, поиска новых направлений и оптимальных моделей гармоничного функционирования сложной системы коммуникации между людьми в обществе. Попытки осмысления сложных и противоречивых перемен в действительности приводят к необходимости глубокого анализа закономерностей поведения и развития природных и социальных образований.

Указанное выше требует развития такой системы исследования, которая бы обеспечила внедрение в научную отрасль интегративного, синтетического знания, полученного на почве междисциплинарных связей и новейших научных направлений, обеспечивающих актуализацию этого процесса. Среди таких синергетика может считаться одной из ведущих отраслей современных междисциплинарных исследований.

Объект и методика исследования. Синергетика ныне стала новым методологическим подходом в научном познании и механизмом оптимального управления различными системами, позволяя изучать взаимодействия в комплексе [1]. Теория самоорганизации (синергетика), возникшая в области исследований неравновесных природных систем, дает возможность по-новому взглянуть на сложные системы, к которым относятся лингвистические. Синергетика не опровергает основные принципы и закономерности речи в целом, не отменяет принципов системного, деятельностного, личностного и других методологических подходов, а дополняет и логически продолжает. Основные законы лингвистики, синергетикой рассматриваются с позиции теории сложноорганизованных

систем, таких как эволюция развития речевых процессов. Синергетический подход позволяет сочетать, синтезировать положительные элементы каждого из этих типов в новой философии образования и, основанных на них, всех конкретных видах филологической деятельности.

Изучению вопросов, связанных с синергетикой посвящены работы В.П. Андрущенко, В.А. Аршинова, И.С. Добронравов, Б.Б. Кадомцева, М.С. Кагана и другие. Изучением методологии синергетики занимались: И.Н.Андреев, Л.Я. Зорина, И.В. Редюхин и др.

Объектом исследования выступило понятие синергетики и ее влияние на изучение эволюции общества и лингвистики, в частности. В работе был использован метод анализа и синтеза, аналогии, абстрагирование, обобщение, восхождение от абстрактного к конкретному, исторический и метод системного анализа.

Результаты. Исследования в области синергетики доказывают, что в мире нет бесструктурных предметов и явлений, хаос, случайность, дезорганизация могут быть не только разрушительными факторами, но и при определенных обстоятельствах несут в себе творческое и конструктивное начало. Концептуально-методологическая новизна идей самоорганизации связана с признанием способности различных систем к саморазвитию не только за счет притока энергии, информации, вещества извне, но и за счет использования их внутренних возможностей [2]. Как свидетельствуют исследования в области синергетики, синергетическая парадигма способствует глубокому познанию таких сложных, нелинейных, открытых систем, как лингвистика.

В целом, синергетический стиль научного мышления включает в себя, с одной стороны, вероятностное видение мира, получившее бурное развитие в XX веке. С другой стороны, синергетику можно рассматривать как современный этап развития кибернетики и системных исследований. При этом синергетика, не будучи жестко ориентированной совокупностью

методологических принципов и понятий, скорее играет роль системной рефлексии и исходит не из однозначного общепринятого определения понятия «система», а из присущего ей набора свойств. Среди таких свойств можно отметить нелинейность, целостность, устойчивость структуры, процессы ее становления и самоорганизации, системный «эффект добавления» (когда входные в систему элементы определяются в зависимости от целого с другими ее элементами и ведут себя совсем иначе, чем в случае их независимости).

Появление концепций самоорганизации (синергетики, в частности) можно рассматривать как новый важный этап эволюции науки, что несет новые возможности диалога наук и новые подходы к их изучению. Синергетическая парадигма все более интегрируется в концептуальную плоскость современной философии и науки, которые констатируют, что современный мир на уровне его понимания становится все более целостным: на уровне философского знания принцип единства мира воплощенный в концепции глобального эволюционизма, согласно которой все аспекты нашей Вселенной - от неживой к живой материи и социальных форм бытия - находятся во всеобщем поле развития, которое проявляет универсальные черты [3]. А хронобиологических исследования доказали единство мира на уровне ритмической составляющей Вселенной, в понятийной плоскости естественных наук мир предстает целостным синергетическим образованием: теория относительности фиксирует нерасчлененность пространства и времени, доли и волны; квантовая физика утверждает единство мира на фундаментальном квантовом уровне материи, а мир с точки зрения квантового «парадокса наблюдателя» предстает единственным нерасчлененным комплексом, в котором наблюдатель и мир взаимно обуславливают друг друга [4]. Экологическая парадигма познания мира позволила разработать концепцию ноосферы, понимаемой как единство природы и ментально-эмоциональной составляющей человека. Наиболее

полно феномен единства мира как некое откровение современной науки представляется синергетической пояснительной моделью, которая возникает междисциплинарной рефлексией, выявляет общие принципы структуризации и развития мира, начиная от неживых, и заканчивая живыми и социальными системами [5].

Заключение. В отличие от традиционных областей научного знания, синергетику интересуют общие закономерности эволюции систем любой природы. Абстрагируясь от специфической природы систем, синергетика обретает способность описывать их эволюцию на обобщенном языке, устанавливая своего рода сходство двух явлений, изучаемых двумя различными науками, но приводимых к общей модели. Выявление единства модели позволяет синергетике делать достояние одной области науки доступным пониманию представителей совсем другой области [6].

Таким образом, синергетика и синергетический метод исследования позволяет науке более полно изучать и отображать действительность взаимосвязей между разными дисциплинами. На основе синергетического метода изучение междисциплинарных наук возможно отображение взаимосвязей между развитием человечества, его лингвистическими особенностями и наукой в целом.

Список литературы

1. Клепко С.Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм. – Київ-Полтава-Харків: ПОПОПП, 1998. – 360 с.
2. Бородкин Л.И. Бифуркации в процессах эволюции природы и общества: общее и особенное в оценке И.Пригожина // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». №29, июнь 2002; Андреев А.Ю. «Клио на распутье»: развитие новых методологических подходов к изучению исторического процесса в трудах Ю.М.Лотмана // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». №20, февраль 1997. С.28-31

3. Моисеев Н.Н. Системная организация биосферы и концепция коэволюции // Общественные науки и современность. 2000, № 2. С.123-124
4. Митина О.В., Петренко В.П. Синергетическая модель динамики политического сознания // Синергетика и психология. Тексты. Выпуск 1. Методологические вопросы / Ред. И.Н.Трофимова, В.Г.Буданов. - М.,1999. С.338.
5. Шевцова Г. З. Синергетичний алгоритм як інструмент інноваційної діяльності щодо оновлення техніко-технологічної бази підприємства / Г. З. Шевцова, З. Н. Мемедляєв // Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 6-8 жовтня 2005 р., м. Ялта. – Т. 2 / ред. кол.: І. О. Александров та ін. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – С. 300-302.
6. Данилов Ю. А. Роль и место синергетики в современной науке [Электронный ресурс] / Ю. А. Данилов // Московский международный синергетический форум. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.ru/what/rol-i-mesto-sinergetiki-v-sovremennoj-nauke/>

Крысина В.А., студентка 1 курса а ГСФ.
Научный руководитель: Алтыбаева А.Б.,
старший преподаватель Центра языковой подготовки,
магистр гуманитарных наук;
Костанайский региональный
университет им. А. Байтурсынова

ВКЛАД ЫБРАЯ АЛТЫНСАРИНА В РАЗВИТИЕ КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация. В данной работе раскрываются личность, мировоззрение, особенности творчества поэта, а также, неоценимый вклад в Костанайскую область, в развитие образования в казахских степях. Здесь раскрыта тема любви к школе, к своей Родине.

Ключевые слова: вклад, Костанайская область, образование, творчество, школа

Тобол-Торгайские степи являются родиной ярких представителей казахской интеллигенции. Среди этих величайших личностей имя великого просветителя, Учителя учителей Ыбрая Алтынсарина несомненно занимает отдельную нишу.

Во многих статьях он-первый учитель казахской степи.

Не каждого человека можно назвать великим, не каждый достоин этого высокого звания. Сегодня мы поговорим о выдающемся казахском педагоге-просветителе, о его неоценимом вкладе в Костанайскую область.

Ыбрай Алтынсарин- просветитель, поэт и прозаик, публицист, ученый-этнограф, один из основоположников казахской письменной литературы, деятель культуры, переводчик, создатель казахского алфавита, автор учебников.

В 1850 году, когда Ыбраю исполнилось 9 лет, в Оренбурге – административном центре Тургайской области открылась первая особая школа для казахских детей. Но еще в 1846 году, когда только предполагалось создать такую школу, дальновидный Балгожа зачислил своего внука в кандидаты, и таким образом Ыбрай вошел в первый состав ее учеников. В учебную программу школы были включены русский язык, чистописание, арифметика, татарский язык, мусульманское вероучение и составление деловых бумаг на русском языке. Ученики должны были воспитываться в духе проводников политики царизма в Казахстане. Алтынсарин самостоятельно изучал произведения классиков мировой литературы – Шекспира, Гете, Байрона, Пушкина, Гоголя, Лермонтова, Фирдоуси, Низами, Навои и др. Школа и в самом деле оказала самое положительное влияние на Ы.Алтынсарина. Она научила его высоко ценить знания, развила его любознательность, воспитала в нем глубокое уважение к культуре. Вместе с тем, она не оторвала его от родного народа, а, напротив, заставила глубже задуматься над тем, как улучшить положение казахских тружеников, приобщить их к передовой культуре России и народов Средней Азии. Слова А.И.Герцена: «Вся жизнь человечества последовательно оседала в книге» – стали повседневной жизненной формулой Ыбрая. Настойчиво овладевал знаниями, Алтынсарин одновременно изучал историю родного народа, которой он всегда интересовался. В 1879 г. Алтынсарин получил назначение на должность инспектора школ Тургайской области. Административным центром Тургайская область в то время охватывала всю территорию нынешней Костанайской, большую часть Актюбинской и часть Оренбургской областей.

«Школы – это главные пружины образования казахов, - писал Ыбрай Алтынсарин еще в 1871 году, -... на них и в особенности на них надежда, в них же будущее казахского народа».

Летом 1860 года Ы. Алтынсарину разрешают открыть начальную школу в городе Тургае и преподавать русский язык. Воодушевленный просветительскими идеями, он разъезжал по аулам, разъясняя населению значение светского образования, агитировал за выделение средств. Но, дело то непростое. Для того, чтобы летом и зимой ездить по всем аулам Торгая и выпрашивать у народа деньги, нужно терпение. К тому же его сильно задевал безграмотный народ, который смотрел не с надеждой, а с подозрением. Выдержав все это, собрав у казахского населения средства, он приступил к строительству школьного помещения. 8 января 1864 года состоялось торжественное открытие школы.

Преподаватель двухклассной Костанайской русско-казахской школы Ф.Соколов рассказывает, как тепло относился Ыбрай к учителям, поднимал их авторитет перед другими, требовал обязательного уважения к ним и останавливался на его особом качестве: «Разговаривая с учителем, он мог пробуждать в них страсть к обучению». «...По какому бы поводу ты ни обратился, он не жалел ни совета, ни помощи. Казахский народ его сильно уважал», - говорит он. И таких тысячи воспоминаний, вот еще одно: Ыбрай был самым заботливым сыном своего народа в самые трудные времена и тяжелые годы [А.Дербисалин. «Ы.Алтынсарин, Өмірі мен қызметі туралы»] Известно, что в 1879 году вышла в свет книга Ы. Алтынсарина «Казахская хрестоматия».

Публикация в издании «Тургайская газета» за 17 декабря 1906 года о хрестоматии пишет следующее: «С помощью преподавателей и учеников она была широко распространена не только в школах, но и в массах, поэтому на сегодняшний день очень редко можно встретить грамотного казаха, не знакомого с хрестоматией Алтынсарина...Имя Алтынсарина настолько известно общественности, что его труды не нуждаются в специальном представлении». Его стихи являются простыми и понятными для людей, и особенно для детей, Ы.Алтынсарин пытался довести до их сознания идею

необходимости образования, приобретения истинных знаний путем обучения в светских школах, дающих полезные для жизни уроки, а не забивающих головы учеников школу не нужной схоластической ерундой. Много труда вложил Алтынсарин и в начало организации женского образования в Казахстане, при его поддержке открылась такая школа в Иргизе. Позднее женские училища с интернатом открылась в Тургае в 1891. в Кустанае – в 1893г. Актобе- в 1896г. В целом, Алтынсарину удалось открыть четыре двуклассных центральных «русско – киргизских» училища, одно ремесленное училище, одно женское училище, пять волостных училищ, два училища для русских детей.

Название местности во времена Ыбрая — это история нашего предка, нашего народа. Например, местность, где находится мавзолей Ыбрая в Костанае, когда-то назывался Акбеитом. Это сегодня знает не всякий житель области. В свое время здесь бию Балгоже установили высокий каменный монумент с белым куполом. И башня его, отражая солнце, была издали заметна путникам. Поэтому люди называли это место, где захоронены предки Ыбрая, Акбеитом, т. е. Святым захоронением. С 1991 года Убаганский район Костанайской области был переименован в честь нашего земляка Ы.Алтынсарина. В районе все связано с его именем, и самое ценное здесь то, что каждый ребенок знает, что живет на земле Ыбрая. Колодец Ыбрая, лес Саная, село Сартай – для нас это не просто заповедные места, но и особая атмосфера, формирующая мировоззрение, моральные и нравственные ценности.

Ыбрай Алтынсарин- прежде всего выдающийся наставник, сумевший сочетать вместе учительство и писательство. Один из первых деятелей казахской культуры. Он сумел открыть небывалую прежде для казахской степи школу нового образца. Первый основатель основы педагогической мысли в истории казахов. Отличительной чертой Ыбрая от ранее живших

людей, мысливших передовыми идеями, является то, что он не только призывал народ к учебе и знанию, но и осуществлял этот призыв к жизни.

Предупреждая, что учитель-главная фигура в школе, говорил: «Школа-главное средство, передающее образование казахам. Вся наша надежда, будущее всего казахского народа-только в этой школе», и впервые озвучил эту идею, прививал людям идеи милосердия, доброты, вежливости, доброжелательности. Это Ыбрай Алтынсарин, «оценивая и возвышая учение о чести и совести» он, впервые сумел использовать благовоспитание.

«Давайте же, дети, учиться начнем
и знания светлые нити навеки
в свою благодарную память вплетем!»

Литература:

- 1.Қалдырғын ізің мәңгілік=Учитель, перед именем твоим/ құрастырушы Қажы Қорғанов Қ25 Қ.Қорғанов. - Қостанай: «Шапақ» ЖШС баспасы, 2017. – 328 б. – қазақша, орысша
- 2.Оспанов С. О-72 Неугасимое пламя/Серикбай Оспанов.- Костанай: ТОО «Центриум», 2018. - 350 с.
3. Ибрай Алтынсарин – просветитель казахского народа
e-history.kz
- 4.Круглый стол "Ыбырай Алтынсарин - первый учитель..."
compedu.ru
5. Вклад (Ибрая) Алтынсарина (1841-1889)...
KazEdu.kz
6. Первые школы Казахстана
e-history.kz

Макатова К.А., студентка 1 курса ИЭиП

Научный руководитель: Омарова З.К.,

магистр педагогических наук, старший преподаватель

Центра языковой подготовки КРУ имени А. Байтурсынова

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» МАҚАЛАСЫ АЯСЫНДА ШЕТЕЛ ТІЛІН МЕҢГЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аннотация. Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2017 жылғы 12 сәуірде Қазақстан халқына жолдаған «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласының басты айқын мақсаттардың бірі – әлемдегі дамыған 30 елдің қатарына қосылу. Қазіргі күні жеке адам ғана емес, тұтас халық бәсекеге қабілеттілігін арттыра білу керек. Сол себепті, барша қазақстандықтарға арналған «Үш тілде білім беру» бағдарламасы қолға алынып отыр. Әсіресе, шетел тілін меңгеру барысында «Рухани Жаңғыру» бағдарламасын жүзеге асыру ерекше назарды талап етеді. Аталған мақалада, «Рухани жаңғыру» мақаласының негізгі мақсат - міндеттері айқындалып, шетел тілін қолданылудың маңыздылығы түсіндіріледі. Екіншіден, шетел тілі сабақтарында оқылған шығармалар оқу үрдісі кезінде жасалған жұмыстарды талдап ана тілімен салыстыру жұмыстарын жүргізу нәтижесінде елжандылық, патриоттық сезімдердің қаншалықты қалыптасатыны жайында ой түйінделеді. «Рухани Жаңғыру» бағдарламасының негізгі құндылығының рөлі күтілетін нәтижелер егжей – тегжейлі түсіндіріледі.

Кіріспе. Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2017 жылы 12 сәуірде Қазақстан халқына жолдаған «Рухани Жаңғыру» мақаласында әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу үшін жеке адам ғана емес жалпы халықтың бәсекеге қабілетті болуы ұлтты табыс баспалдағына жеткізеді делінген еді. Жалпы ұлт бәсекеге қабілетті болуы үшін жүргізілетін жұмыстар ХХІ ғасыр талаптарына сай болуы қажет.[Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабі-

летімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында¹]. Шетел тілдерін білу қазіргі ХХІ ғасырдың негізгі талаптарының бірі. Алайда, өз халқының тағылымы мол тарихын, салт – дәстүрлері мен мәдениетін білмей шетел тілін меңгерген азаматтың рухани жаңғыруы әсте мүмкін емес. Осы орайда, «Рухани Жаңғыру» бағдарламасының маңыздылығы санамызға оралады. Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев: [«...Қазақ «Туған жерге туынды тік» деп бекер айтпаған. Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады. Сол себепті, Туған жерге, оның мәдениеті мен салт-дәстүрлеріне айрықша іңкәрлікпен атсалысу – шынайы патриотизмнің маңызды көріністерінің бірі»]², – деп атап өтті. Сондықтан шетел тілін меңгеруде, әсіресе шетел тілі сабақтарында «Рухани Жаңғыру» мақаласының негізгі бағыттарын қолданып, бойға сіңіру әсте қажет.

Мақаланың негізгі зерттеу объектісі: Бүгінде мемлекетіміз үшін халықаралық байланыстар және тұлғаралық, мәдениаралық құралдардың маңызы зор. Сондықтан қазіргі күні ағылшын тілін меңгеріп, білімімен кез – келген салада жұмыс жасай алатын адам сұранысқа ие болмақ. Жалпы түрде, ағылшын тілі БҰҰ-да қабылданған алты ресми тілдің бірі. Әрі бұл тілде 400 млн-нан астам адам сөйлейді. Қазақстан Республикасында ХХ ғасырдың 50-жылдарынан бастап Абылай хан атындағы Қазақ мемлекеттік халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде, өзге де жоғары және орта оқу орындарында ағылшын тілінде оқытылып, мектеп бағдарламасына жеке пән түрінде өтіледі.

Зерттеу әдістемесі: [«Қазақстан бүкіл әлемде үш тілді пайдаланып жоғары білімді ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар қазақ тілі-мемлекеттік тіл, орыс тілі-ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі»]³. Шетел тілін оқыту үдерісінде пайдалану білім алудың әр этапында бастауыш, орта мектепте, орта оқу

орындары мен жоғары оқу орындарында жүзеге асырылады. Жоғары оқу орындары студенттері еліміздің өткен тарихы мен мәдениетін есте сақтап, қазіргі күнгі қағидаттарды естен шығармауы қажет. Жан – жақты білімді болу табыстың басты кепілі. Ағылшын тілінде еркін сөйлеп, шығармаларды талдай алуы, ағылшын тілі пәнінің эмоционалдық сезіммен сезіне алуы маңызды. Қазақ тілі мен ағылшын тілі тарихында кездесетін ұқсастықтар мен айырмашылықтарды саналы түрде талдай алып, өз көзқарасын білдіре алады. Ағылшын тілінде мотивация берер тұлғаларды тани алып, жақсы қасиеттерін бойларына сіңіре отырып, үлгі тұта алады. Ағылшын тілін меңгерген кез – келген мемлекет азаматы білімін кең өрісте кеңейтіп, дүниетаным көкжиегін арттырады.

Нәтижелері: Мақала негізіне сәйкес қоғамда орын алған мәселе «Білімді болу, бірақ рухани тұрғыдан білімсіз болу» мәселесінің шешімі табылады. Әрі, шетел тілі сабақтарында «Рухани Жаңғыру» бағдарламасымен интеграцияланып өткізілуі білім мен мәдениеттің салтанатты интергациясына әкеледі. Жастардың елжандылық, ұлтжандылық көзқарастарын шетел тілімен салыстыра, салғастыра бейнелеуі мемлекет үшін маңызды дүние.

Қорытынды: Білімді жастар - ел болашағы. Үш тұғырлы тіл саясаты аясында білімнің салтанат құруы аса маңызды. «Рухани Жаңғыру» мақаласы аясында шетел тілін меңгеру азаматтар мен азаматшалардың мемлекеттің үлкен капиталына айналуға әрі жеке адам ғана емес халықтың бәсекеге қабілеттілігін арттырып, дамытуда маңыздылығы аса зор.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy
- 2.<https://ayu.edu.kz/ru/archives/20690>
- 3.<https://bilim-all.kz/article/5514-Agylshyn-tilinin-manyzdylygy>

Сайран Аружан Алмасқызы

Дене шынықтыру спорт және Туризм факультетінің 1 курс студенті

Ғылыми жетекшісі: Алтыбаева А.Б.,

аға оқытушы, гуманитарлық ғылымдар магистрі

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай аймақтық университеті

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ – ӘДІСТЕМЕШІ ҒАЛЫМ

Аннотация: Ахмет Байтұрсынов – әдістемеші ғалым ретінде қазақ балаларының ана тілінде сауат ашуына нақты мүмкіншіліктер тудырған ірі ағартушы қайраткер, үлкен талант иесі, тарихта орны айрықша зор тұлға.

Кілт сөздер: ғалым, білім, іскер, тіл, ғылым, оқу.

Қазақ тілі білімінің іргетасын қалаушы ғалым, Ыбырай Алтынсариннен кейінгі еңбегі ерекше ағартушы – педагог, сөз құдіретін танытқан тамаша ақын, қазақ баспасөз тілінің ұлттық үлгісін көрсеткен талантты публицист, туған халқының рухани дүниесін көтеруге көп күш жұмсаған мәдениет қайраткері, жас совет үкіметінің адал қызмет еткен ірі қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынов 1873 жылы 28(15) қаңтарда сол кездегі Торғай уезіне қарасты Тосын болысының 5-ші аулында, Сарытүбек деген жерде (қазіргі Қостанай облысы, Торғай ауданы, күні кешеге дейін «Южный» деп аталған, ал бұл күнде Ахмет Байтұрсынов атындағы савхоз орналасқан жерде) дүниеге келген.

Өткен ғасырдың II жартысынан бастап көтерілген оқу-ағарту мәселесі қазақ қоғамы үшін әлеуметтік мәндегі үлкен проблема болса, оны іс жүзінде қолға алған тұңғыш ағартушы Ыбырай Алтынсарин екендігін білеміз. Осы салада одан кейінгі нақты іс істеген екінші адам («екінші Алтынсарин») Ахмет Байтұрсынов болды. Ол – халықты оқуға шақырған, білім-ғылымның қажеттілігін түсіндірген жалаң үгітші емес, қазақ арасында ағартушылық жұмыстарын, жалпы мектеп ісін жолға қоюға көп күш салған, бала оқытып, ұстаздық құрған тәжірибелі жан. Сонымен қатар ол – оқу – ағарту ісін жолға

кою үшін қажет өзге де іс – әрекеттерді қолға алған қайраткер. Бұл іс – әрекеттер: қазақ жазуына лайық графика түзу, жазу тәртібі – емлені жасау, қазақша сауат ашатын «Әліппе» жазу, ана тілін танытатын мектеп оқулықтарын жазу, бала оқытудың әдістерін көрсету. Міне, осы орайда Ахмет Байтұрсынов қазақ мәдениеті көгінде жалаң ағартушы болып қана емес, ғалым – ағартушы болып та көрді. Ол қазақ тілі мен әдебиетін пән ретінде қазақ тілінде тұңғыш баяндаушы ғалым. Ахмет Байтұрсынов оқу – ағарту ісін өзінің азаматтық міндеті мен өз өмірінің мақсаты деп санаған. Ол 1911 жылы:

Ызындап ұшқан мынау біздің маса,

Сап – сары, аяқтары ұзын маса.

Өзін біткен түрі өзгерілмес,

Дегенмен қара я қызыл маса.

Үстінде ұйықтағанның айнала ұшып,

Қаққы жеп, қанаттары бұзылғанша.

Ұйқысын аз да болса бөлмес пе екен,

Қоймастан құлағына ызындаса,-

Деп, білім – ғылымнан ой қалмаған, мал бағып мызғып жатқан қазақ халқын сол қараңғылық пен тұңғыықтан маса болып ызындап оятып, алып шығуды мақсат етеді. Бұл мақсатын өлең жолдарында да, публицистикалық мақалаларында да бейнелі тілмен жақсы білдірген. Мысалға: «Надандық, өнерсіздік ата жолдасымыз болған соң, олжалы жерде үлестен қағылғанымыз, ордалы жерде орыннан қағылғанымыз, жоралы жерде жолдан қағылғанымыз – бәрі надандық кесапаты» деп те батыра айтқан. 1912 жылы Ахмет Байтұрсыновтың "оқу құралы", "бірінші кітап", "балаларға арналған Әліппе" сияқты еңбектері жарық көрді. Автор өзгерістер, түзетулер енгізді, жаттығулар қосты. 1924 жылы 24 әріптен тұратын Байтұрсынов әліпбиі ресми түрде қабылданды. А. Байтұрсыновтың араб алфавитінің негізінде ұлттық әліпбиге реформа жасап, өзгеріс енгізіп, қазақ тілі білімінің

терминдерін алғашқы болып қалыптастырған. Және оның негізгі салаларын тереңдей зерттеп, бірнеше оқулыққа арқау еткен. Оның барлығы қазіргі таңда біз оқып жүрген білім жүйесінде енгізілген. Олар: дыбыс жүйесі (фонетика), сөз жүйесі (морфология), сөйлем жүйесі (грамматика). А. Байтұрсыновтың 1914 жылы алғаш рет Орынборда «Тіл құралы» атты еңбегі басылып шыққан. Бұл «Тіл құралы» атты еңбегі 5 негізгі тараудан тұрады. А. Байтұрсынов араб таңбаларын қазақ тілінің фонетикасына сай қолданған жүйелі графикасы 1924 жылы ресми түрде қабылданған. Сондай – ақ, А. Байтұрсынов грамматикалық терминологияны тұжырымдады: зат есім, Етістік, Есімдік, араласу, зат есім, тақырып, предикат, жағдай, қызметтік сөздер, сөйлеу бөлігі, сөйлем, күрделі сөйлем, үндеу және басқалар. Және де "Тіл жұмсар" мұғалімдеріне арналған практикалық нұсқаулық пен "Баяншы" оқу құралын да жазған. Ахмет Байтұрсынов араб әліпбиін реформалаудың "Төте жазу" ("Жаңа емле" — "Новая орфография" деп те аталады) атты бірегей жобасын ұсынды. Оның идеясы әр сөзде алдыңғы немесе артқы қатардың белгісін нотадағы скрипка немесе басс кілтіне ұқсас белгіні қосу арқылы белгілеу болды, бұл дауысты дыбыстар үшін жаңадан енгізілген белгілердің санын едәуір үнемдеді және араб графикасымен үйлеседі. Ахмет Байтұрсынов 12 араб әрпін қолданыстан алып тастады, ол қазақтар үшін қажет емес және орфографияға шатасушылық тудырады.

Оқу құралы. Қазақша алифба. Бұл кітап алғаш рет 1912-ші жылы Орынбордағы жарық көрген. Автор «Балалар, бұл жол басы даналыққа» деп басталатын «Тарту» атты ғибрат тақпағын оқулықтың беташары ретінде берген. Кітаптың әріп үйретер бірінші бетінің үстіңгі оң жағына Құран сөзі: «Би исми-иллаһи-рахмани-рахим» шырағдандай орналастырылған. Әрі қарай қазақ әріптері төте жазу жолымен рет-ретімен беріледі де, әрбір харіптің тұсына таңбасы және сол таңбаның атауы жазылады. Және төменгі жағына оқытушыға түсінік, яғни нұсқаулығы қатар ұсынылады. Сонымен қатар, соңына қазіргідей шұбыртпалы ұзыннан-ұзын мәтіндер емес, қысқа әрі нұсқа

оқушының ұғымына сай, түсінігіне лайық мәселен: Туысқан-туған атаулары, тұрмысқа қажетті киім, үй саймандары, ыдыс-аяқ, мал мен хайуандар атаулары және ас-тағамдармен қатар, дене мүшелерінің атаулары т.б. қамтылады. Оқу құралының екінші кітабы алғашқы әліппеге жалғасты ретінде толықтырылып, 1913-ші жылы шықса, «Әліппе – астары» атты әліппеге жетекші құралы 1924-ші жылы жазылған. Осы оқулықтардың бала сауаттандырудағы қажеттілікті өтеудегі зор қызметіне, оның 1912, 1913, 1914, 1916, 1921, 1922 (2 рет), 1923, 1925-ші жылдары жиі басылым көруі айғақ. Кітап ғалымның аяулы есімі ақталғаннан кейін бірінші рет бүгінгі әріпке түсіріліп, ҰҒА-ның Тіл білімі институтының дайындауымен 1992-ші жылы жарық көрген «Тіл тағылымы» атты жинаққа енді. **Тіл – құрал.** Оқулық негізінен, үш жылдыққа арналып, әр жылғы сыныптарға жеке-жеке жазылған құрал. Бірінші тіл танытқыш кітап: Дыбыс жүйесі мен түрлері (1914), екіншісі: Сөздің жүйесі мен түрлері (1914-1915), үшіншісі: Сөйлем жүйесі мен түрлері (1923). Барлығы да Орынборда жарық көрген. «Тіл – құрал» – қазақ тілінің тұңғыш оқулығы. Оқулық қазіргі қазақ тілі оқулықтарының негізі болып қаланды. «Тіл – құрал» қазақ тіл білімінің тарау-тарау салаларының құрылымын жүйелеп, ғылыми негізін салған зерттеу. Оның тілдік ұғымдарға берген анықтамаларының ғылыми тереңдігі, дәлдігі қазіргі ғылым үшін өте маңызды. Ол тұңғыш төл грамматикалық терминдерді қалыптастырды. Мысалы, зат есім, сын есім, етістік, есімдік, одағай, үстеу, бастауыш, баяндауыш, пысықтауыш, шылау, сөз таптары, сөйлем, құрмалас сөйлем, қаратпа сөз, т.б. жүздеген ұлттық терминдерді түзді. Сондай-ақ Байтұрсынұлы практикалық құрал ретінде «Тіл жұмсар», мұғалімдерге арналған «Баяншы» деген әдістемелік кітаптар жазды. **Әліп-би.** **Жаңа құрал.** Оқулық 1926-шы жылы бұрынғы Оқу құралы Қазақша алифбаға жалғасты кітап ретінде жазылған. Кітап 14 жылдан соң қолданылған тәжірибе сынақтан өтіп қайта өңделіп, 1926-шы жылы Қызылорда баспаханасынан шыққан, 1928-ші жылы тағы басылды. Алғашқы

басылым 116 бет, кейінгі басылым 114 бет. 1927-ші жылғы екінші басылымның түпнұсқасы табылған жоқ. 1928-ші жылғы оқулықтың ішкі мұқабасында 3-нші рет басылғандығы айтылады. Ұлттық кітапхананың Сирек қорлар бөліміндегі тіркемеде осы оқулықтың 1924, 1926, 1927-ші жылдары жарық көргендігі туралы картотекалық ақпар бар. Бірақ, ол басылымдардың мәтінімен толық танысудың мүмкіндігі болмады.

Тіл маманы Ш. Құрманбайұлы ғалымға арнаған зерттеу тақырыбында, оның 10-15 жылда ұлтқа жасаған қызметін ғылыми дәйектемелер бойынша саралап, оның атқарған жұмыстарын былайша жіктейді: «1). Қазақ тілі білімінің терминологиясын жасаушы; 2). Қазақ әдебиеттану ғылымының негізін салған, тұңғыш әдебиет теориясын жазған ғалым, осы ғылым саласының ғылыми терминологиясын да жасаған; 3). Әдістеме, тарих және этнографияға, жалпы мәдениетке қатысты көптеген терминдер жасаған; 4). Қазақ тілінің сөзжасам тәсілдерін анықтап, терминжасам тәжірибесінде кеңінен пайдаланған ғалым; 5). Жекелеген ғылым салаларының ғана емес, бүкіл қазақ терминологиясының қалыптасуына тікелей әсер еткен айрықша тұлға; 6). Қазақ терминологиясын қалыптастыру мен дамытудың бағыт-бағдарын айқындаушы; 7). Қазақ оқығандары жасап, ресми бекіткен терминология қағидаттарын бүкіл түркі халықтарына ұсына отырып, түбі бір туыстас тілдердің терминологиялық қорының ортақтық сипатын арттыруды көздеген кең тынысты түрколог ғалым». Әлбетте, бұл бір адамның басына аз жұмыс емес. Егер А. Байтұрсынов басқарушы билік тарапынан 5 рет сотталып, 2 рет жер аударылмағанда өзі сүйген өз ұлтты үшін тағы талай жұмыстарды атқарар еді-ау! Зерттеуші қарастырып отырған терминология саласы бойынша Ахметтің даралығы мен даналығын нақты көрсете алған. Ол түйін сөзін «аса көрнекті тілші ғалым» деп қорытыпты. Бұған қосарым: Ахмет Байтұрсынов егемен елінің ұрпағы тарапынан «Ана тілдің айбары», «Ғасыр саңлағы» деп ұлықталған ұлы тұлға, ғұлама ғалым. Нақтырақ, қазақ тіл білімі мен әдебиеттану ғылымының негізін салушы теоретик ғалым. 1988

жылдан кейін Қазақстандағы көптеген көше, мектептерге Байтұрсынұлы есімі берілді. Тіл білімі институты, Қостанай мемлекеттік университеті Байтұрсынұлының есімімен аталды. 1998 жылы оның туғанына 125 жыл толған мерейтойы салтанатпен атап өтіліп Алматы қаласынданда республика ғылыми конференция өткізілді, Байтұрсынұлының мұражай-үйі мен ескерткіші ашылды. Ахмет Байтұрсынов тіл білімінің басты салалары туралы ең алғаш қалам тартқан ғалым еді. Алғашқы сауат ашу құралы ретінде жазылған « Оқу құралынан » бастап, « Әліп-би» мен « Тіл құралда » қазақ тіл білімінің басты әрі негізгі терминдерін жасады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Ахмет Байтұрсынов «Тіл тағылымы» Алматы «АНА ТІЛІ» 1992
2. Ахмет Байтұрсынұлы Өлеңдер, әдеби-ғылыми зерттеулер Алматы «АЛАШ» 2003

Сеитова Д.А., студентка 1 курса

Научный руководитель: Алтыбаева А.Б.

Старший преподаватель

Магистр гуманитарных наук центра языковой подготовки;

Костанайский региональный

университет им. А. Байтұрсынова

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Мақалада көрнекті Ахмет Байтұрсыновтың қазақ тіл білімінің дамуына қосқан үлесі туралы айтылады. Мақаланың мақсаты - қызықты, пайдалы ақпаратты айту, бөлісу. Мақала мұғалімдерге, мектеп оқушыларына, студенттерге ұсынылады..

Түйінді сөздер: Ахмет Байтұрсынов, қазақ тілі, мұғалім, автор, әдебиет

Ахмет Байтұрсынов - мемлекет қайраткері, ақын, ағартушы, публицист, ұлттық жазудың реформаторы, қазақ тіл білімі мен әдебиеттану ғылымының негізін қалаушы, түрколог, мұғалім ретіндегі қызметі баяндалған. Ол 1872 жылы 28 қаңтарда Торғай уезінің Тосын болысында дүниеге келген. Ол алғашқы білімді туған ауылында алды, содан кейін Торғай орыс-қазақ мектебінде, Орынбор мұғалімдер семинариясында оқыды. 1895 жылдан 1909 жылға дейін ол Ақтөбе, Қостанай және Қарқаралы аудандарындағы ауыл волосттық мектептерінде сабақ берді. Бұл кезеңге оның қазақ тіл білімі және ана тілін оқыту әдістемесі саласындағы ғылыми ізденістері кіреді. Кейінгі жылдары ол қазақ жазуын реформалаудың принциптерін дамыта бастады, қазақ грамматикасының категорияларын анықтау үшін ғылыми терминология жасады. Ахмет Байтұрсынов Қазақстандағы алғашқы ағартушылардың бірі болды, ол ағарту мен білім беру адамдарға тек бостандық пен әлеуметтік өзгерістер жағдайында материалдық пайда әкелетінін түсінді. А.Байтұрсынов - алғашқы қазақ әліпбиінің авторы. XX ғасырдың басында қазақ жазуын реформалаған, содан кейін миллиондаған адамдар оны қолдана алды. 1912 жылы ол тұтас революция жасап, қазақ тілінде қолданылмаған барлық араб әріптерін алып тастап, оның орнына қайталанбас таңбаларды қосты. Жаңа әліпбиді бүкіл әлем қазақтары әлі күнге дейін қолданады. Оның әліпбиі бір кездері жазу реформасы кезінде барлық түркітілдес халықтар үшін жақсы үлгі болды.

«Оқу құралы» («Учебное пособие», 1912) - қазақ тілінде жазылған алғашқыпраймердің бірі; 1925 жылға дейін ол бірнеше рет қайта басылды. «Тіл - құрал» - бұл лингвистикалық ұғымдардың анықтамасы берілген, сонымен қатар лингвистикалық құрылымы зерттелген және жүйеленген қазақ тілі бойынша алғашқы оқулық. Келесі бөлімдерден тұрады: морфология (1914), фонетика (1915), синтаксис (1916). Байтұрсынов грамматикалық терминологияны тұжырымдады: зат есім, етістік, есімдік, шылаулар, үстеу, тақырып, предикат, мән-жай, қызмет етуші сөздер, сөйлеу бөлігі, сөйлем,

күрделі сөйлем, мекен-жай және басқалары. Байтұрсынов сонымен қатар мұғалімдерге арналған «Тіл жұмсар» практикалық нұсқаулығы мен «Баяншы» оқулығын жазды.

Сондай-ақ, автор «Ана тілі туралы нұсқаулық», «Қазақ тілі курсының презентациясы», «Грамматиканы зерделеуге арналған нұсқаулық», «Сөйлеуді дамыту», түрлі антологиялар жазды. Бұл әдістемелік еңбектерді қазақ лингвистикасы мен қазақ тілін оқыту әдістемесі саласындағы ғалымдар әлі күнге дейін құрметтейді.

Байтұрсынов өзінің шығармашылық қызметін фабулист ретінде бастады. Атап айтқанда, «Қырық мысал» және «Маса» жинақтарына енген оның ертегілері ең танымал. Байтұрсыновтың алғашқы кітабы «Қырық Мысал» («Сорок басен») 1909 жылы жарық көрді. Байтұрсыновтың азаматтық идея-арманы «Маса» («Комар», 1911) кітабында көрсетілген - халықты білім мен еңбекпен таныстыру, өнердің дамуына ықпал ету. және мәдениетті көтеру. Ақын надандықтан, немқұрайлылық пен немқұрайлылықтан арылуға шақырады. Абайдың ағартушылық және сыни дәстүрлерін жалғастырып, дамыта отырып, Байтұрсынов қазақ әдебиетін жаңа деңгейге көтерді.

1913 жылы А.Байтұрсынов «Қазақ» газетінің алғашқы редакторы болды. Газет бағдарламасындағы басты нәрсе - қазақ тілін, мәдениетін, мектептегі білім беруді дамыту мәселелерін қамту.

1920 жылы РКП (б) құрамына кірді, 1921-1928 жылдары Қазақ халық ағарту институтында жұмыс істеді, онда қазақ тілі мен әдебиеті, тарихы мен мәдениеті бойынша дәрістер оқыды. Байтұрсынов қазақтың ауызша халық шығармашылығы үлгілерін жинап, басып шығаруда үлкен еңбек сіңірді. Ол 1923 жылы шыққан «Ер Сайын» поэмасына кіріспе мақала және пікірлер жазды, «23 жоқтау» (1926) және «Әдеби сын» (1926) кітаптарын шығарды, соңғысы тарихқа арналған алғашқы ғылыми зерттеу болып табылады қазақ

әдебиетінің. Ахмет Байтұрсынов қазақ балаларына ана тілін үйретуге арналған бірқатар оқулықтар жазды.

1923 жылы Байтұрсыновтың 50 жылдығы Орынбор мен Ташкентте салтанатты түрде аталып өтті. Сәнді қайраткерлер С.Садвакасов, С.Сейфуллин, М.Әуезов, М.Дулатов, Е.Омаров оның ғылым, мәдениет пен білімнің дамуына қосқан үлесін жоғары бағалады. М.Әуезов өзінің «50 жастағы Той Ахан» мақаласында: «Ол (Байтұрсынов) соңғы уақытқа дейін біздің қолбасшымыз болды. Оның қаламынан туған образдар, бейнелер жадымызда жаңа. Ол патшалық дәуірде отаршылдық зорлық-зомбылыққа қарсы ұрандар, саналарға сіңген биік идеялар, балалық шақтағы әсер сияқты мәңгі жүректе қалады»[1]. 1928-1929 жылдары А.Байтұрсынов Қазақ мемлекеттік университетінің профессоры болды. Ол жасаған және оның есімімен аталған графикалық жүйе сауатсыздықты тез жоюға, қазақтардың жазба мәдениетін жетілдіруге мүмкіндік берді. Байтұрсынов қазіргі қазақ әдебиетінің қалыптасуында маңызды рөл атқарды. Ол филология профессоры болды, Республикалық академиялық орталықты басқарды. Ол тұңғыш Қазақ халық мемлекеттік университетінде жұмыс істеді.

Байтұрсынов қазақ әліпбиін реформалау бойынша өзінің жобасын ұсынды. Мұның мәні әр сөзде алдыңғы немесе артқы қатардың белгісін белгілеу болды. Ол бас немесе үш қабатты музыкалық нотаға өте ұқсас болды және дауысты дыбыстарды білдіретін белгілер санын едәуір үнемдеді, сонымен қатар қазақ тілін араб графикасымен үйлестірді. Көптеген замандастар, мысалы, лингвист Евгений Поливанов бұл жобаны данышпан деп атады. Ғалым Байтұрсынұлының сіңірген еңбегін атап өтіп, егер қазақ тілінің мәселесін көрші халықтарға қарап отырмай шешуге болатын болса, онда қазақ мектебін біздің мақаламыздың кейіпкері ұсынған 1924 жылғы емле толығымен қанағаттандыруға болатындығын жазды. Алайда бұл жоба ешқашан жүзеге асырылмаған. 1928 жылы жаппай латындану басталды, ал

1940 жылы Кеңес Одағының құрамына кірген халықтардың түркі тілдерін кириллизациялау басталды.

Ахмет Байтұрсынұлының көпқырлы таланты оған қалам қуатын поэзияда, журналистикада, ғылымда және мәдениеттің басқа салаларында сынап көруге мүмкіндік берді. Ол ғалым, аудармашы, этнограф, көптеген оқулықтардың құрастырушысы ғана емес, сонымен қатар кішкентай балаларға арналған көптеген өлеңдердің авторы. Ахмет аға үлкен ұстаз - балалар мен ересектерге бас әріппен оқытушы болған. Ол қазақтың жадында және ғылымында болған қазақ халқының мәдениеті мен мәдениетінің шырақшысы болды және қалды.

Байтұрсыновтың құрметіне Қазақстанның көшелері мен мектептері, Тіл білімі институты, Қостанай қаласындағы университет аталады. 1998 жылы Байтұрсыновтың туғанына 125 жыл толуы салтанатты түрде атап өтілді; Алматы қаласында Республикалық ғылыми конференция өткізіліп, Байтұрсыновтың мұражайы мен ескерткіші ашылды. Қазақстанда (Қостанай мен Шымкентте) Байтұрсыновқа ескерткіштер орнатылды, Алматыда мұражай ашылды, Қостанайда көшелер мен мемлекеттік университет оның есімімен аталды. Оның есімі Ыбырай Алтынсарин, Жамбыл Жабаев және Абай Құнанбаевтың есімдері сияқты ұлттық тарих шежіресіне енген. Ол өзінің жолын - күрескердің жолын алдын-ала анықтаған адамдарға деген қатты сүйіспеншілігімен, батылдығымен және еркімен ерекшеленді. Қазақстан Республикасы Президентінің 1996 жылғы 30 желтоқсандағы жарлығымен 1997 жыл біздің республикада Ұлттық келісім және Саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу жылы деп жарияланды.

Ахмет Байтұрсынов қазақ әдебиеті мен жазуының дамуына үлкен үлес қосты. «Халық үшін басты байлық денсаулық болса, жан үшін басты байлық - білім мен өнер. Тек олардың көмегімен халықтар өркениет қатарынан өз орнын табады. Басты міндет - жастарға білім беру, оларға қолөнерді үйрету, мамандық беру. Бұл міндеттерді қазақ даласында жүзеге асыру үшін

ауылдарда барлық жерде қазақ мектептерін ашу, қазақ тілінде оқыту керек. Бұл біздің басты мақсатымыз бен міндетіміз »[2]- деді Ахмет Байтұрсынов.

Пайдаланылған дерек көздерінің тізімі:

1. Ахмет Байтұрсынов. Тұлғалар. <https://e-history.kz/ru/prominent-figures/show/12608/>
2. <http://asylsoz.kz/ru/esli-dlya-naroda-glavnoe-bogatstvo-zdorove-to-glavnye-bogatstva-dlya-dushi-znaniya-i-iskusstvo-333/>
3. Байтұрсынов - халыққа шын берілгендіктің үлгісі. <https://www.tarlan.kz/ru/article/baytursinov-obrazes-ystynnoy-predannosty-narodu.html>
4. Ахмет Байтұрсынов: сурет, өмірбаяны, шығармалары. <https://fb.ru/article/351973/ahmet-baytursynov-foto-biografiya-proizvedeniya><https://fb.ru/article/351973/ahmet-baytursynov-foto-biografiya-proizvedeniya>

Байтұрсынов Ахмет. <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/collectivization/figures/baytursinov/>

Тансыкбаева К.Н, студентка 1 курса ИТиР.

Научный руководитель: Беркенова Б.Б.,
магистр филологии, ст.преподаватель
центра языковой подготовки ДОиДО;
Костанайский региональный
университет им. А.Байтұрсынова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗЕ

Аннотация. В статье говорится о переходе на дистанционное обучение в этап эпидемиологической ситуации в стране, который для многих преподавателей оказался трудным. Рассматриваются сложности при замене аудиторного обучения студентов в онлайн формате. Авторы исследуют дистанционное обучение, как самостоятельное изучение обучающимися тем предмета под руководством преподавателя, самостоятельного поиска информации и выполнения заданий. Авторы

выявили положительные и отрицательные стороны обучения. В данной статье разбираются все минусы и плюсы информационных технологий, на примере занятий по русскому языку.

Ключевые слова: инновационные технологии, самостоятельность, онлайн формат, новая информация, разнообразие.

Введение. Важной особенностью современной системы образования является существование инновационной стратегии организации обучения, которая определяет качество образования и имидж любого учебного заведения.

На сегодняшний день, информационные технологии становятся одним из основных приоритетов в планировании развития образования. Неотъемлемой и важной частью этих технологий является компьютеризация образовательного процесса. Использование современных информационных и телекоммуникационных технологий в обучении открывает исключительные перспективы, как с точки зрения повышения качества обучения, так и с точки зрения расширения самих учебных заведений.

Использование ИКТ является эффективным средством индивидуализации обучения, интенсификации самостоятельной работы обучающихся, повышения мотивации и познавательной активности[1]. У студентов развивается умение осуществлять поиск в образовательной сети Интернет, классифицировать информацию, критически подходить к ней, сопоставлять, то есть, в целом, способствует повышению информационной культуры, что является необходимым качеством современного человека, прививает навыки самообразования, помогает «превращать учебу в радость открытия». А если есть интерес, то есть и прогресс, который в дальнейшем влияет на качество образования.

Внедрение информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс позволяет студентам:

- ускорить поиск необходимой информации;

- иметь возможность свободного доступа к информации,
- содержательному компоненту той или иной образовательной области, знаниям, накопленным мировым сообществом;
- стимулировать мотивацию обучения, создавать «интеллектуальную ауру» за счет наглядности, представления изучаемого в виде графиков, схем, анимации;
- стимулировать самообразование, самоанализ;
- работать в режиме решения проблемных вопросов, оперативно восполнять пробелы в знаниях;
- работать активно, творчески, по интересующим вопросам, темам,
- эффективнее работать над выполнением домашнего задания;
- восполнить материал, пропущенный во время болезни[2].

Объект и методика исследования. Разберем всю важность ИКТ на примере нашего учебного заведения. Все мы знаем, что 2020 год выдался сложным для всего мира. Все сферы нашей жизни подверглись изменениям. Напрямую они коснулись и образования. Таким образом, с марта 2020 года все учебные заведения РК перешли на дистанционную форму обучения. Привыкать к этому не пришлось, т.к. и преподаватели и студенты являются современно-технологичными людьми.

Во время дистанционного обучения в первом семестре инновационные технологии стали нашими верными друзьями. При обучении русскому языку в онлайн формате для связи использовались: чат-уроки с использованием чат-технологий (например, zoom, eTutorium, BigBlueButton). **BigBlueButton** — открытое программное обеспечение для проведения веб-конференции. Система разработана в первую очередь для дистанционного обучения. [Zoom](#) — сервис для проведения видеоконференций, онлайн-встреч и [дистанционного обучения школьников](#). **eTutorium** — это многофункциональный мультимедийный сервис для организации и проведения вебинаров, онлайн-тренингов, веб конференций, разных форм

дистанционного обучения. Веб-урок – дистанционный урок, семинар, конференция[3]. Для такого занятия используется специальный веб-форум, на котором обсуждают определенную тему, делают записи, конспекты, проводится обратная связь. Благодаря таким платформам осуществлялось общение как между преподавателем и учеником, так и со всей группой в реальном времени. Но эффективность таких занятий не являлась 100-процентной, все-таки видеосвязь не может заменить живого общения. Ведь при аудиторном обучении преподаватель по разговору и ответам, по поведению студентов, по реакции на вопросы может управлять и взаимодействовать с аудиторией, видеть их сильные и слабые стороны, заметить проблемные зоны и тут же принять меры по их решению. При онлайн-формате все иначе, происходит некая несправедливость, некоторые могут отвечать своим умом, а некоторые же просто читают подготовленный ответ из Интернета.

Но, перейдя на смешанное обучение во втором семестре, мы не отошли от инновационных новшеств в учебе. Наши семинары все так же проводятся в онлайн формате, а для получения практических знаний студенты нашего вуза посещают аудиторные занятия. Для интересного проведения занятия русского языка используются презентации с помощью различных сайтов, как **canva**, **slidesgo**. **Canva** – это онлайн-сервис для создания элементов графического дизайна, начиная с иллюстраций для соцсетей и заканчивая макетами для полиграфии. **Slidesgo** предлагает обширный каталог бесплатных тем Google Slides и шаблонов Microsoft Office Powerpoint для творческих презентаций.[4] Они настраиваются в соответствии с потребностями любого пользователя, поэтому возможности безграничны. Благодаря таким презентациям у студентов пробуждается интерес, ведь их красочность никого не оставит равнодушным. Далее, чтобы определить главные вопросы и тему определенного занятия, помогает интеллектуальная карта, её с легкостью можно составить на сайте **mindmeister**. **MindMeister** - это онлайн -

приложение для отображения разума, которое позволяет пользователям визуализировать, делиться и представлять свои мысли. Выполняем различные задания по презентации, к которым относятся онлайн кроссворды, глоссарий, синквейн и т.д. Активно используем сервис Kahoot для закрепления изученного материала. **Kahoot!** - игровая обучающая платформа, используемая в классе в школах и других учебных заведениях[5]. Обучающиеся собираются вокруг общего экрана ,например, интерактивной доски, проектора или монитора. Участники набирают очки за каждый правильный ответ. По окончании викторины на экран выводится количество очков всех участников, набранных во время ответа на её вопросы. И в конце каждого занятия проводится рефлексия, каждый студент высказывает свое мнение, точку зрения, что знал, хотел узнать, узнал, в общем, что дало ему обучение. А все свои баллы студенты КРУ могут узнать на платформе Platonus.

Итак, современный урок - это совокупность традиционных методов обучения и современных педагогических технологий. И эти технологические приемы создают условия для творческого, интеллектуального развития обучающегося и позволяют проводить обучение в сотрудничестве и сотворчестве. Дистанционное обучение заставило под другим углом взглянуть на учебный процесс, выявило новые в истории образования проблемы, например, поиск новых инструментов преподавателя. Но важным, все же, остается одно: традиционный урок – это, прежде всего, диалог между преподавателем и учеником. И занятия в онлайн режиме, конечно, не смогут заменить живого общения.

Литература:

- 1.Крук, Л.В. Использование информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе.
2. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение. Учебно-методическое пособие 2007

3.Дроздецкая Г.В. Вопросы дистанционного образования при обучении русскому языку/Философия образования.-2011.

4. Особенности организации дистанционных уроков.

5.Красильникова, В.А. Информатизация образования: понятийный аппарат / В.А. Красильникова // Информатика и образование. – 2003

Таушарова Жулдыз, студентка 1 курса Биология-Химия

Научный руководитель: Беркенова Б.Б.,

магистр филологии, ст.преподаватель

центра языковой подготовки ДОиДО;

Костанайский региональный

университет им. А.Байтурсынова

ЦЕННОСТИ И ИДЕАЛЫ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация. В статье говорится о ценностях и идеалах нового поколения молодых специалистов. Цель статьи показать, что у молодого специалиста есть специфика личностных качеств, заключающемся в искреннем и огромном желании усердно работать, имеющих нестандартное мышление и креативность. Автор говорит о новом поколении, старающемся стать лучшей версией себя. Публикация предназначена для широкого круга читателей.

Ценности - это важнейшие компоненты человеческой культуры наряду с нормами и идеалами. Ценности закрепляются с детства и являются для человека значимыми ориентирами в течении всей жизни. На основе ценностей мы делаем свои выборы и совершаем действия. Например, основными ценностями для молодого поколения является – семья и семейные ценности, здоровье, любовь, свобода действия и слов, деньги, комфорт, самопознание и образование, духовный рост и религиозные

постулаты. У многих есть идеалы. Идеал – это сущность, пребывающая в высшем измерении, превосходящем то, в котором живет наше обыденное сознание. То есть, идеал - это то что мы представляем в своем подсознании в идеальном состоянии чего-либо или кого-либо. Идеалами могут быть те люди, которыми мы восхищаемся.

В молодости существенно развиваются теоретическое мышление, умение абстрагировать, делать обобщения. Происходят количественные изменения в познавательных возможностях: речь идет не только о том, сколько и какие задачи решает молодой специалист, но и о том, каким образом он это делает (нестандартный подход к уже известным проблемам, умение включать частные проблемы в более общие и т.д.).

Кроме того, развитие когнитивной сферы человека в значительной степени имеет индивидуально обусловленный характер. На этот процесс оказывают влияние многие факторы, в частности степень одаренности человека, уровень его образованности и род деятельности.

Ценности и идеалы нового поколения молодых специалистов специфичны. Вот именно и из-за этого, все молодые специалисты разные. Мышления и действия разные. При приеме на работе молодых специалистов можно заметить отличительную черту от поколения миллениалов[1]. Это рвение работать и большая надежда на будущее. Например, у молодого специалиста есть специфика личностных качеств. Это искреннее и огромное желание усердно работать, также нестандартное мышление и креативность.

Представители нового поколения отличаются от поколения миллениалов. А молодые специалисты с нынешними специалистами. Был проведен небольшой диалог с директором районного музея Северо-Казахстанской области, района Шал акына Таушаровой Маржан Жомартовной. Где были заданы вопросы о работоспособности и отличительных чертах молодых специалистов. Интервьюируемый отмечает, что у молодых специалистов есть страх работать или жить как все, то есть они боятся стандартной жизни.

Серая тусклая жизнь или обыденная жизнь для них фобия. И поэтому, они всегда пытаются быть в движении. Молодые специалисты кардинально отличаются от работников со стажем. У них есть четкая цель, и это мотивирует их. Есть огромные надежды и планы на будущее и они к этому стремятся. Так же, у молодых специалистов совсем другие ценности. Новое поколение старается саморазвиваться и все больше и больше уделяют внимание на самопознание[2].

Зачастую можно заметить, что у нового поколения молодых специалистов воображение и мышление отличаются от тех работников, которые работают уже давно. Они стараются изменить серую рабочую жизнь на разнообразную и более интересную работу. Творческая активность молодого специалиста предполагает умение преодолеть обыденные представления, а иногда и выходить за рамки строгого логического следования и выводов, обращаясь к необычным связям и снятия разных запретов и ограничений для более полного своего проявления. Вместе с тем сохраняется необходимость соблюдения интеллектуальной дисциплины, организованности и систематичности в работе[3].

Молодые специалисты - более уязвимы с точки зрения трудоустройства, т. к. не секрет, что работодатели ставят сегодня во главе практические навыки, а не теоретические знания. Также, стоит отметить, что у молодых специалистов есть достаточное количество времени на работу и на самореализацию. То есть, высокая мобильность. Молодые специалисты не обременены семейными делами и детьми, поэтому имеют возможность выезжать в командировки и участвовать в корпоративных мероприятиях[4].

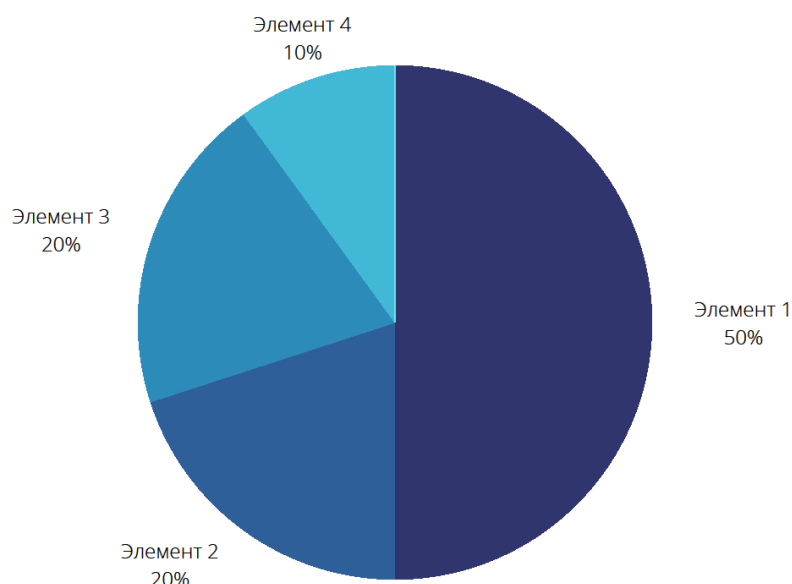
Нами был проведен опрос среди сверстников и знакомых (см. приложение) Вопрос был таковым: «Что для вас важнее и ценнее всего?» Варианты ответов: основные ценности для нового поколения – семья и семейные ценности, здоровье, любовь, свобода действия и слов, деньги, комфорт, самопознание и образование, духовный рост и религиозные

постулаты. Пятьдесят процентов людей выбрали «Семья и семейные ценности», двадцать процентов «Образование и саморазвитие», остальные двадцать «Работа и деньги», последние десять процентов выбрали оставшиеся варианты. Ценности основываются с детства. В этом играет большую роль – родители. Поэтому, многие выбрали «Семья и семейные ценности». Для молодого специалиста, который тоже так считает, это огромная перспектива в будущем. Ведь, человек, который не забыл свою семью, и поставил его на первое место в своем жизненном постулате, будет работать умеренно, но с интересом и усердно. Также, был проведен опрос молодежи про идеалы. Половина аудитории ответили, что идеалами для них являются знаменитые личности, как Илон Маск, Билл Гейтс, Марк Цукерберг, Стив Джобс и так далее, а у некоторых идеалы - это современные блогеры на просторах сети. Другая половина ответила, что не имеют идеалов. То есть, они лишь на них опираются, исследуют, основываются чтобы найти себя в жизненном пути. В итоге, это очень отлично для современного поколения и молодых специалистов. Если молодые специалисты, будут обгонять своего «учителя, тренера» по работе, то они превзойдут самого себя. Для молодых специалистов это важно, ведь специалист, который знает, чего хочет от жизни, и имеет свои ценности и понятия, то и на работе это выскажется благоприятно. Работоспособность будет хорошей, а наравне с этим и конкурентоспособность будет высокой чертой у специалиста, что и поспособствует на отличную заработную плату[5].

Итак, очень многое зависит от того, какие ценности в жизни и понятия об идеале выбирают для себя подростки и молодежь в раннем возрасте. Родители указывают путь и освещают его, а мы лишь должны понять и суметь отличить белую полосу от черного. Точно так же, мы должны выбрать свои ценности. Говоря о ценностях, нужно отметить те из них, которые являются основополагающими – основные жизненные ценности, которые у человека должны быть незыблемы: человечность, доброта, прощение,

самопожертвование. У каждого свой список разный. Важно осознание мотивов, понимание ценностей, правящие вокруг молодых. Если человек уже чему-либо или кому-либо уделяет особое внимание и интерес, то это считается ценным для него. Так же, при выборе идеала, не надо стараться превзойти идеала. Надо только опираться. Это и есть огромная черта нового поколения молодых специалистов. Они не стараются превзойти старшее поколение, они стараются стать лучшей версией себя в плане работы над собой и в своей квалификации.

Приложение

Список использованных источников:

1. <https://hr-portal.ru/article/molodye-specialisty-osobaya-kategoriya>
2. Список литературы 1. Жукова, А. Молодые специалисты – особая категория? // «Кадровик. Кадровый менеджмент». – 2011. – № 6.

[Электронный ресурс]. URL: <http://hrportal.ru/article/molodye-specialisty-osobaya-kategoriya>] (дата обращения: 3 ноября 2015 г.)

3. Мурзаева, Е.С. Периодизация истории государственного регулирования труда молодых специалистов в советское время // Знание. Понимание. Умение. – 2013. – №4. С.273-278. [Электронный ресурс]. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/periodizatsiya-istorii-gosudarstvennogoregulirovaniya-truda-molodyh-spetsialistov-v-sovetskoe-vremya> (дата обращения: 10.11.2015).

4. Попова, Н.В. Какой выпускник вуза востребован на современном промышленном предприятии? // Гуманитарное образование в креативноантропологическом измерении: сборник научных статей 12-й Всероссийской научно-практической конференции, 19-20 нояб. 2015 г., Екатеринбург / науч. 1230 ред. С.З. Гончаров; Рос. гос. проф.-пед.ун-т. Екатеринбург: Издательский Дом «Ажур», 2015. С.82-90.

5. Попова, Н.В. Личностно-развивающие основы молодежной политики на современном промышленном предприятии. Екатеринбург: Изд-во Урал.ун-та, 2008. 400 с.

Толыбай Ж.М. - студентка группы 6B01512- Биология-Химия
Аграрно- биологический Институт
Научный руководитель: Хайрова Е.Э.
старший преподаватель Центра языковой подготовки;
Костанайский Региональный Университет
им. А. Байтурсынова

**STUDENT'S MOTIVATION IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES:
ENGLISH LANGUAGE WITHIN THE FRAMEWORK
OF THE "RUKHANI ZHANGYRU" PROGRAM**

Abstract

The article presents brief descriptions of features of student's motivation in learning English language some problems and ways of solutions. The first President N. A. Nazarbayev and Department of KZ support different programs and motivate our generation to learn English language popularizing the thelinguizm politics. Motivation is a driving factor for actions, willingness, and goals. The ability to motivate yourself or in other words self-motivation is an

important skill. Self-motivation drives people to keep going even in the face of setbacks, to take up opportunities, and to show commitment to what they want to achieve. Motivation governs choices among alternative forms of voluntary activity.

Keywords: Motivation, self-motivation, teachers, learners, learning, foreign language, trilingualism politics, education, "Rukhani Zhangyru program".

Good English is not only classy but a possibility to continue studies and specializations in the best universities in the world, which are in fact, in countries where they speak English. The statistics reveal that more than a quarter of the world's population speaks English that means that about 1.6 billion people understand and relate with the help of the language of Shakespeare. Simply put, we must recognize that English is an international language, the main language of this planet.

In order to ensure that the aims and objective of the curriculum is achieved, article focuses on providing the teachers and educators with insight to the concept and types of motivation, motives as a goal, factors affecting motivation, importance of motivation, and strategies for motivating the learners in a complex and is its compliance with the strategy of spiritual development of RK citizens in the framework of improving the modern system of higher education. Teaching a foreign language is considered as one of the possible ways to implement the main provisions of the program " Rukhani Zhatsgyru "

Today, we live with the realization that every citizen of the Republic of Kazakhstan must preserve and increase the spiritual and cultural values that are spelled out in the program article of President N. A. Nazarbayev "Bolashakka bagdar: Rukhani zhangyru" ("Course to the future: spiritual renewal") [1].

Motivation is a complex part of human psychology and behavior that influences how individuals choose to invest their time, how much energy they exert in any given task, how they think and feel about the task, and how long they persist in the task. These associated energizing and directing effects are referred to as motivation or sometimes motivation to learn. Motivation is the key to success in

the teaching-learning process. Motivation, as the name suggests, is what ‘moves’ us. It is the reason we do anything at all. Paraphrasing Gredler, Broussard and Garrison, motivation is defined as “the attribute that moves us to do or not to do something”. It is an internal impetus or drive to do a specific action or behavior. [2]

Having studied many scientific articles it is possible to provide four main “sights” of motivations we can name. It’s parent-motivations, world-motivations, teacher-motivations and the last and more important is self-motivations. Many scientists refer to the main features of motives and its kinds.

Motivating the learner to learn is pertinent to curriculum implementation. This is because motivation is an influential factor in the teaching-learning program. The success of learning depends on whether or not the learners are motivated. It is important to recognize the fact that motivating learning is a central element of good teaching because of motivation drives learners in reaching learning goals. Learning is inherently hard work and this is teacher-motivations. Nowadays students has a task understanding and therefore influencing learners’ motivations to learn.

The phrase “you need to learn” begins to “haunt” us from the age of 3. The tendency to learn foreign languages, especially English language, grows in preschool period. Early learning of the English language gives a rise to a steady interest in further learning of the English language therefore, familiarity with a foreign language at preschool age will allow you to prepare your child for learning, form the foundations of his communicative competence, lay the correct pronunciation, and contribute to the accumulation of basic vocabulary. A child gets the opportunity to enroll in a language school and learn the language in the future at school than at the university. It is considered favorable for learning a foreign language in the modern world. We can name this parent-motivations[3]

Next step of motivation is Student’s motivation in learning English language. It is important theme today because speaking English allows you to

actually broaden your world, from job opportunities to the ability to relate to people from every country.

The Self-Determination Theory (SDT) of guided the present study. Self-determination theory (SDT) is a theory of human motivation that focuses on types of motivation and pays attention to autonomous motivation, controlled motivation, and a motivation as predictors of performance . SDT posits that people can be motivated or demotivated due to the social conditions around them. Following from that premise, SDT-guided research focuses on facilitating self-motivation. [4]

Making a conclusion we can note that there are strategies, which teachers, parents and educational managers and other stakeholders may use to increase students' self-motivation to learn. That these strategies include teaching and training students' in self-discipline, goal orientation, extrinsic motivation, time management and autonomy-supportive environment. The present study recommends that students should be taught and trained using the strategies that increase self-motivation so that they are selfdriven to achieve academic success and lifelong learning.

References

1. Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания /Н.А.Назарбаев.[Электронныйресурс]http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modemizaciya-obshchestvennogo-soznaniya.
2. Jacob Filgona, John Sakiyo, D. M. Gwany and A. U. Okoronka Motivation in Learning Article in Asian Journal of Education and Social Studies - September 2020 10(4): 16-37, 2020; Article no.AJESS.60760 ISSN: 2581-6268
3. Sazonova, I. N. Why learn English with preschoolers? / I. N. Sazonova, E. A. Konenko. - Text : direct / / Young scientist. — 2016. — № 13 (117). — Pp. 846-849. - URL: <https://moluch.ru/archive/117/32196/>
4. Sylvester J. O. Odanga - Strategies for Increasing Students' Self-motivation Asian Research Journal of Arts & Social Sciences 6(4): 1-16, 2018; Article no.ARJASS.41354 ISSN: 2456-4761

Тыртышняя И.И., студентка 1 курса
Научный руководитель: Смирнова С.М.,
Ц.Я.П., старший преподаватель
Костанайский региональный
университет им.А. Байтурсынова

РЕАЛИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: Статья посвящена актуальной теме нашего времени – дистанционному обучению. В материале рассматривается история возникновения дистанционного обучения. С использованием методики социологического опроса, выполнен анализ положительных и отрицательных сторон дистанционного обучения. На основании полученных данных были выявлены плюсы и минусы дистанционного образования.

Ключевые слова: дистанционное обучение, «Рухани жангыру», учащиеся.

С начала дистанционного обучения, ведутся споры и разногласия. В каком формате эффективнее учиться: традиционно либо дистанционно. С одной стороны – общение, выход в социум, подача быстроусвояемой информации от преподавателя. С другой стороны – самообразование, самостоятельный поиск информации во всех источниках, доступная информация, дополнительное свободное время. Давайте разберемся, что лучше и как быть в сложившейся ситуации.

Что такое дистанционное обучение?
Дистанционное обучение это связь педагога, также обучающихся между собою на расстоянии. Отражает все, без исключения, свойственные учебному процессу элементы, реализующий средствами Интернет технологий, либо иными приспособлениями, предусматривающими интерактивность.

Дистанционное обучение появилось относительно давно, хоть мы основательно столкнулись с ним во время пандемии.

История возникновения дистанционного образования завязывается от 1700-х годов. В 1728 г. Каллеб Филипс передал в бостонское печатное издание сообщение, путем передачи писем, о наборе учащихся, с целью исследования стенографии. Это стало основанием образования на расстоянии. В историю формирования дистанционного образования большой вклад внес Исаак Питман. В 1840 г. он рассылал по почте, абсолютно всем желающим, письма с собственными упражнениями. Следующими были Ч. Тусен и Г. Ланченштейдт, в 1856 году в Берлине, создали институт заочной формы обучения. Обучение велось путем рассылок писем с тренировочным материалом, контрольных работ и т.д.. Первоначальные заочные средние учебные заведения в США было открыто в 1873 году. Анна Элиот Тикнор впервые обосновала общество Тикнор в интересах женщин, учащиеся ВУЗов обучались на расстоянии с помощью почтовых пересылок. Годом позднее, в 1874 Айзек Питман, внес предложение сформировать собственную программу преподавания с помощью почты. В скором времени, в 1892 г., институт Чикаго основал первую дистанционную программу, став тем самым, первоначальным дистанционным учебным заведением США. С 1899 года, в Канаде, Королевский институт начал обучать учащихся в дистанционном формате. В 1906 г. начальные и средние учебные заведения Калверт в Балтиморе стали обучать детей на расстоянии.

В связи с пандемией, в 2020 году, всему миру пришлось перейти на дистанционный формат обучения. Некоторые страны были готовы к этому, а некоторые нет.

К преимуществам дистанционного обучения относится его универсальность. В любое время люди могут начать заниматься самообразованием. Нет временных рамок, можно распределить время, подходящее под себя. В наше время главным в образовании является

результат. Также к преимуществам дистанционного образования относятся доступность учебных пособий. Всю нужную информации можно найти за считанные минуты. Также дистанционное образование тренирует усидчивость и организованность

Но, как и везде, есть и отрицательные стороны дистанционного образования. Для детей дистанционное образование не является лучшим способом обучения, самостоятельная концентрация на предмете, без чьей-либо помощи будет неэффективна, так как не всегда оканчивается положительным результатом. Круглосуточное нахождение дома подрывает связь с социумом, а также долгое нахождение возле экранов смартфонов пагубно влияет на зрение обучающихся.

Проведя опрос среди городских жителей, разных возрастов, я пришла к такому выводу, что не все положительно относятся к дистанционному образованию.

К плюсам большинство отнесло: удобство планирования времени, заинтересованность в получении образования, разнообразие и объем информации, использование компьютерных и телекоммуникационных технологий по их прямому назначению, а не для игр.

К минусам отнесли: большой соблазн отложить дела на поздний срок, низкая самомотивация, неустойчиво интернет соединение, большая нагрузка на сайты впоследствии долгая загрузка информации, отсутствие самоорганизации, временные ограничения.

На данном этапе развития дистанционных технологий задача государства и населения состоит в том, чтобы привести дистанционную систему образования к качественному и эффективному образованию. Кроме того, возникает много вопросов о том, как измерить эффективность дистанционного обучения. Однако самым большим плюсом технологий дистанционного обучения является то, что они позволяют любому продолжать обучение - всю оставшуюся жизнь.

Если, в Европе, дистанционная форма обучения «прижилась» и давно используется, то, в Казахстане, в рамках программы «Рухани жанғыру», с условием качественных учебных платформ и со стабильном интернет соединением, даст незамедлительные результаты.

Но мне, кажется, что на данный момент, наше общество еще не готово в полной мере к дистанционному обучению.

Список использованных источников:

1. <https://www.kgasu.ru/education/do/chto-takoe-distantsionnoe-obuchenie.php>
2. <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=34763>

Умиртай А.С, студент 1 курса ИЭиП

Научный руководитель: Омарова З.К ,

магистр педагогических наук, старший преподаватель

Центра языковой подготовки КРУ имени А. Байтурсынова

ЕЛІМІЗДІҢ БОЛАШАҒЫ - “РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ”

Аннотация

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы ел дамуының жарқын үлгісі мен нақты қадамдарын көрсететін келелі ой, салиқалы пікір, батыл шешімдерге құрылған маңызды құжат. Бұл мақалада сананы жаңғырту, ұлттық болмыстан, ұлттық кодтан айырылып қалмай, оны әлемдік құндылықтармен үйлестіріп, Қазақстанның игілігіне жарату жолындағы мақсат-мүдделер туралы өзекті мәселе көтеріліп отыр.

Кіріспе. Аталмыш бағыттардың бәрі барынша өзектендірілген және уақыттың талаптарына нақты жауап береді. «Мәңгілік ел» болуымыз үшін бізге ауадай қажетті қасиеттер мен құндылықтардың қайнары тоғысып, ақыл-парасаты толысқан, ғаламдық ғылымды игерген адамдар көп болса, еліміз өркениетті, бәсекеге қабілетті болатыны ақиқат. «Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен

айқындалады... Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында. Сол себепті, «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралық келісім» сияқты бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша қазақстандықтарды ХХІ ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы», – деп ашып көрсетеді. Бәсекеге қабілеттілік саясат пен экономикада, білім, ғылымда, технологияда, яғни барлық салада болуы тиіс. **Латын әліпбиіне көшу** – Мәңгілік Елдің рухани жаңғыруының басы болса, **«Туған жер»** бағдарламасы жаңа ғасырдағы әлемдік, өңірлік, ішкі-сыртқы тәуекелдерге қарсы тұра алатын отаншылдық тәрбиенің, ұлтжандылықтың кепілі болмақ.

Сондай-ақ, **«Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы»** жобасы жалпыұлттық қасиетті орындарды және аса қастерлі жерлерді сақтауға, әрі елдегі туристік инфрақұрылымды дамытуға мүмкіндік береді. **«Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет»** жобасын іске асыру Қазақстанды өз шығармашылығы арқылы дүние жүзіне танытатын көптеген таланттарға жол ашады.

«Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы бүгінгі замандастарымыздың түрлі салалардағы жетістіктерін дәріптеуді қамтамасыз етеді және жастарды адамгершілікке тәрбиелеудің жарқын үлгісі болады. Бұл тапсырмалар мемлекеттің және азаматтық қоғамның барлық идеологиялық жұмысының орта мерзімді перспективадағы негізі болады. Назарбаев айтқандай: «Болашақтың негізі, білім ордаларының аудиторияларында қаланады». **«Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық»** жобасын жүзеге асырып, қоғамдық және гуманитарлық ғылымдарды оқытудың жаңа деңгейіне шығу мына мақсаттарға қол жеткізуді көздейді: – еліміздің барлық жоғарғы оқу орындарында гуманитарлық ғылым кафедраларын қайта құру; –

гуманитарлық білімнің барлық бағыттары бойынша әлемдегі ең үздік 100 кітапты қазақ тіліне аудару; – мемлекеттік емес Ұлттық аударма бюросын құру. Оқулықтарды қазақ тіліне аудару жобасының жиынтық әсері 2018-2019 жылдардан бастап еліміздегі жоғары оқу орындарының студенттері қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бойынша әлемде үздік оқу үлгілері болып табылатын кітаптармен оқуды бастайды.

Суға басында отырған ел емес, аяқта қоныс еткен ел иелік етеді деп қорытындыласақ ұлттық идеологиясы темірқазығына айналған табысты ел болуымыз үшін жақсылыққа ұмтылып, жаманшылықтан арылып, саналы түрде барлық қасиеттерімізді ізгілендіріп, сананы рухани жағынан үнемі жетілдіріп, дамытып отыруға тиістіміз. Ең бастысы – бағыт-бағдарымыз анық, жолымыз жарқын. [1]

Елбасының мақсаты – ұлттың ұлы мұраты. Ол – Ұлы Дала елінің бойында белгілі тарихи себептермен қалғып кеткен прагматизмді ояту арқылы ұлттық, қоғамдық ойға, іске сілкініс әкелу, тәуелсіз елдің санасы мен ағзасын отаршылдық, кембағалдық, бойкүйездік комплекстерінен тұтастай арылту. Мемлекет басшысы қазақтың ежелгі «дәстүрдің озығы бар, тозығы бар» қағидасын мықтап ұстануға шақырады: «Мен қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын қалаймын. Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды. Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту керек». Мемлекет басшысы нұсқап отырған ұлттық бірегейлікті сақтай отырып, заман ағымына қарай оның сипаттарын өзгерту, «білім культін» қалыптастыру, мемлекет пен қоғамды революциялық емес, эволюциялық жолмен дамыту, ең бастысы, сананың ашықтығын, яғни әлемдік озық жаңалықтарға, ғылым-білімге құшақты айқара ашу идеялары ұлттың рухани-мәдени қалыбы болмақ. Әрі жаңа дәуір сынақтарын бәсекелік қабілеті ерекше ел ғана еңсере алады. Осы тұрғыда Елбасының мемлекет пен қоғам алдына қойып отырған нақты міндеттері

рухани саладағы түбегейлі реформалардың бастауына айналарына күмән жоқ. [2]

Менің ойым: Елбасымыз айтып кеткендей-ақ елдің болашағы жастардың қолында. Ал, одан жарқын болашақты көру үшін, рухани бай болу қажет екені анық. Осы бағытта қазіргі таңда түрлі бастамалар қолға алынып, іс жүзінде нәтижесін көріп жүрміз.

Жалпы рухани байлық немесе жаңғыру деген не, оны қалай ашып түсінуге болады. Менің ойымша ол - тарихқа көз жүргірте отырып, алға нық қадам баса білу деп ойлаймын. "Жеті жарғы" - яғни даңқты билеріміздің тайға таңба басқандай қалдырған жарғыларын, қазір төл теңгемізге санаулы түрде енгізді. "Рухани жаңғыру" бастамасы аясында түрлі іс-шараларға куә болдық. Мектеп оқушыларын, жоғарғы оқу орындарындағы студенттер, тіпті мемлекет жұмыскерлерін 2017 -жылы ұсынылған бағыт бойынша, тарихқа бір көз жүгіртіп, түрлі бастамалар іс-жүзінде орындалды. Түрлі тарихи орындармен танысып, жақын болсақта, жақындап баруға уақыт болмаған жерлерге осы бағыт арқасында арнайы уақыт бөліп, тарихты тағылымдап шақтық. Артқа көз жүргіткен уақытта, кенет бір, уақыт сағаты тоқтап қалғандай болады шынымен. Елдің болашағы жарқын болсын десек, жастарды рухани жағынан дамыту керек, тарихты ұмытпау керек.

Әр жыл басы сайын, сол жыл бойына негізделген міндеттер яғни жарғы жарияланып отырды, және әрі қарай жалғасады да. Мысалға "Жастар жылы", "Еріктілер жылы" - деген сияқты жаңа серпін қалыптастырып отырмыз. Біздің жүріп келе жатқан жолымыз барынша нақты, түзу болу керек. Себебі біз жүрген жол ертеңгі тарих, тахылымы.

Тарихты жеті атасындай жатқа білуі керек. Тарихты білмей алға қадам басу қиын. Ол тұрмақ жас баланың ақылдылығын, зерделігін болашағы бар екенін қазақ халқы екі сұрақпен - ақ білген.

-Кімнің баласысың?

-Руың қандай? - деген сұрақтарды балаға қойғанда, бала жұлып алып тақылдатып айтса ,

- Міне, тәрбие көрген бала, болашағы зор болады деп, алақанын жайып бата берген. Сол сияқты "Мен жастарға сенімін" - деп Мағжан атамыз сеніп кеткен жастарға болашақтың айнасы болатын, тәлім-тәрбие яғни, рухани жағынан жаңғырту барынсына үлес қосу мына біздің қоламызда. Еліміздің болашағы жарқын, жастары алғыр болғай.

Қорытынды: Ел дамуы – білім мен бірлікте. Елбасы Н. Ә. Назарбаев айтқандай: «Қазақстанның бүгіні мен болашағы – халқымыздың ынтымақ – бірлігінде, ырыс – құтты тірлігінде». Бізге керегі – бірлік пен ұлтаралық татулық. Бірлік бар жерде тірлік бар, даму бар. Қонақжай халқымыз қай кезде де тілің басқа, дінің басқа деп алалап, өзектен теппеген аса қонақжай халық. Керісінше, өзгені өзіндей көріп, төрінен орын берген.

Сөз соңында айтарым, Елбасымыздың «Рухани жаңғыру – болашаққа бағдар» мақаласының ел болашағын айқындауда алар орны ерекше, сондай-ақ мақала негізінде Қазақстан Республикасының әрбір азаматының өз атқарар міндеттері бар екенін ұмытпауымыз керек. Алдағы уақытта дамыған 30 елдің қатарына қосылып, ел іргесі бекіп, көркейе беретініне бек сенімдіміз. **[3]**

- Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.<https://bilim-all.kz/article/8093>
- 2.<https://multiurok.ru/files/rukhani-zhan-g-yru-bolashak-k-a-bag-dar-2.html>
- 3.https://ust.kz/word/bayandama_ryhani_janggyry_bilim_men_birlikting_damy-83952.html

Яводчак Г.В., студентка 4 курса КНУТД
Научный руководитель: Корнеева И.О.
кандидат педагогических наук, доцент;
Киевский национальный университет
технологий и дизайна

РОЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ НЕЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация: В статье охарактеризованы основные принципы и методы проведения самостоятельной работы при дистанционном обучении современных студентов. Даны понятия самостоятельной работы, дистанционного обучения, способов и условий такого обучения. Постоянное развитие системы образования позитивно влияет на подрастающее поколение, что особенно прослеживается в условиях сегодняшней реальности. В статье подчеркивается, что в условиях пандемии, covid-19, совершенствуется такой вид обучения, как самостоятельная работа студентов. Современное развитие общества дает много возможностей для реализации такого обучения.

Ключевые слова: самостоятельная работа, дистанционное обучение, мотивация, коммуникативная компетентность, студенты нелингвистических специальностей

Введение. Свободное владение иностранным языком значительно повышает конкурентоспособность, а иноязычная коммуникативная компетентность является важным компонентом профессиональной компетентности специалиста любого профиля [1, С. 269]. С развитием информационно–коммуникационных технологий, в системе высшего образования проводятся масштабные работы по её модернизации, развитию науки, внедрению современных форм и технологий обучения. Одним из

форм инновационных технологий, тем более в наши дни, является дистанционное обучение, а также технология мобильного обучения, которая имеет большой потенциал именно для самостоятельной дистанционной работы студентов, поскольку одна из ее особенностей – это доступность в любом месте и в любое время. Все, что нужно для занятия, это любое цифровое устройство, которое есть сегодня у каждого [3, С. 32].

Основная часть и методика исследования. Объектом нашего исследования является процесс обучения современных студентов в сегодняшних реалиях, который базируется сегодня на самостоятельной работе при дистанционном обучении.

Для написания нашей статьи мы использовали **ряд методов исследования:** общенаучные – (анализ, синтез, абстрагирование и обобщение), которые дали возможность выучить проблему самостоятельной работы на период дистанционного обучения; конкретно-научные – (метод терминологического анализа), что обеспечило нас анализом проблемы в педагогической науке; структурно-логичный анализ – позволил выявить принципы и особенности самостоятельной работы студентов на современном этапе.

Сегодня большинство правительств в странах мира приняли решение о закрытии учебных заведений в попытке сдержать глобальную пандемию COVID-19. Пандемия привела к крупнейшему за всю историю сбою в функционировании системы образования. Она затронула почти 1,6 миллиарда студентов в более чем 190 странах и на всех континентах. Поэтому все студенты столкнулись с дистанционным обучением. **Дистанционное обучение** – это форма обучения, при котором взаимодействие студента и преподавателя происходит на расстоянии с применением Интернет технологий или других средств, предусматривающих интерактивность процесса обучения. Многогранность и сложная система дистанционного образования требуют качественной работы всех её

составляющих. Таким образом, большая часть изучаемого материала, в том числе, иностранных языков, перенеслась на *самостоятельную работу*.

Самостоятельная работа – это вид учебной деятельности, выполняемый студентами без непосредственного контакта с преподавателем; неотъемлемое обязательное звено процесса обучения, которое предусматривает прежде всего индивидуальную работу студента в соответствии с установкой преподавателя или учебника, программы обучения. Она включает в себя самостоятельный подбор необходимой литературы; составление плана текста; составление электронной презентации; конспектирование текста; выписки из текста; работу со словарями и справочниками. Самостоятельная работа в изучении иностранных языков лингвистических специальностей основана на энтузиазме или, как принято сейчас говорить, мотивации. Выделяют различные виды мотивации к изучению иностранного языка. Так, М. Райхельт (M. Reichelt) выделяет два типа мотивов: внешние (extrinsic) и внутренние (intrinsic). Внешние мотивы связаны с потребностями студента во внешнем благополучии, а также стремлении избежать наказания. К числу внешних мотивов изучения иностранного языка относится мотив оценки и успеха (работа выполняется ради получения хорошей отметки), благополучия (работа выполняется из-за давления родителей и с целью избегания неприятностей), самоутверждения (завоевания престижа и уважения в глазах окружающих). Внутренние мотивы связаны с отношением студента к учебному материалу и к учебному процессу. Это означает, что студент осознанно и без принуждения овладевает теми знаниями и умениями, которые имеют для него значение и ценность [1, С.270].

В эпоху глобализации всех сфер общественной жизни проблема мотивации в изучении иностранных языков становится чрезвычайно актуальной. Глобализация означает, что все более возрастает роль личных контактов людей, а, следовательно, вербальной коммуникации, в том числе,

межнациональной, которая требует знания иностранного языка. Иностранные языки становятся одним из главных факторов как социально-экономического, так и общекультурного прогресса общества.

Во всем мире новые технологии, поддерживаемые мобильными устройствами, быстро растут. Беспроводная технология связи не является исключением в этом отношении. Если рассматривать прямое мобильное обучение, которое наиболее легко организовать, то с учебной группой можно читать электронную книгу или рассказ для домашнего чтения, предлагать для просмотра или прослушивания подкасты, использовать программы чатов для группового общения и т.д. Специальное мобильное обучение гораздо разнообразнее. Большинство приложений работают на нескольких платформах (Android, IOS), которые доступны для разных видов устройств. Приложения можно условно разделить на несколько групп: 1) профессиональные или любительские; 2) платные или бесплатные; 3) общего плана или специальные: есть ряд приложений для изучения английского в целом, а есть только по грамматике, специальной лексике, подготовка к экзаменам и т.д. [3, С.33].

Результаты и выводы. Из вышесказанного следует, что роль самостоятельной работы студентов лингвистических специальностей в обучении иностранных языков в современных условиях очень актуальна. В процессе внедрения дистанционной формы обучения в период пандемии COVID-19, система высшего образования вышла на новый уровень и получила опыт для разрешения возникших проблем, а также дала возможность успешно продолжать отрабатывать технологию дистанционного и самостоятельного обучения.

Заключение. В данной статье мы доказываем актуальность самостоятельной работы в обучении иностранных языков студентами, в том числе, лингвистических специальностей. Разрешение этой глобальной проблемы, в такой частности, видим в перспективном исследовании

организации процесса обучения в таких условиях жесткой изоляции, как пандемия.

Литература:

1. Минеева О. А., Ляшенко М. С. Исследование мотивации студентов // Балтийский гуманитарный журнал, 2018, Т. 7, № 4(25), – С. 269-273.
2. Христолюбова А.А. К вопросу о мотивации студентов лингвистических специальностей к изучению иностранного языка // Международный научно-исследовательский журнал, № 7 (49), Часть 2, Июль, – С. 71-72.
3. Борщева В.В. Особенности организации самостоятельной работы учащихся «цифрового поколения» в процессе изучения иностранного языка в вузе // Теория и методика профессионального образования, – С. 30-34.
4. Хисамутдинова Н. В. Межпредметная интеграция как средство повышения эффективности преподавания иностранного языка в лингвистическом вузе// АНИ: педагогика и психология, 2017, Т. 6, № 2(19) – С.180-183.